

IN FRONTISPICIUM
THEATRI QVARTI VRBIVM
GEORGII BRAVNII AGRIPPINATIS.

*V*E Dea quisve Deus, folio sublimis in alto,
Festa coronato vertice ferta gerit?
Maestas comi quanta est residens in ore?
Aurea & angustum tollit ad astra caput?
Fallor, an hic ille est Marius sacraria Romae
Dum Virtute cui iuncta est, templa dedit?
Non, non, verè ipse est: neq. me sententia fallit:
Agnosco faciem, dignaq. membra Deo.
Est Honor, est, inquam, hic Virtutis filius, & cui
Est genitor Constans digna se in arte Labor
Aonio quondam quem nutrire sub antro
In manibus Diva tresq. Nouemq. suis
Missa cui caelo sese Sapiencia ab alto
Indidit, & dia Industria mentis opus.
Pacis alumna Themis cui videns sponte decorum,
Largita officij est munus onusq. sui,
Quae si Frontem huius Libri cur ornet imago
Queris, ea an causas res habeatq. suas?
Querendi ut factas quisq. es, compendium, & illa
Aptius esse loco huic ut fateare nihil:
Scire licet, Librum te ex ordine cernere Quartum
Oppida qui mundi nobiliora refert
Orbis quaeque Vrbes, ut quaeque est maximarebus
Omnibus hic pietas posse videre dabit.
Oppida quae cum non condantur condita longum
Fortibus aut durent inuidiosa viris
De parvis fiant vel florentissima, quam cum
A Virtute praestit nobilitatus honos,
Atque ubi Paci alma suscita & commoda constant,
Debitus & Themidi est cum pietate locus:
Vrbes quid Librum par erat sermone loquentem.
Et caelo sculptis à meliore notis,
Quid librum hunc, inquam, par erat praeferre, magis quam
Artes, Vrbs per quas demum in honore suo est?
Hac igitur voluit per quae florere videmus
Oppida, & in summis luxuriare bonis,
Hac Auctor voluit, cui Tutelaria in ipso,
Limine, & in portis Numina stare suis
Quo melius si quid fieri quis posse putabit,
Huic per me menti fas dare iura bona est.
Et per mentem ipsam hanc Tragica haec quid secula poscunt
Nostra mage, innumeris undique facta malis:
Quam non voce modo ut & scriptis admoneamur,
Artifici incisio verum etiam ere manu,
Si non de nobis recti omnis cura recessit,
Cuncta vivetq. uno perdere regna modo:
Ignis quae neq. dum mucro hosticus hausit:

Quaeque utroq. solent ladere peius aquae
Summarei passim ut tantum tradatur ijs qui
Liberi avaritia ac ambitione sent.
Mandenturque animi instructis Sapiencia honores,
Quique pie ante alios sedulitate vigent?
Pro quibus o mores, o tempora saepe videmus
Nescio quem primum possere in Vrbe locum:
Compotem & indomitae feri ambitionis opum ut
Sola, una generis vel ratione sui:
Non vacuum tantum ijs, quae diximus artibus Vrbes
Seruari, superi & surgere ad Astra poli:
Sed qui pro dolor, his sit moribus insuper Vrbes
Perdere uti paruo tempore mille queat.
Quae cum cernamus quantum bona publica ladant:
Materiam ut nostris sufficiantq. malis:
Quamq. eadem crescant magis in momenta magisq.
Iudicia haec, quae nil iudicij instar habent:
Non ijs admoniti tot iam respicimus annis,
Aut dominos rerum haec cura remordet adhuc?
Quin tandem, o tandem, vos, Orbis numina, Reges:
Vos saltem, in quorum Terra Fretumq. manu est:
Obuiam huic, huic ite malo, ne praemia inertes
Hac rapiant, doctis quae solvenda viris
Hanc dico hanc auferite luem, quae peste timendum:
Censeo cuiq. sua in nil ditione magis
Et saxo redeant illa aurea, secula nobis,
Pagina quae totiens laudat & optat anus.
Faxo ut, quae nunc est ferro violentior, atas,
Mores ipsa odio occipiet habere suos:
Qualia Saturno, & celebrat sub rege vetustas,
Qualia subque pio regna fuisse Numa.
Talia ad occasum sit solis, solis ab ortu
Imperia, & nil sit Iustitia arte prius,
Et non, quos vasti penes est custodia mundi,
Hac optat regnis otia quisque suis,
Tunc o, sed parco in Dominos quia dicere tutum
Non est subiectis, altaque verba loqui,
Parco, & quidquid id est: horum quodcumque futurum est
Sen quod tecum optem: sine, quod heu vereor:
Laudo tamen tua consilia o clarissime Brauni;
Virtute hac maerum & te cupio esse tua.
Fiat, non fiat, fieri quod debet: abunde
Officio tu, Djs, sumctus, amice pio es.
Omnia Braunium & hinc memorabunt secla nepotum:
Ut nunc est cunctis laus tua in ore bonis,
Quae ego dum tecum placeam, vir maxima longum
Flere, suas iubeo & res sibi habere malos.

Franciscus Modius Brugensis F. in Agrippina Vbiorum Colonia.

IN GEORGII BRAVNII VRBIVM

ORBIS DESCRIPTIONES IOANNIS POLITI J. C.

Sereniff. Electoris Colonien. Historici carmen.

*Q*uid inuat ignotas alio sub sole tot vrbes
Quarere? Et incerto visere regna mari?
Siste gradum nec te dubio committelabori,
Ista potes patrio cernere cuncta solo.
Commoda Palladia non tanta tulistis Athene,
Belgarum vt prestans hac quoq; palma foret.
Ergo decus Phœbi notus cui vesper Et ortus,
Duraq; sub gemino regna repostâ Polo:
Cum populis monstres quicquid capit orbita mundi,
Quis te oculum mundi dicere Braune vetet?

IANI MELLERI PALMERII IN TOPO- graphicos Braunii, & Hohenbergij conatus carmen.

*Q*uam dextro dedit Aonios haurire liquores
Braunius Astrea gratus Themidiq; Sacerdos,
Quam bene Franciscus facit Hohenbergius, arte
Dum tantas oculis vrbes, dum subijcit Arces
Quas ne fama quidem ad nostras vnquam attulit aures.
Quid? quod nonnullas tanquam reuocauit ab Orco
In lucem, quibus interitum iam fata parabant?
Quas clam, quas tenebris pridem nox improba texit:
Atque aiunt stygias fasto ingemuisse sorores:
Nec passas animo a quoquam sua pensa tenere
Accasti veterem Hyppoliti reuocasse querelam,
Cum vitam extinctus Dite indignante recepit.
Parcite fatales diuæ: nihil ille nec ausus,
Nec voluit, vestris quo inferret sinibus arma
Si vitam dedit, at vitam dedit Asoni Colchis:
Nec Fouis, aut Phœbi sensit, vel tela, vel arcum.
At si cuique libet sua reddere premia facto,
Longa illi seros ducatis stamina in annos.
Eueniet, mea si quid habent oracula veri:
Aspice, nam intortos apices se flamma volutat:
Quamque prius maior se fundit, Et aera lambit.
Hæc satis: olim aderit, si quid pia numina possunt
Cum vos, qua sacros aperit se callis in hortos,
Aonas in montes ducam, modo vita manebit:
Inuidia est? sperabo tamen: nec vota fatiscunt.

S. CAESAREAE MAIESTATIS PRIVILEGIUM.

MAXIMILIANVS Secundus, diuina fauente clementia, electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Boemiæ, Dalmatiæ, Croatiae, Sclauonia, &c. Rex Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Stiriae, Carinthiae, Carniolae & VVirttembergae, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus, tenore presentium vniuersis, Rempublicam bene & rectè constitutam, non tam armis, mœnibus, & propugnaculis, quàm literarum studijs & viris rebus agendis aptis & idoneis munitam esse decet. Animaduertentes autem ad conseruandas & propagandas bonas artes, ac seminarium quasi virtutis constituendum & retinendum, operas typographicas plurimum adiumenti conferre: Ideo non eos solum, qui Reipub. domi aut foris prodesse, vel hostium iniurijs propulsandis, vel pro Tribunalibus, & iustitiæ administrando, quietem & tranquillitatem, publicam tueri solent; sed etiam in primis existimamus fouendos, qui rei litterariæ curam suspicientes, non de nostra solum atate, sed de posteris etiam bene mereri nituntur.

Cum igitur nobis expositum sit, nostri & Sacri Imperij fideles dilectos, M. Gregorium Bruin, M. Franciscum Hogenbergium, nec non M. Simonem vanden Noeuel, non sine multo laborum tadio, & graui sumptu, Ciuitates orbis Terrarum, accuratissimè delineatas, ac alia, quæ ad eorum originem & historiam spectarent, summa diligentia collegisse, atque constituisse illas Ciuitatum delineationes, cum historica enarratione, ad communem rei litterariæ vtilitatem in publicum edere, deterreri autem sinistris æmulorum artibus, qui falcem in messem alienam iniicientes, ex aliorum laboribus, priuata comoda venari soleant, nobisque proinde humiliter supplicatum sit, vt pro nostra in literarum studia & Musarum alumnos; affectione, ipsi clementer subuenire, Cæsareaque auctoritate nostra, nimiam æmulorum licentiam benigne coercere dignemur. Quibus quidem precibus gratiosè admissis, presentium vigore, scienter, animoq; bene deliberato, & Cæsareæ auctoritate nostra serio decernimus, & statuimus quod nemo pictorum, cælatorum, typographorum, bibliopolarum, & aliorum, qui vendendis, vel imprimendis libris, seu quacunque alia ratione librariam negotiationem exercent, æmulisq; opus illud imitaturis, pingendis, sculpendisue, aut alio quouis modo exornandis, atque illustrandis imaginibus & tabulis vsui vel auxilio esse possunt, memoratam M. Georgij Bruin M. Francisci Hogenbergij, M. Simonis vanden Noeuel, Ciuitatum Orbis Terrarum descriptionem, delineationibus, & historica enarratione illustratam, intra decennium ab editionis absolutæ die numerandum coniunctim vel diuisim, ipsis inscijs aut inuitis nec typis, nec sculptura, seu quocunque alio modo, aut characterè, æmulari aut imitari, vel aliunde allatum, intra Sacri Romani Imperij fines vendere, ac distrahere publicè, vel occultè possit aut debeat. Si quis autem præsens dictum nostrum transgredi aut violare, memoratumque opus recudere, & in fraudem auctorum spargere conatus fuerit, eum non solum huiusmodi libris, tanquam commissis & prædictis M. Georgio Bruin, Francisco Hogenbergio, ac Simoni vanden Noeuel, vel hæredibus aut mandatariis habentibus, auxilio Magistratus eius loci, vbi deprehensi fuerint, vendicandis priuari, sed insuper etiam pœna decem marcarum, auri puri fisco nostro Imperiali, fraudis vindicæ, & parti læsæ ex æquo solueda & numerada emulcari volumus. Mādātes vniuersis & singulis nostris, & Sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis tam Ecclesiasticis quam sæcularibus cuiuscunque status, gradus ordinis & conditionis existierint, præsertim vero ijs, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel suo, vel superiorum suorum loco & nomine, Iuris & Iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc Privilegium, seu interdictum nostrum impune violare, spernere aut negligere patiantur. Sed si quos contumaces compererint, præscripta pœna lecti, quibuscunque rectè fieri potest, modis coercere curent, quatenus & ipsi grauisimam indignationem nostram, euitare voluerint. Id quod testamur presentibus litteris, manu propria subscriptis, & Cæsarei sigilli nostri impressione munitis Datum in ciuitate nostra Vienna, die vigesima octaua mensis Augusti, Anno Domino Milleesimo Quingentesimo Septuagesimo secundo, Regnorum nostrorum, Romani, decimo, Hungarici, nono, Boiemici vero vigesimo quarto.

Maximilianus.

V. lo. V. Vober, Co.

*Ad mandatum Sac. Cæs.
Maiestatis proprium*

Obernburger.

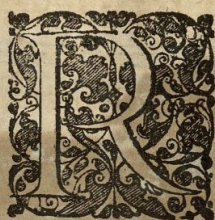
TENOR PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

AUTORITATE Philippi Hispaniarum Regis, cautum est, ne quis præter Francisci Hogenbergij voluntatem hos, de præcipuis, totius vniuersi, ciuitatibus libros auctore Georgio Bruin Agrippinate conscriptos, coniunctim vel diuisim, sculptura, characterè, aut quocunque modo intra decennium imiteret, depingat, aut imprimat, vel alibi quocunque modo excufos, aut depictos in aliquo Brabantia vel transmosanarum ditionum loco, per se, vel per alios clam vel aperte distrahat. Sub pœna, in diplomate contenta. Datum Bruxellis, XXII Nouemb, M, D, LXXXIII.

Ex consilio

J. De Vynt.

CANTVARIA:

ROMANI, occupantes Britanniam, dum ex Iccio portu trajiciunt, proximam, quam inuasertunt Regionem, Cantium dixere, quam Britanni, veteres in ea coloni, Cantii; Angli Kent, nuncupant. Dum enim uniuersa hæc insula, certa in regna diuisa fuit, regionibus in ea diuersis, diuersæ nuncupationes sunt attributæ. Et inter septem regna primum Cantianum est, quod ab oriente sole & meridie Oceanum habet, à septentrione Thamēsin flumen, ab occidente verò terminabatur finibus regni Australium Saxonum, ac denique toto eo terræ spacio continebatur, quo hodie Cantuariensis & Roccestrensis, quam Rossensem appellant, dioceses constant. Primariam in eo urbem Britanni Caergrant, & Caircant, id est, urbem Cantii, quam Angli Canterbaury, siue, vt Lelandus, Cantevarberi, nominant. Olim Durouernum, vel Dorouernum, vt Beda legit, qui & Durouerniam habet. Ponticus Vironnius, abbreviator Gaufridi Monumetensis, Doroberniam nuncupat, sicut & Segebertus. Vrbs est Archiepiscopalis, & Metropolitana, quæ, vt antiquitate, ita peramœna situs iucunditate, multis Angliæ urbibus, sed & dignitate præfertur. Nam Cantuariensis Archiepiscopus totius Angliæ primatum obtinet. Sunt non infimæ fortis scriptores, qui Daruenum Ptolemæi dicunt, eiusque primordia in longum tempus referunt. Sunt, qui eam excitatam scribant à Britannæ Rege Ludrudibra, siue Ludhurdibra, quem Rudubras, Polydorus, & Hurdibras, Historia manu scripta, legit. De hac ita Olaus Magnus: *Cantium, inquit, recte veteri nomine, armentis, frumentisque, agris, & virorum ingenij, floret. In eo Cantuaria Metropolis, primario Archiepiscopatu, & Diui Thomæ Martyris sepulchro memorabilis; duodecim miliaribus à mari distans, vbi Dobra, oppidum, antiquis Dauernum, excelsa arce, & portu celebre, quum in hunc breuissimus à Caleio Gallico, sit tractus: Sed non desunt, qui Cantuariam, ex antiquis literarum monumentis, Dorouernum fuisse existimant. Hæc quidem ille. Cantuariam autem & magnitudine, & ædificiorum splendore, & incolarum frequentia, prænobilem Londinensem urbem, ad Tamēsin, quondam superasse, multi perhibent. Et licet furiosi Vulcani frequenter sit deformata incommodis, magnificæ tamen, & egregiæ vrbs formam hoc etiam tempore exhibet, duodecim distincta Parœcisi, quarum præ cæteris ædificiorum splendore, & annuo obuentium censu, principatum obtinens, Christichurke, id est, Christi Ecclesia nuncupatur. Prius, phanum erat Romanorum, quorum idola Augustinus Anglorum Apostolus euertit, & Archiepiscopalem sedem, quæ iam inde ab initio pietatis Christianæ, Lucio Rege, recepta, Londini fuerat, Dorouerniam, id est, Cantuariam transfudit, & magnificam in ea Ecclesiam, vana infidelium superstitione amota, Christo dedicauit, & in ea Metropolis cathedram locauit. Eius autem Ecclesiæ opes, quam religiosa auorum pietas religioni propagandæ adscripsit, amplas quondam fuisse, vel hinc facile colligi potest, quod Guilielmus Rufus, Angliæ Rex, eam magnitudine illectus, Lanfranco Cantuariensi Archiepiscopo morte sublato, eam Ecclesiam grandi pecunia plus offerentis, annis aliquot elocavit. Ac deinde Cantuariensibus & vicinarum Ecclesiarum Proceribus anno Christi M. C. in exilium profligatis, annuis eorum prouentibus, priuatum in quæstum conuertens, sæpè dicitur: Pinguem esse panem Christi, & Regibus præbere delicias. Quibus tamen delictis non multo tempore delectatus fuit. Inter venandum quippe, apud Nouæ Forestæ saltum, à suo quodam milite, siue casu, siue de industria, sagitta transfusus, periit. Cantuariensis itaque Ecclesia, siue annum censum, siue structuræ magnificentiam, siue internum ornatum consideres, singulare huic vrbi ornamentum exhibere solebat. Quæ etiam tymbris, sumptu, & arte affabre factis, Regibus, Principibusque viris, & Archiepiscopis, quietis & dormitionis domicilium præbebat. In ea quippe humatus quiescit Henricus, eius nominis quartus Angliæ Rex, eiusque filius Thomas, Clarentiæ Dux: Edouardus Valliæ Princeps, Niger cognominatus, & VIII. Cantii Reges. Anselmus scriptis clarus, & Beatorum ordini associatus, Cestriæ, Monachorum collegio D. Benedicto deuoto, cœnobium magnis sumptibus construxit, & magnificè dotauit. Thomas Becket Archiepiscopus Cantuariensis, cuius frequens est & celebris in Anglicanis historijs mentio, is, quia Ecclesiastica sua iura defendit, ab Henrico secundo Angliæ Rege in exilium actus, Senone in Gallia, apud Alexandrum tertium Pontificem Romanum de iniurijs conquestus, ad Pontiniacum cœnobium se contulit, Rex deinde Henricum filium in regni societatem adscitum, Londini à Rogerio Eboracensi Archiepiscopo (absente tamen Cantuariensi, cuius id munus fuerat,) in Regem coronandum curat, De qua iniuria Thomas Cantuariensis apud Alexandrum Pontificem conquestus, ita eum mouit, vt is Eboracensem, & alij, qui istiusmodi coronationi interfuisent, sacrorum administratione interdiceret. Thomas autem Cantuariensis, septimo exilij sui anno, reconciliato, vt putabatur, Rege, in Angliam reuersus, coniuuratorum gladijs in Ecclesia confossus, moritur, ab Alexandro Pontifice Martyrum catalogo adscriptus. Rex per legatos apud Pontificem se de Cantuariensis nece purgat, & Hibernicam expeditionem, eiusque insulæ dominium Pontificis auctoritate dari sibi postulat. Pontifex legatos, causam de Cantuariensis nece cognituros, in Angliam mittit. Rex iureiurando factum suum purgat, in hoc tantum se peccasse fassus, quod ex eius in Cantuariensem similitate, alijs perpetrandi facinoris occasionem dedisset. Ad quam culpam eluendam, expiandamque, ducentos milites ad sacrum bellum in Syriam suis sumptibus se missurum, recepit, ac semet intra triennium eius expeditionis socium, cum alijs Principibus subsequiturum. Quin & legem tulisse dicitur, qua perpetuò cautum voluit, neminem posterorum Regum in Anglia regium nomen, insigniaque deinceps gesturum, nisi quem Romanus Pontifex ritè iussisset, designassetque. Hæc ex Angliæ Chronico Liliij excerptimus.*

Sed Henricus octauus Angliæ Rex anno M. D. XXXVIII. cum inimicas contra Romanum Pontificem partes suscepisset, Anachoretarum scholastoto regno subuertit omnes, & tam Fratrum mendicitatis collegia, quam Archimandritarum opulenta claustra perturbauit. Ornatum etiam insuper, emblemata, & pretiosissima omnia, quibus religionis ergo, Maiores, Reges & Principes, arcam, loculum, & monumenta D. Thomæ Becketi, illius olim Cantuariensis Antistitis, Cantuariæ vndique vestiuerant, in idem populo inspectante, auellenda curauit, atque è delubro sustulit, ossaque rogo imposuit, cinerem autem vento traditum, dissipauit. De huius viri vita & morte plura contemporanei eius, Hubertus de Hosham, eius in diuiduus comes, postea Cardinalis, & Archiepiscopus Beneuentanus, Ioannes Salisberienfis, Episcopus Carnotensis. Guilielmus Cantuariensis, Alanus Abbas Tenchesbyriæ, & Benedictus Abbas S. Petri de Burgo,

CANTVARI

CANTVARI

Christe church
Cetera cathed.

CANTO
AKA
vrbs fortis
simae An
ctuae celeb
Archiepisc
pari fide
commendata

Archiepiscopat

MERIDIES

Handwritten text in the left margin, including the word 'CANTVARI' and other illegible text.

Handwritten text in a rectangular box, possibly a library stamp or a small inscription. The text is mirrored and appears to be bleed-through from the reverse side of the page. It is mostly illegible due to fading and staining.

HISPALIS.

HISPANIA, Germania minor, Gallia maior, à multis, qui diuerso tempore floruerunt Cosmographis dicta, in tres partes secata est, in Beticam, Lusitaniam, & Tarraconensem. Ab alijs verò deinceps, vt facilius ius Prouincijs latè parentibus diceretur, quarta est addita, Gallacia. Sed & hæc Prouinciarum distinctio in Concilio Ilibertino, in plures excreuit, quemadmodum Gerundenfis Episcopus, & Vaseus in Hispaniæ Chronica perhibent. Betica à Bæto, qui post Tagum Hispanis imperauit, nomen accepit, & à plerisque fælix ac beata dicitur: Nam in ea Homerus Elysijs campos collocauit. Postmodum à Vandalis, Vandalusia, & modo Andalusia nuncupatur. Vrbs in ea famatissima & Regia, SEVILLA siue SIBILLA, olim HISPALIS dicta, Bæti flumini iuncta, totius propemodum Hispaniæ emporium celeberrimum, antiquam dignitatem & magnificentiam retinens. Vt enim Strabo florens sui temporis emporium celebrat, ita etiamnum amplissimis negotiatorum commercijs diues, cum opulentissimum sit mercium Indicarum Occidentalium receptaculum: de quo deinde latius. Nomen autem & originem vnde habeat, variè à varijs perhibetur. Isidorus Hispalensis Episcopus, lib. originum xv. cap. 1. Hispalim, inquit, Cæsar Iulius condedit, quam ex suo nomine, & Romæ vrbs vocabulo, Iuliam Romulam nuncupauit. Hispalis autem à situ cognominata est, eò, quod in solo palustri, suffixis profundo palis locata sit, ne lubrico & instabili fundamento caderet. Sed hæc Isidori de fundatore sententia, quam & cum plerisque alijs Rodericus Toletanus amplectitur, Vaseo, & alijs eiusdem regni chronographis, iustis de causis non probatur: quorum alii ab Hercule, alii ab Hispalo eam conditam perhibent. Ita enim Taraxha de regebus Hispaniæ scribens, Hispalus, inquit, filius fuit Herculis Libyci, qui à parte Rex creatus, Hispanias accepit, teste Berofo: Hic Hispalim ciuitatem, quæ nunc Sibilla, vulgò Seulla dicitur, condidit: & tota Hispania, quasi Hispalia, ab eius colonis dicta. Gerundenfis Episcopus, Paralipomenon Hispaniæ lib. 1. 2. & 3. scribit: Hispalim multi dixerunt ab Hercule conditam, sicq. vocitaram, siue, quia ob aquarum abundantiam, palis suppositis ædificata sit, siue à palude, quæ maxima urbem circumdat, Hispalis dicta est à prioribus antiquis: Postea verò à Iulio Cæsare, Romulea appellata, vt Straboni placuit, à cuius nomine, vulgata locutio originem traxit, vt Siuillia appelleretur, tanquam à Iulio Cæsare instaurata, & dicatur ciuitas Iulia, referuntque præfatum Cæsarem eandem urbem construxisse. Quod tamen verum non est, cum apud T. Liuium, commentariaque præfati Iulii Cæsaris, ac Lucium, plurimosque scriptores antiquiores, fiat eius ciuitatis mentio. Potuit tamen Iulius Cæsar illam instaurasse labantem, auxisse, ac dilataffe. Nam & Romanorum Coloniam eandem euectam. Obtinuit tamen moderna literarum locutio, vt pristino nomine ab eo nuncupetur. Benedictus Arias Montanus, vnicum & verè admirandum literatorum decus, qui Hispalim ortu commendatissimam reddidit, hunc in modum de patriæ suæ appellatione, ad candidissimum virum, & præcellentem huius æui Cosmographum Abrahamum Ortelium scribit: Hispalis nomen Phœnicum est, ex Spila vel Spala flexum, quod planities, siue virentem regionem significat, qualis eius territorium conspicitur. A Græcis verò addita est aspiratio; Arabes autem, quòd P. literam non habent, ob idq. pronuntiare nequeunt, ferè ad natiuam vocem referentes, Sibilla dixerunt, deinde Christianorum vulgus SEVILLA, vt nunc appellauit.

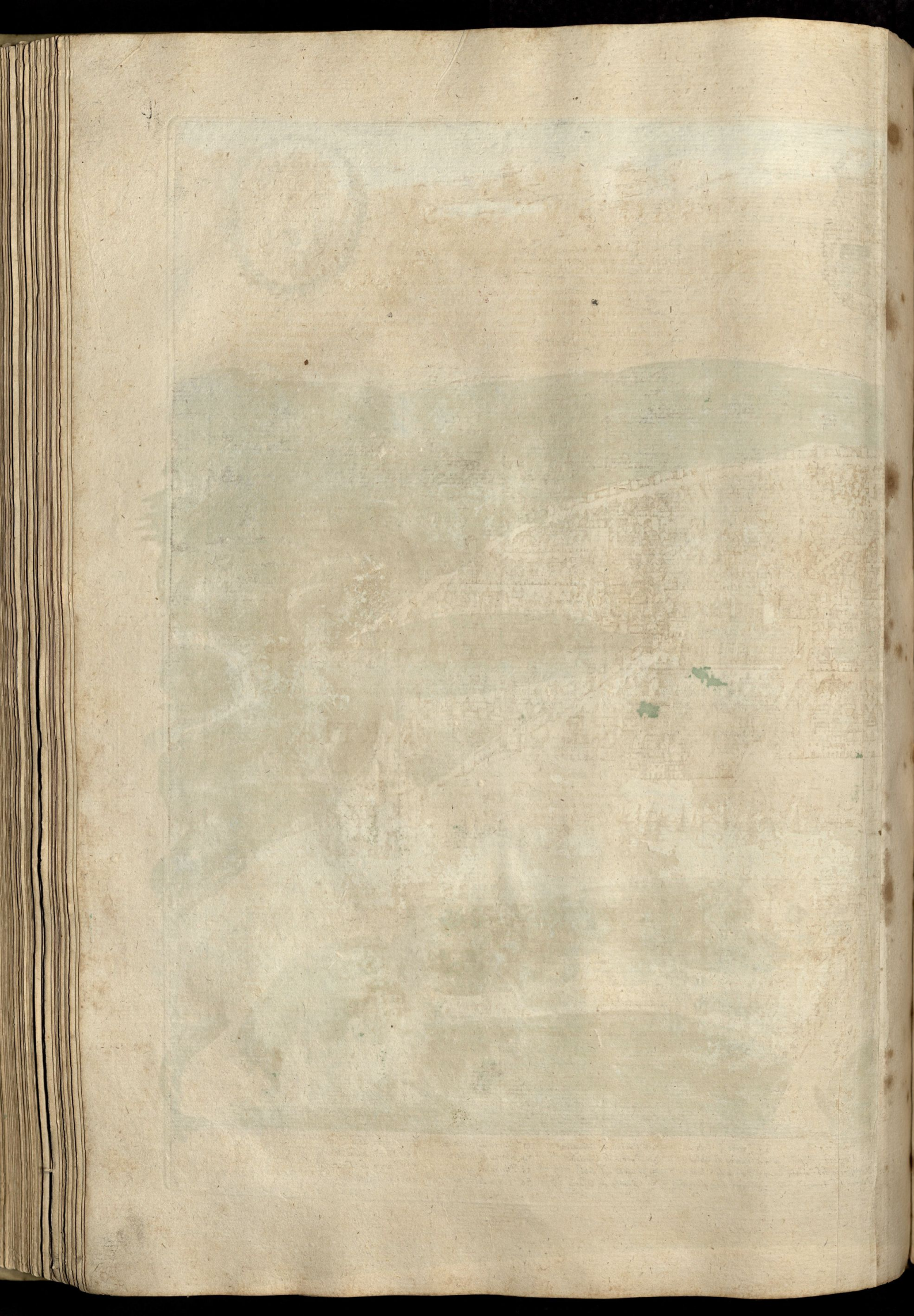
A quoque tandem Hispalis fundata & denominata fuerit, Iulio Cæsari restaurationem, Raymito Regi, ac longo tempore deinde Ferdinando III. à Mauris liberationem defert. Vrbs est Beticæ Prouinciæ ad mare Gaditanum clarissima, forma rotunda, ædium pulcherrimarum frequentia nitidissime culta, totiusq. Hispaniæ emporium florentissimum, quod ex varijs mundi partibus, maximè verò ex Indiarum Occidentalium, quæstus incredibiles facit. A tantum siquidem negotiationis culmen Hispalenses deuenere, vt ipsi soli hoc priuilegio gaudeant, quod nullum in Indiam nauigationem requisitis, Serenissimi Hispaniarum Regis nomine instruantur. Quæ in Aprili copiosa & in milite, omnibusque ad tantam nauigationem requisitis, Serenissimi Hispaniarum Regis nomine instruantur. Quæ in Aprili copiosa & in gente classe, maxima præstantissimorum bonorum copia refertæ, quorum præcia omnem ferè æstimationem superant, in Indiam tendunt. Quotquot etiam ex eadem India naues, preciosissimis onustæ thesauris, Eolo benè fauente, redeunt, huius Urbis litus appellere, mercesque exinanire coguntur, quæ frequenti numero quotannis in Augusto vel Septembri, ingentes atq. incredibiles opes conferunt. Est hic ampla & magnifica structura nobilis domus. Gubernatorem, & Consules habens XII. Quæ à negotijs Indicijs, quæ ibidem geruntur, La casa de la contraction de las Indias, nomen habet. Situ omnes Hispaniæ Vrbes excellit, agrum habet pinguem ac peramœnum, omnis generis frugum, olei, oliuarumque feracem, fructuosis conseptum arboribus, maximè palmis & citris, quas Narangios Hispani vocant. Nobilissimus fluiuius qui Bæti urbem præterlabitur, Prouinciæ Beticæ, vt Strabo & Plinius asserunt, nomen dedit. Guadalquivir ab Hispalis dicitur, Africana, siue Arabica voce, quæ idem quod fluiuium magnum sonat, vt Vaseus perhibet, Præstans est, & multæ vtilitatis, nis dicitur, Africana, siue Arabica voce, quæ idem quod fluiuium magnum sonat, vt Vaseus perhibet, Præstans est, & multæ vtilitatis, vtriusque perpulchris colitur oppidis. Vnde à Statio, Martiali, Silio, & Seneca, maximè celebratur. Ligneo ponte, quem parua nauigia catenis compactum sustinent, admodum delectabilis. In Atlanticum mare, magno cum impetu excurrit. In Hispalensi quodam suburbio meridie versus, quod ipsorum lingua El tablado vocant, plurima antiquitatis monumenta eruuntur è terra, veluti tymbi, labidæ ac vitreæ lampades, vrnæ, numismata, & alia id genus, ex quibus Romanorum sepulcrum hic quondam fuisse, intelligi potest. Altera ex parte, miliari ab vrbe, conuulsæ vrbs antiquæ, atq. Theatri ruinæ videntur, locus Hispanis Sevilla la via, hoc est, Sibilla verus dicitur. Vehementer autem Hispalensem ciuitatem commendat aquæductus insignis, à Mauris, incredibilibus impensarum sumptibus, opere fornicato constructus, qui excauatorio, dimidati miliaris spacio, iucundam incolis aquationem præbet, vnde quam plurimi fontes ad ciuitatis necessitates deriuantur. Mirabile visu, quanto itinere, nimirum sex miliarium, per cæcos terræ meatus à Carmora ciuitate, scaturientes fontes in hunc aquæductum deducantur. Vnde los cannos de Carmora Hispanis dicitur.

De Hispalis ita L. Marineus Siculus lib. XIX. rerum Hispanicarum scribit, Vrbs hæc maxima est & opulentissima, meoq. iudicio, multis Hispaniæ ciuitatibus, ne dicam omnibus, anteposenda. Est enim ambitu magna, forma rotunda, visu pulchra, templis celebris, Sacerdotibus exulta, multis equitibus nobilis, ciuibus plena, domibus insignis, plateis & vicis hilaris, hortis & fontibus amœna, tuta propugnaculis, mœnibus cincta, defensa portis & turribus, campis iucunda, agrorum frugibus abundans, oliuetis & magnis oliuis & oleo fœlix, mercatorum commercijs diues, artibus adornata mechanicis, liberalibus studiis illustris ligneoq. ponte, quem parua nauigia catenis compactis & palmulis, & arborum fructibus exuberans, ostio maris & nauigabili flumine ligneoq. ponte, quem parua nauigia catenis compactum sustinent, admodum delectabilis. Quapropter verum est illud adagium, quod vulgò dici solet hominibus, quos Deus amat, Hispalim largitur & victum. In ea siquidem multò melius viuunt & abundantius quàm in alia, quantum liber vrbe ditissima torius orbis. De cuius templo maximo & nauigiorum numero, scripsimus alio loco. Cuius Urbis nomen Barbaræ Mauritanie gentes deformarunt, quoniam plura, carebant, eius loco b. posuerunt, & cæteris commutatis literis, Sibillam dixerunt. Hæc de ciuitatis Hispalensis felicitate, sufficiant.

Porro amplissimum hoc in Hispania Beticæ Prouinciæ in ripa Bæti fluminis emporium, quod Gaditani maris littus amenissimo situ illustrat, Post Maurorum ex Regno Granatenfis electionem, constituitur Beticæ Prouinciæ Metropolis in Concilio Ilibertino, & sub Ioanne XXII. Pontifice: cuius Metropolis, teste Vaseo, tempore Hormisdæ Papæ in Lusitania & Betica, hoc est, rota vltiore Hispania, vires habebat Romani Pontificis, cui subintur comprouinciales Viennenfis & Gadicensis, Gothi, qui Hispalim aliquando copiosa multitudine tenuerunt, Regiam ex ea Curiam Toletum transfulerunt.

1. Arsenal de la puerta de Carmona	5. Colegiata de San Marcos	9. Calle de Carmona	13. Iglesia mayor	17. Plaza de Don Pedro Romo	21. La Magdalena	25. Puerta de Triana	29. Puerta de San Marcos	33. Puerta de Carmona	37. Torre de la Plata
2. Arsenal de la puerta de S. Marcos	6. Colegiata de S. Juan	10. Calle de S. Marcos	14. Iglesia de S. Pedro	18. Plaza del Duque de Arce	22. La Alameda	30. Puerta de S. Pedro	34. Puerta de S. Juan	38. Torre de S. Marcos	42. Torre de S. Marcos
3. Calle del Duque de Alcala	7. Calle de S. Juan	11. Calle de S. Marcos	15. Plaza de S. Pedro	19. Plaza de S. Pedro	23. Iglesia de S. Marcos	31. Puerta de S. Juan	35. Puerta de S. Marcos	39. Puerta de S. Marcos	43. Torre de S. Marcos
4. Calle de Colon	8. Calle de las armas	12. Calle de S. Marcos	16. Plaza del Duque de Arce	20. Plaza del Duque	24. Puerta del Arsenal	32. Puerta de S. Marcos	36. Torre del Oro	40. Torre de S. Marcos	44. Torre de S. Marcos

VRSAO, NVNC OSVNA.

OSVNA, quæ Plinio est Vrsò, & Genua Vrbanorum, Appio Alexandrino, Orfano. Cæsari verò & Straboni, & ceteris secuto Mario Aretio Syracusano, ceterisque neoterics, Vrsao, opidum est vterioris Hispaniæ in Turdulis Bætica populis, atque in planitie situm: distans à Singilia, quæ nunc Antequera, XXX. circiter M. P. ab Astigi, quæ Ecija plus minus: ab Arucci, quæ nunc Moron, octo: Ab Hîpali, quadringenta; à Corduba, non longè, vti Strabo testatur: cuius verba sunt: Sunt etiam in quibus Pompei liberi debellati Munda, Ategua, Vrsao, & Tucci. Et paulò infra: Hæ autem omnes, non longè distant à Corduba. Constat hæc Atlas Hirtius apud Cæsarem de bello Hispanico; qui etiam Vrsaoem suis verbis reddit illustriorem, vbi inquit: Cæsar Gadibus rursus ad Hîspalim recurrit. Fabius Maximus, qui ab eo relictus erat ad oppugnandum præsidium, tandem vrben cepit, ac deinde Vrsaoem proficiscuntur, quod opidum magna munitione tenebatur natura firmissimum. Aqua, præter quam in opido ipso, nusquam reperiebatur propius millia passuum octo, nec habebant ligna & materies ad oppugnandum. Ita necessariò deducebantur nostrî, vt à Munda, quam proximè ceperant, materiam illò de portarent. Ex quibus satis liquet, & opidum esse antiquissimum, & fuisse olim maximi momenti, neque dubium est, Vrsaoem esse eandem, quam nunc corruptè Osunam Hispani appellant: conueniunt enim Hirtii verba cum situ: A Munda Vrsaoem, vsque vnus diei iter est; opidum aquam nullam habet conterminam; arborum genus similiter, præter oliuarum copiam, nullum, quod procul dubio Penorum gens Romanis Hispaniæ ad cultum terræ proliuior, post gentem Gothorum & prouinciæ cladem ibidem inferuit. Præterea fragmenta quædam testacea in opido ipso inuenta, quæ & egomet vidi: in quibus sequentes literæ, luce clarius videbantur; OFF. PATR. VRS. quæ, vel officio patrum Vrsaois, vel officina Patritiorum Vrsaois, vel alio quouis modo interpretari possunt. Fiunt enim in hac regione vasa & dolia multa scilicet, eò, quòd gleba terræ ad similia fingenda sit aptissima. Est autem nostrò hoc æuo Ducatus caput, & sedes primaria illustrissimæ Gironum familiæ; quæ relicto titulo Comitum Vreniæ, Ducum Osunæ anno 1562. Rege nostro Philippo aueniente, sibi vendicauit. In hæc familia tam antiquitate stirpis, quam progenitorum rebus benè gestis nobilissima, multi fuisse, quorum nomina adhuc videntur. Inter eos D. Petrus Giron Spasiferorum, D. Iacobi equitum, dum viueret, Præfectus, anno 1472. deucta Archidona (quod opidum ab Vrsaoe in itinere Granatensi distat triginta circiter millia pass.) ab Henrico quarto Hispaniæ Rege cum alijs opidulis domino suo eandem adnumerari obtinuit. Post eum Ioannes Tellez Giron eius nominis & familiæ secundus, sumptuosissimum ex cadenti marmore erexit templum D. Virgini sacrum, anno ab eius partu, supra sesquimillesimum trigésimo quarto, in eo præter Abbatem, Dignitates, Canonicos, & Portionarios qui Collegium constituunt. Sacellanorum etiam ex patrimonio instruit numerum, qui progenitoribus suis incrypti subterraneo, quod eorum funeribus seruandis sub altari summo extruxit, quotidiè parentarent. Id etiam templum Catholicus Princeps, tanta superlucida, tam aurea quam argentea, tantisque vestibus aureis, holoserisque diuino cultui necessarijs, ita exornauit, vt meo iudicio, vix habeat in Bætica secundum. Monasteria præterea crexit a fundamentis quam plurima Diuis scilicet Dominico, Francisco Assisienti, Augustino, Francisco à Paula (quorum religiosi, Minimi dicuntur) cui erat deuotissimus, Virgini matri de monte Carmelo. Recollectis etiam extra opidum in monte Caluario, & Obseruantibus, singulos crexit conuentus. Maria similiter eius conuix virginum fecit cœnobium D. Claræ sacrum, atque alia per ditionem suam edificauit monasteria. Ad hæc Xenodochium pauperum omnium asylum, in quo & expositi infantes, eorum adhuc sumptibus & redditibus aluntur. Nouissimè etiam anno 1549. Academiam extruxit insignem, in qua omnes fere scientiæ docentur, nihil quæ prætermisere quæ Catholicos & generosos Principes decet, vt Vrsaoem opidum proaorum sanguine & labore adquisitum, exornaret. Ciuium in opido præter eos, qui litere operam dant, tria & amplius millia recensentur, ex annuo quaestu oliuarum frumentorumque distissimi: est enim eorum ager tam frugum, pecudum etiam & oliuarum abundantissimus, quam aëris salubritate felicissimus. Penes Restorem Collegij, Academiae ius est, qui emeritis studiosis sua largitur præmia. Præfectus opidi, Senatores, & qui in delinquentes animaduertunt lictores, à Ducum arbitrio dependent. In medullio opidi regione Academiae fons est vberioris aquæ. Si quid de Gironum familiæ nobilitate desideretur, legat Hieronymum Gudiel, qui eorum contexuit historiam: mihi enim sufficit, ea quæ de Vrsaoe legerim & viderim in medium protulisse.

MARCHENA OLIM MARTIA.

MARTIA, in vteriore Hispania Turdulorum Bæticæ populorum nobilissimum olim Romanorum Municipium & Colonia, vti ex Saxorum inscriptionibus ibidem repertis, clarius constat paulo immutato nomine, ab Hispanis adhuc Marchena appellatur, fortè à Marco Marcello, cum Cordubam conderet, vel post eum à Lucio Martio (qui Gneo Scipione apud Vrsaoem mortuo, secundum Appium Alexandrinum Romanam sequebatur aciem) nomen obtinuit. Lucius Marinæ Siculus, ratione nescio qua, inductus, putat eam esse, quam Cæsar & Plinius Ateguam vocant. Ego eius coniecturam adfirmare non ausum, verba tamen Cæsaris adicienda sentio, qui inquit: Cum animaduerteret aduersarios minimè velle, copijs flumen transfuclis noctu, iubet ignes ferri magnos, ita firmissimum eius præsidium Ateguam proficiscitur, quod ciens Pompeius ex profugis, Cordubam se recipit. Hæc verba si exactè animaduertantur, nihil omnino certi indicant; flumen enim Martiæ nostræ, propinquus est, Singulis vulgò Xenil dictum, quod in Solozio monte ortum Eliberim & Astigi ciuitates abluit, & iuxta Palmam opidum in Bæti sefe exonerat, potuitque exercituum Cæsar tam per Bæti, quam per Sigillim traducere, & vno die Ateguam proficisci; quiuis enim fluuiorum à Martia plus quam quatuor leucis non distat. Mea igitur est sententia, Ateguam aliam fuisse, quam eam, quam nunc Marchenam vocamus, eas tamen paruo itineris intervallo olim distauisse, cum in hoc regionis tractu nobilissima extructa fuerint à Romanis municipia: tam propter cæli clementiam, quam propter omnium frugum fructuumque luxuriam. Sed valeant incerta hæc, atque ad eius descriptionem transeamus. Est in ea nostrò hoc æuo Ducum Atcobrigæ sedes gentilitia, qui è Pontiorum à legione, nobilissimo stemmate orti, Marchionatum Gaditanum cum Hispaniæ Rege commutauerunt: atque hoc suum municipium, longo temporum intervallo, ita exornant, vt cum vicinis opidis de ciuium frequentia, ædificiorum pulchritudine, messiumque abundantia audeat decerare. Septentrionem versus habet Astigi viginti M. P. à se distans, ad solstitium æstiuum Esteponan, Marchionatu insignem, ad hyemalem Vrsaoem vtraque 8. M. P. à se distantes. In occidentem Hîspalim. Situs eius est in colliculo quodam, vbi que planities respiciente. Summum eius templum est ad opidi Septentrionem egregia turre exornatum, cui coniunctum est Ducum in signe palatium ad portam, qua itur Astigi, propugnaculis ac turribus per gyrum munitissimum, varia etiam suppellectile à Ducibus, qui frequentibus hic viuunt, exornatum. Non longè à Palatio virginum est conuentus, in quo vidua Ducum aliquando religioni sefe addicunt. Suburbium habet opido maius ad occasum solis, vbi itur Hîspalim, in eo fons est è regione Xenodochij, tantam aquæ vehementia emittens, vt & ciuibus, & eorum animalibus abundè eam suppeditet ad restringendam sitim. Id enim in hac Bæticæ Prouinciæ parte adnotauit, quod agri eius quamuis fertilissimi, omnino fontibus, riuulis, aquæ ductibusque careant, ita, quòd sæpè agricolæ laborant aquarum penuria, quæ mellis facit rationem, atque eam ob causam plerumque opida & pagi videntur extructi, vbi scaturiunt fontes. Ager eius est oliuarum fertilissimus. Ab Astigi enim Martiam vsque, nihil vides in cultum, nihil sterile, nisi densissima vbi que oliueta & fruges, eorumque mellis pro vniuersa Hispania sufficeret, si tempestiuis imbris rigaretur.

Si Pontiorum egregia facta quis scire aueat, consulat Nebrissensem in sua Catholicorum Regum historia, & abundè de decore suo satisfactum dicit.

MARCHENA.

ORCHVNA.

MATISCONA.

BVRGVNDICVM solum amplius olim fuit ac laeius extensum, ut puta, quod non vnum, sed complura regna ambitu suo comprehendebat. Primæua quippe amplitudine sua septem provincias siue dioceses complectebatur, quæ complures sub se Cathedralis habebant. Earum tertia erat Lugdunensis, non quidem Gallica, quæ laeius extenditur, sed potius Provincia contractior. Præest enim Heduenis, *Houenun*. Matifconens, *Matifcon*: Cabillonens, *Chalon*: & Lingonens, *Langres*: Præsulibus. Huius nunc Provinciae primarias exhibemus vrbes, Matifconem & Cabillonum. Quarum illa non ipsædem semper est appellata nominibus, à Romanis Matifcon, à Gregorio Turonensi & alijs Matiflane, Marliano Malcon, Antonino in suo Itinerario Matifconene Castrum nuncupatur. Sunt autem, quæ de hac vrbe, in antiquioribus historijs inuenias, tam pauca, ut cum ex Cæsare antiquitatem eius intellexeris, originem certè explicare non possis. Situs eius ad Ararim fluiuium, recto & longo tractu porrigitur, qui ex Vogeso monte ortus, Heduos & Sequanos diuidit, hos in Burgundiæ Comitatu, illos in Ducatu positos, & in meridiem fluens, Lugduni, Rhodano miscetur. Quæ huic vrbi sæpe inciderunt clades sub Atrila, sub Francis, Burgundiam impugnantibus, sub Lothario Ludouici Pij filio, sub Ludouico inuicioribus hæc, inquam, clades faciunt, ut antiquam eius formam describere non possimus, cum toties reparata fuerit, ut earum substructionum, quas habuit, vel Cæsare in Gallijs Bellum gerente, vel cum Burgundiones in Galliam primùm venerunt, vestigium ferè nullum appareat. Nec verè de forma qua post illatam à Lothario cladem, restaurata sit, constat. Tantum id notum est quod ab vltima eius restitutione superest. Ea restitutio facta est sub Philippo Augusto, Anno sal. M.CC.XXII. cum generosioris animi ciues orsi sunt vrbe nouis mœnibus concludere, & aduersus prædonum incursiones vallo & propugnaculis munire. Sex tunc constituerunt portas, & opidum oratorijs publicis decenter ornarunt. Inter quæ diuorum Petri & Pauli Ecclesia, in qua sacrorum est Curia, quæ pridem extra vrbe sita erat, ut vrbis murorum veteres ruinas declarant, quæ inter hanc Ecclesiam, & S. Vincentij cœnobium, à D. Niceta conditum, visuntur. Sed istis à Lothario euerfis, Diuorum Petri & Pauli Ecclesia diuerso loco restaurata fuit, atque apud eam Canonici ut vocant, Regulares collocati: nec longe ab his, Pocho do chion, & cœmeterium publicum. Quod autem hoc D. Petri cœnobium natura & opere munitum erat, & Carolus Burgundionum Dux Canonico rum fidem suspectam habebat, iussit illud deserere: quoque facto, Canonici receperunt sed ad eam vis Ecclesiam, quæ ipsorum alioqui iuris, ab ipsædem etiam nunc tenetur. Erat & alia Ecclesia, primi atque sanctioris instituti, Canonico rum, quos Regulares vocant, D. Stephani titulo, in colle extra vrbe sita, quæ à Lothario euerfa, in Iudæorum potestatem visum fuit: quo & hodie pons eò pertinens, Iudæorum vocatur. Sed ex actis Galliarum Iudæis, illa Ecclesia Paroecia & Curialis facta est. Ecclesia autem Cathedralis primo dicata fuit sub nominibus Apostolorum Petri & Bartholomæi, ac martyrum Geruasij & Protasij. Sed Galliarum Rex Childbertus, eius nominis primus, quo erat pietatis effectus erga S. Vincentium martyrem, reconditis ibi eius reliquijs, multis eam Ecclesiam beneficijs auxit. Quo euenit, ut, cum populi quoque affectio ad Regis pietatem accederet appellaretur hæc D. Vincentij Ecclesia. Sed pulcherrimum apud Matifconem ædificium est Dominicano rum cœnobium, quo loco ante Comitum erat palatium à S. Ludouico extructum. Quod cœnobium Hugonotica rabie, Anno M.D. LXXI. & rursum Anno M.D. LXXII. vastatum fuit. Quod idem & Minoritarum cœnobio, & iudiciali foro, & collegio, & carceribus, & omnibus verè vrbis Ecclesijs, pro singulari istius factionis genio, accidit.

CABILLONVM.

CABILLONVM oppidum Matifcone finitimum, in Pronincia Lugdunensi, Ducatu Burgundiæ & Francorum regno itum, nomen retinens, *Chalons sur Saone*. Per antiquum esse, ex Cæsare intelligitur. Nam & ipsius in Heduis ad Ararim situm refert, & in eo se collocasse Q. Ciceronem, & P. Sulpitium, ut rei frumentariæ præsent, in suis Commentarijs meminit. Sed antiquam eius formam, & primum situm, eo difficilissimum est ostendere, quod frequenter ab ijs, qui muniendi artem profiterentur, multa in eo mutata fuerint. Cum illud quoque sit controuersum, fuerit ne olim id solum Cabillonum, quod hodie scuti forma conclusum, vetulissima quoque habet mœnia: an verò longius eius situs extendere. Existimant certè quidam, non solum D. Petri cœnobium, in quo nunc arx constituta est, verum etiam quæ supra eminenti vrbe, vrbs mœnibus conclusa fuisse, eique rei veteres, qui illic visuntur, ruinas argumento esse putant. Alij, contra iudicant, Cabillonum initio, & eam regionem in qua nunc D. Petri cœnobium, diuersarum fuisse iurisdictionum, & postea non tantum id spacijs, quod D. Petri cœnobio, & antiquæ vrbi interiectum est, nouam vrbe complexam esse, verum etiã totum id suburbium, quod à D. Ioanne & antiquo macello nomen habet, & suburbij D. Alexandri bonam portionem. Sed utinque Cabillonum vel amplius olim fuerit, vel minus, constat certè id hodie Cabillonum esse, quod Cæsar ad Ararim positum scribit. Ibi Cathedralis Ecclesia initio consecrata fuit sub nomine D. Stephani, quam Childbertus, primus Galliarum Rex, cum miserè iacentem atque afflictam offendisset, restaurauit, multisque donauit immunitatibus & priuilegijs, & collocatis ibi D. Vincentij reliquijs, quas ex Hispania secum deportarat. Eo factum est, ut Ecclesia D. Stephani appellari desierit, S. Vincentij deinceps nuncupata. Est & alia Ecclesia D. Georgij nomine, in qua & Canonico rum Collegium, & sacrorum vrbis Curia. Ea verò est Ecclesia quæ sola, quo tempore Lotharius Ludouici Pij filius, Cabillonum & quatuor eius suburbia vastauit, incendium euadere potuit. Præter Ecclesiam paroeciam seu Curialem, quatuor cœnobia, Prioratum (ut vocant) nomine egregia sanè ac splendida fuerunt: S. Cosimi, quod Cluniacensis; S. Crucis, quod S. Petri Matifconensis vrbis, S. Mariæ quod S. Benigni apud Diuionenses; & S. Laurentij quod Insula Barba apud Lugdunum subditum, & veluti municipale est. Duo sunt eorum, qui mendicantem vouerunt cœnobia, Carmelitarum, in D. Ioannis, cui à Macello nomen, & Minoritarum in S. Laurentij, vtilicè vocant, suburbio à Philippo Duce Burgundiæ, cui Boni cognomen fuit extructa. In eo autem suburbio, quod S. Mariæ nuncupatur, extat virginum cœnobium ordinis Benedictini, quod antehac à S. Clara nomen habuit. Atque ista quidem de rebus ecclesiasticis. Quod ad statum ciuilem attinet, Cabillonum Comitibus habuit, & sedes olim Regia fuit Gontrani, & exinde nundinis, quarum omnimoda esset immunitas, bis ornata, vtriusque ad totum mensum durantes, alteris Brandonijs, alteris ab Augusto mense nuncupatis. Sed Cabillono post magnis affecto cladibus, hæc quoque nundinae alio translatae fuerunt. Primo quidem Geneuam, quæ vrbs tum etiam regni Burgundiæ erat, deinde Lugdunum, ubi nunc quoque habentur. Atqui nulla tamen huius translationis habita ratione, Cabillonius Nomarcha usurpat nundinarum ac mercatum magistrum nomen id certè, ne pro rogatiuam amittat suorum maiorum: cum neque alioqui Cabillonum, antiquas immunitates amiserit. Nam & hodie quo anni tempore illæ nundinæ habebantur, nemo Cabillonij apparitor, seu regius, seu alius potest quenquam iure sistere, vel in eius bonam anis iniicere. Cabillonij præterea patriciorum aliquem sibi vicinum in suæ vrbis duces militarem abs sese delectum repræsentant sistitque, non illi qui nomine Regis vrbi præest, sed vrbis Episcopo. Nam antequam Burgundiæ Duces Cabillonensem Comitatum sui nominibus essent, acceptum à Comitibus Cabillonensibus Ioanne, filio Stephani Comitibus Burgundiæ, Salinarum Principis (quod quidem accidit anno millesimo, ducentesimo, quinquagesimo sexto) Episcopus erat præcipuus vrbis dominus ac patronus, & edicta promulgabantur sub nominibus Episcopi & Comitibus: sed Episcopi, honoris & prærogatiuæ causa, nomen præcedebat. Nunc ciuitas, pro dimidia tantum parte, in dominatu est Episcopi, pro reliqua ipsius Regis. Et Episcopus solum nunc quoque habet in vrbe Nomarcham, & vrbs ipsa in duas diuisa iurisdictiones, partim Curiam habet iudicalem Castellis, quæ Regia est, partim Episcopalis, & Canonico rum cathedralium collegij, in qua Episcopalis ille Nomarcha ius dicit. Cabillonum olim Rempublicam habuit optimè institutam, & plateas, pro artificio varietate distinctas, eamque vrbs partem, in qua cerdones agerent, à Patricio rum Magistratum, simulque Ecclesiasticorum regione, seiuinctam: Cives autem omnes liberos ex quorum familijs, quæ antiquitate præcellerent, deligebantur ad Reipub. administrationem Senatores, quibus solis in contentibus publicis, sententiæ dicendæ auctoritas esset. Nunc, Cabillonij Prætorum, seu, ut vocant, Maiorem habent, senatorem vrbis Principem, isque in causis ciuilibus ius dicit, in ipsius vrbis Prætorio. Quod & in alijs Burgundiæ ciuitatibus solenne, atque vfitatum est. Olim autem eiusmodi Maior potestatem habebat, non modo rerum ciuilium, verum etiam criminalium. Sed eam qui sequuti sunt Nomarchæ, sustulerunt. Permultæ sunt Cabillonij Patricio rum, ac Nobilio rum Burgundiæ magnificæ domus, olim enim Burgundiæ Duces, ut plurimum illic agebant: eoque factum est, ut Cabillonio rum plurimi, immunitatibus fruuantur, soli nobilitati concessis. Et verò inter ceteros Gallica lingua videntes Cabillonij moribus sunt ornatissimis, atque ob egregiam in conuictu suauitatem, quam ipsa quoque sermone elegantia, & festiuitas commendat, omnium qui Gallicæ lingue ornatu studeant, longè diè tilsimè habentur. Cabillonum ab Atrila Hunnorum principe vastatum, à Gontrano Rege restitutum fuit. Isque in cœnobio illic S. Marcelli conditus, pro dignitate regia Mausoleum habebat. Quod Caluiniani, Anno M.D. LXXI. euerterunt. Aliam etiam vastatam per Lotharium Ludouici Pij filium, sensit. Rursum tamen, restaurata vrbs, priores vrbes, & pulchritudinem recepit. Subiecta olim Matifconensium Nomarchiæ, nunc quoque mensura vini Matifconensi vitur. Alioqui, rebus in diuersum mutatis, Nomarchiam propriam habet.

MATIS CONA,
vulgo Matiscom ad
Ararim flui: prope
munerem Burgun-
diae Oppidum.
 M. D. LXXX.

CABILLINVM, sub
 genis Chalon, vt agri
 vberissimi, ita saluberrimi
 coeli, ac proinde ceteris
 sibi Burgundiae Opp con-
 uictis mercimonijs, et atrate
 cui impedit vicinitate idonea

CAMERACVM.

CAMERACVM, vrbs Episcopalis & Imperialis, in medio quasi Belgio sita, Clero, & Mercatura nobilis; sed quam Gallus Aquilæ dolo, eripuit multis olim priuilegijs præstans, quorum conseruandorum causa. discordia orta inter ciues & Canonicos, de qua ita in Flandriæ Annalibus Meierus lib. xv. *Ciuitas videns grandia instare bella, munire oppidum suum cepit ex muris quoruncunque hortorum etiam sacerdotum. Ad hæc Canonici inhihent, ne posthac vinum vendant suis in cellarijs. At Canonici querelam ad Ducem deferunt, tutorem Ecclesiarum Cameracem, ratione Comitatus Flandrici, vti alibi narrauimus. Dux qui tunc agebat in Burgundia Philippo filio negotium dar, ut Ecclesiarum ministros tueatur. Philippus cum trecentis equitibus Hectorem mittit Saosium eorum fines depopulatum: qui cum non segniter, quod imperatum erat, faceret, tandem bene multati Cameracenses, pacem facere coacti sunt, reparata, quod sacerdotibus intulerant, damno, redemerunt que à Canonici vini venditionem censu annuo centum Francicorum regia monet.*

Ex Pauli Aemilij aliorumque sententia, veterum est Samarobrina, vbi Cæsar totius Galliæ Concilium & Statuum conuentum habere, hyemare, & impedimenta exercitus, obsides ciuitatem, literasque publicas ac frumenta relinquere solebat. Petrus Pricæus, & in Atuaticis suis Becanus, Samarobrinam, non Cameracum, sed Ambianum esse condendunt, cum Samarobrina veterum à Bellouaco, plusquam triplo amplius absit, quam viginti milibus passum, Hactenus sanè Bellouacum viginti quinque id est, totidem millibus passuum, quot Cæsar annotauit, ab Ambiano est remotum, ita vt nihil dubitandum, Ambianum Samarobrinam Ambianorum esse. Sunt rursus alij, qui cum Bouillo S. Quintini oppidum Samarobrinos existimant. Sed penes auctores sit sua quoque defensio. Cameracum sanè Galliæ Belgicæ vrbs, in Ambianis, quæ Cambray in colis, Gallis, Flandris. Camerik dicitur, Cameracum Antonino Vrbs ampla est, elegans & munita, ad Scaldim, qui per medium eius labitur, posita, septè milliaribus distans Valencenis. Arcem habet pulchram & validam, à Carolo quinto constructam in montis vertice, vbi S. Gaugericus Epif. Cameracensis & confessor, Euosio Galliarum oppido oriundus, quod nunc Euodium dicitur basilicam ad honorem Dei, titulo & nomine S. Medardi fundarat. Vnde Canonici S. Gaugerici cum cogirentur templum tuum deserere, receperunt se in parochiale Ecclesiam S. Vedasti; vbi in magnifico choro, quem extruxerunt, corpus S. Gaugerici reposuerunt; atque ita Ecclesia S. Vedasti, dicitur etiam Ecclesia S. Gaugerici. Ædificia domorum priuatarum hic elegantia, templa & Monasteria miræ structuræ. Sed maximè admiraanda vetus & sumptuosa D. Virginis Basilica, quæ est Ecclesia, Cathedralis & episcopalis eius loci, cuius iurisdictio & diocesis, latissimè & in varios tractus se extendit. Vrbs opulenta est mercatoribus & operarijs mechanicis frequens, qui diuersi generis merces, & præcipuè tenuiores lineas telas, magno numero, conficiunt, quæ à loco appellationem habent, & varijs remotisque in partibus distrahuntur. Lus habet Castellaniæ, egregiamque iurisditionem & dominium, quod peculiari nomine Cambresium dicitur, in quo pagi sunt complures & loca non exigui momenti, inter quæ castrum est Cambresij, sex inde leucis distans, in quo, tanquam loco fatali ad grauissimas Reipub. Christianæ consolationes & in duciarum, fœderum, ac pacis solenni promulgatione, iam olim celebrato, post atrox, crudele, & diuturnum bellum inter potentissimos orbis principes, pax tanto tempore desiderata, coaluit, quæ Cameracensis à loco dicta est, Cameracum porro antiquissima est Episcopalis sedes in qua ab ipso Wandalarum tempore, primus illi præfuit Episcopus Diogenes martyr omni virtutum sanctitatisque genere ornatissimus Præsul. Et anno D X C V. eidem præerat S. Gaugericus, qui pastorum huius sedis fuit ordine quintus. Quam eandem diuersis temporibus, vitæ & doctrinæ sanctitate, præcellentes admodum viri exornarunt. Inter quos Petrus de Aliaco, Parisiensis quondam Gymnasij Cancellarius, in de Cameracensium Antistes, ac demùm Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, præceptor Ioannis Gersonis, multorum auctor operum, (inter quæ Dionysius Carthusianus vehementer commendat, quæ sunt de corruptione, deformatione, & multi moda atque extrema ruina Pontificum sui temporis) quæ Gelinus in sua bibliotheca quemadmodum & Odonis Episcopi Cameracensis, late recenset. Mortuus anno MCCC. XVI. Hanc vrbs historiam, cum Guicciardinus conscriberet, Cameracensis erat Episcopus. Maximilianus, illustri prolapia de Berges oriundus, Cui postea successit D. Ludouicus de Berlamont vir omnem ordinem gradumque honoris & dignitatis meritis. Hi Episcopi, politici simul & Ecclesiastici sunt domini titulo Duces, & Romani imperij Principes.

Hæc vrbs prima fuit à Clodio Comato Francorum Rege, occupata, cum in Galliam Belgicam transfret, anno cccc. xlv. longo tempore post, quam Dani illam exulissent, atque vna sumptuosum monasterium & pulchrum templum S. Gaugerici Restaurata autè & integritati restituta, Hannoniæ Comitatu comprehensa fuit. Postea verò Imperatores Germani ab hoc dominio separantes ciuitatem liberam. & imperialem fecere. Capra etiam & occupata fuit, à strenuo Flandriæ Comite Balduino Benigno, durante bello, quod ipse & Dux Lotharingæ Godefridus gessere cum Imperatore Henrico, eius nominis tertio, cui illam postea ex inito pacto, tradidit. Tandem ab Henrico V. commissa fuit custodiæ & protectioni Roberti (tanquam Principis Alostani) cognomento Hierosolymitani. Comitibus, Flandriæ qui primus eius profe suisque protector fuit. Deinde, prælatio hæc & eminetia confirmata fuit Flandriæ Comitibus ab Imperatore Friderico, anno M. C. LXIV. Theodoro Alfato Flandriam gubernante, nihilominus Franci semper lites mouerunt, iusque præten,

derunt in hanc dignitatem, qua etiam frequenter potiti, egregie eandem defenderunt. Sicut & fecere tempore Philippi Valesij, quo hæc ciuitas obsidione cingebatur ab Imperatore Ludouico Bauaro, & Edoardo tertio eius nominis Rege Angliæ contra Francos confederatos, quam tamē non potuere viribus quantumuis magnis, expugnare. Hæc bella, longo post tempore inter Imperatores Germanos & Franciæ Reges vario successu continuata fuerunt. Porro, quod memoriæ recentioris est Maximilianus Austriacus. Romanorum Rex, & Ludouicus XI. in Francia regnans, cum crudele inter sese bellum gererent. Cameracenses malè habiti à Francis præsidia sua eijciebant, militemque imperialem recipiebant; idem fiebat à Bouchainensibus. Quomodo & Imperator recipiebat Quercetum aliaque loca vicina à Francis occupata, & præbebat hic Princeps, vigentibus hisce bellis, generosi sui animi & fortitudinis insigne experimentum Et licet Cameracum esset sub protectione Flandri, neutris tamen adherebat, suis legibus, priuilegijs, & antiquis consuetudinibus fruens, adeo, vt durantibus inter Francos & Burgundiones bellis, ne ab vno quidem molestaretur. quin potius, nunc ab his, modo ab illis frequentabatur, vtriusque partis summam amicitiam experiens, vique adeo, vt hæc ciuitas fuerit sæpe is locus, in quo conuentus & Colloquia pacis, inter prædictos Principes habita sint. Talis fuit pacificatio, anno M.D. VIII. Venetorum præiudicio; atque altera item anno M.D. XXIX. magno Florentinorum in comodo. Nam anno sequenti Florentia à Pontifice Clemente & Carolo V. confederatis, obsessa, fame, ad deditionem & Medicæ familiæ receptionem cogitur. Cæterū, proximè cū Imperatori Carolo V. de certis quibusdā Francorum transactionibus, cum esset Landresij, ori retur suspicio, anno M.D. XLIII. simul atque inde recessissent Cameracum cum exercitu ingressus est; & prætextu securam reddendi, muniendique ciuitatē contra hostem aut potius, vt tuto statum suum illic congregaret, castrum ibi munitum extrui curauit, vt superius diximus, priuilegijs & immunitatibus vrbānis, per omnia saluis. Quum verò anno M.D. LIII. Henricus eius nominis primus Rex Franciæ ad loca, Cameraco vicina, veniret, eamque vrbem sibi deuincere conaretur, re infecta, hostem declarauit, nihil vltius, quod illi damno aut detrimento esse posset, aggrediens. Cæterum dum plerique anno M.D. LXXX. ex Belgis, rebus Gallicis nimium studiosi. Belgicas Prouincias ad Gallos transferre conabantur Inter hos Insius Regulus. Cameracensis vrbis ac dioceseos præfectus. qui Cameracum Alenconij præsidijs tradidit, ciuibus Et Ecclesiasticis, qui in eius verba iurare nollent, inter quos primus Episcopus, hostiliter exactis. Nunc. Anno M.D. XCIV. Mense Augusto Nauarræ Regem tanquam Henricum eius nominis quartum, Galliæ Regem, intromisit.

HESDINVM.

ESDINVM, nobile in Artesia Gallo obiectum vallum ac propugnaculum, prostrato à Casareanis eiusdem nominis opido, occasione belli inter potentissimos Europeanos Principes excitatur. Dum enim Franciæ Rex Franciscus, mortuo Sfortia Insubrum, siue Mediolanensium Duce vt statum illum occuparet, Allobroges vicinos & Taurinos, armorum strepitu inuaderet, & multa in Italia opida & caperet, & sollicitè muneret: tum Imperator Carolus ex Regno Neapolitano Romam properans, indeque in insubres pergens, Taurinis confestim signa intulit. Mox ex togata, in braccaram Galliam se conuertens, Belgicis etiam se copijs munit, & Nassouius Picardiam flamma ferroque peruastat, & quia Peronam, per aliquot multas dierum hebdomadas frustra oppugnavit, Belgicam hanc tandem expeditionem reliquit. Hinc, irritati Galli, Anno M. D. XXXVII. nouis excursionibus Belgium infestabant, nec vllus ferè transmittabatur dies, quin in præsidia inimica inter se leuibis proelijs certarent, Et Galli mense Aprilis Hesindeum arcem ceperunt, qua victoria insolescentes, hosticum ferro flammaque depopulabantur: in quos cum incredibile celeritate, lectissimum exercitum Florentius Burenus duceret, quod se viribus impares recognoscebant, hostes Burenarum copiarum impetum cedendo euitarunt. Iraque Hesindeo arce quamprimùm recepta, & Fano Pauli, ac Montrolio opidis securo Iunio expugnatis Casariani postremo Teruanam obsederunt. Sed post aliquam obsidionis irritæ moram mensium decem inducias pars vtraque fecit, ea lege, vt pacatis Belgis, in Taurinis nihilominus bellum esset.

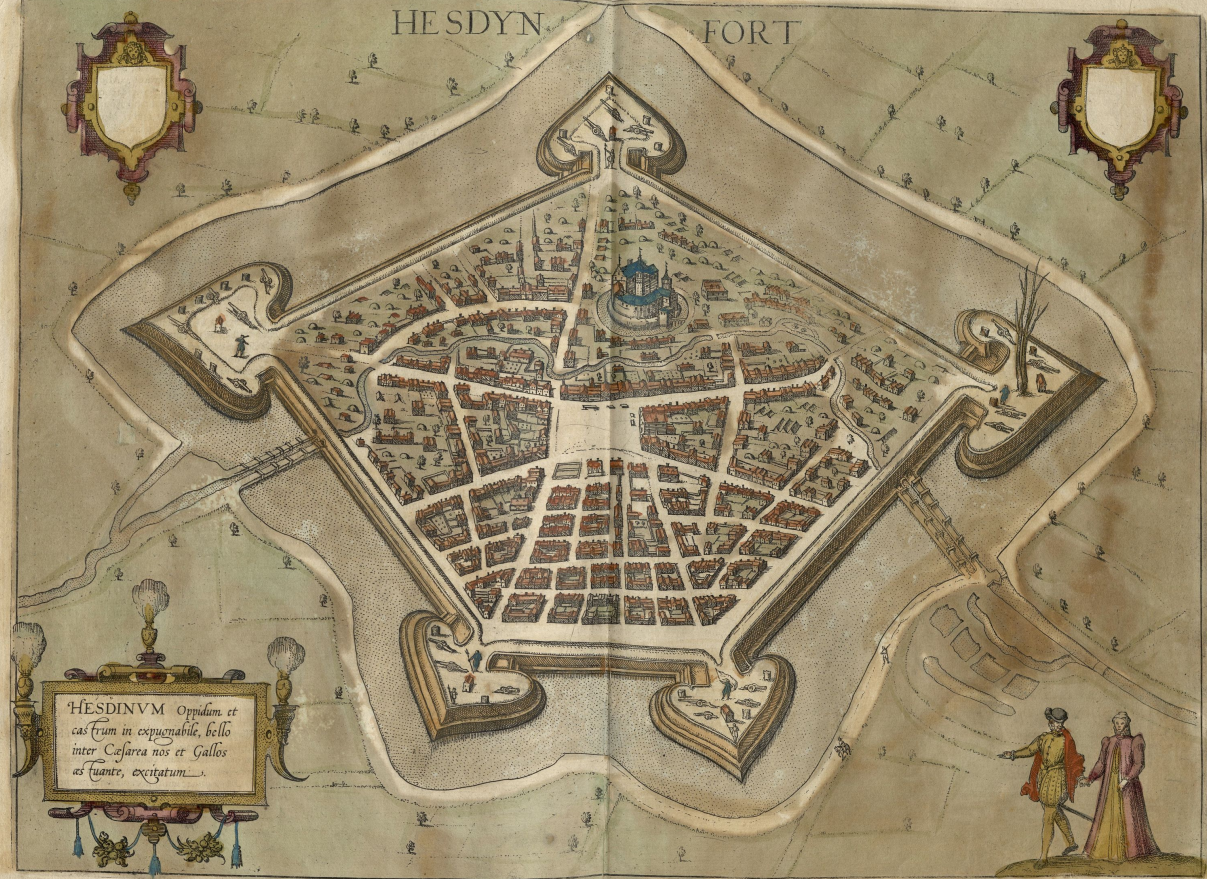
Sed & hoc tandem bellum auctoritate & præsentia Pontificis Pauli III. Nicæ (op. est in Galliæ, Italiæque finibus ad mare) quò Imperator ex Hispania nauibus traiecerat, Rex, ex Gallia eques aduenerat, sopitum, & decennales induciæ factæ. Hæ autem ruptæ sunt, & turbatæ induciæ ob casus legatos Gallorum Regis, à Vastensi quadam custodia ad Ficini ostia, & post grauissimos motus, pax certis conditionibus, apud Crepeum Valesiæ ditionis opidum coaluit.

Rursus & ista pacificatio, incunte anno M. D. LI. turbatur, ob captum à Casarianis Dandalorum, ex quo vapòrario ignis continuo erupit, quo Italia & Gallia omnis vehementer flagrauit. Tum rursus, post varios fortunæ casus, Rullus Belga Picardiæ agro vastato, Nouioduno, Nella alijsque opidis captis ac combustis; conuersis signis Hesindeum opidum iridem occupat; in victa arce, quam fulminum horrendo iactu concussam, & exagitatam, defensores Galli lucis vsuram, & farninarum incolumitatem pacti, continuo tradiderunt. At Vendomius post Rullanum præsidium alienissimo tempore iridem extrudit.

Denique expugnata à Casareanis Terrauana, inde denuo castra ad Hesindeum mouentur (quod paulo minus diurno itinere Terrauana distat opidum) id primo incursum est expugnatum, sed super erat interim arx non infirma, qua clausi tenebantur præpotentes Gallia Principes plurimi. Allobrox igitur, totius exercitus Proimperator, vacuo opido capto (quod ob infirmitatem præde relinquitur hosti penes quem camporum est dominatus) arcem circumductis castris vrget, & cuniculis in censis, longum muri ambitum, & castris oppositi, obiectique propugnaculi partem, vnà cum defensoribus insidentibus, dicto citius subuertit & arcem ipsam expugnat. multi occisi, capri verò ex præcipua Gallica nobilitate plurimi, & inter alios, casus Horatius Farnesius Galliarum Regis gener, & cum delecta nobilitate Gallica, Marchianus Marefchallus Gallia captus. Magna profecto fuit ista temeritas Gallicana, omnium iudicio, atque inconsiderantia præceps, tot ac tales Heroës, nulla auxiliorum, spe perpussillæ arci credere, quæ vt cuniculis non oppugnaretur, ne minimum fuerat obduratura contra fulminis iactum: quæque haud ita pridem, propter infirmitatem, non multo dierum intervallo, bis capta, ac vicissim recepta fuerit. Sed castigata huius temeritatis culpam, studia officiaque Gallorum erga dominos delent. ea sunt ad seruiendum propensione animorum omnes: & in his gratissima est nobilitas, quæ (vbi res ita & tempus postulant) vltro se Regi offert, in gratiæ & beneficii loco, petit officia, & summè cotendit, vt munera consequatur militaria. Itaque mirum nemini videatur, si cum ad defendendam Rempub. tum ad seruandum decus regni, tanta sit vbi que pace ac bello, Gallicanæ nobilitatis frequentia. Porro vetus Hesindeum situm erat in ripa fluuii Canche, quatuor miliaribus distitum ab oppido S. Pauli, eratque insigne castro bene munitio, & iurisdictionem habebat satis amplam: pagos, sylvas, possessiones & vias regias circumiacentes, cælo verò tam salubri fruebatur, vt eo animi gratia, tanquam ad secessum Principes Flandriæ & Artesiæ Comites secedere solerent. Verùm, quia Castrum non erat exstructum, ad præsentis temporis formam, non poterat maioribus tormentis resistere, ita vt sæpe præda fuerit fortioribus. Iraque accidit 1553. ducente exercitum Emanuele Philiberto Sabaudia Duce, vt magno cum Gallorum detrimento caperetur, qui inter alios Horatium Ducem Farnesium amiserunt. Post hanc captiuitatem Carolus Imperator mandauit, castrum hoc solo æquari, & noui Hesindei fundamenta poni, quod anno sequenti perfectum est. Situm habet commodissimum ad ripam eiusdem fluminis Canche, vno miliario propius Galliam distans quatuor miliaribus Montrolio, & quinque à S. Paulo. Rigatur & altero fluuijo, vulgò Blangis à loco, in quo oritur. Ita, vt propter loci commoditatem munimentum habeatur validissimum, Quod quidem breui tempore, singulari artificum industria, & summis laboribus præstiterunt, excitatis pumùm tumultuaria opera foueis & propugnaculis, vbi tanta ebullientium aquarum copia grauabatur, vt molas equinas, quibus eam amouerent, diuersis locis adhibere debuerint. Nunc foueis, ea & latitudine, & altitudine, muris etiam tam validis Hesindeum cingitur, & propugnaculis sibi mutuo correspondentibus firmatur, qui falcones, pluteos, colubros, fulmen & grandinem plumbeam minantes, sustineat, vt opidanis timendum non sit, quod quamdiu commeat, mutuo animorum consensu & concordia conditus ipsis erit, facile in hostium sint potestatem venturi. Quam ipsis confidentiam præter munitiones arte factas, naturalis etiam loci situs, fouere potest. Nam, vna ex parte, ob palustria loca, nec militi, nec igniuomis machenis patet accessus: altera autem parte, latissimæ foueæ aquis instructæ, & munitissima valla, hostibus obijciuntur, vt Sationi nomen, quàm optime conueniat, & *Hesdim fort.* merito nuncupetur.

HE SDYN

FORT

HESDINVM Oppidum et
castrum in expugnabile bello
inter Caesarea nos et Gallos
as tuant, excitatum.

ETM VNTA

BETHVNIA.

BETHVNIA, nobile in Atrebatibus opidum, annonæ frumentariæ horreum, magnæ olim celebritatis, in Atrebatibus, siue Flandris occiduis, Dominatus, antè quàm in Atrebatium nomen Comitatum quæ, vnà cum alijs, concederet, peculiari nomine Bethuniensis Aduocati, hoc est, (vt ego quidem interpretor) Fautores fiduciarij & patroni Reip. siue ditunculæ suæ, & veluti clientelæ capita, nominabantur. Atque adeo caltrum, (quod miræ antiquitatis & munitissimum opus, etiamnum in vrbe Bethunia visitur, & à regio Gubernatore insidetur) tanquam stabilem sedem tenuisse videtur, vt hac occasione, adfluente nimirum incolarum multitudine, & ædificijs circumcirca adiectis, opidum ipsum (quod anno iam tum 1137. deflagrans se tamen prodidit) in eam amplitudinem excreuisset merito debeat censerî.

Quorum certè Aduocatorum auctoritas apud summarios Belgiæ Principes, & præclara domi militiæ quæ faciunt, historiæ monumentis, iam ab annis plus minus quingentis, prodita celebrantur.

Nam Robertus, Aduocatus Bethuniensis, anno 1096. Robertum II. Solymum cognomento, Flandriæ Comitem, in sacram recuperandæ Iudææ expeditionem legitur comitatus: & politicis eiusdem Comitatus per prouinciam institutis, legumque promulgationibus frequentissimè interfuisse. Alter, cognominis, nepos fortè, An. 1164. Philippo Alatio, in eandem Asiam Comes, raptos gestit spiritus, vt eundem Comitem, vniuersæ Bethuniæ ditionis pollicitatione inductum, sollicitationis ergo subornat, ad nuptias inter duos ipsius liberos, totidemque filias Almerici Hierosol. Regis, conciliandas, quamuis id frustra fuerit. Desideratus est hic in expeditione sacra, pati fari genere cum Comite Philipo sublatus apud Ptolemaidem. Guilielmus Bethuniensis anno 1198. Balduino Comiti, qui Constantinopolitani nomen postea gessit, focus fuit belli aduersus Gallum. Quod bellum pax Peronenis est consecuta: qua factum est, vt præter alia, Gorga, & quicquid Aduocatus Bethuniensis cis nouam fossa. n possidebat, Balduino iterum adiudicaretur. Idem Guilielmum, qui le Reus, hoc est, Rufus cognomine dictus est, cum fratre Bartholomæo, An. 1203. eundem Balduinum in orientis expeditionem est comitatus. Robertus Gul. Fil. bellica negotia sub Ferdinando Lusitano Com. Fland. aduersus Gallum egregiè administravit: & prudentia facundiaque memorabili clarus, ad Anglum missus est pro fœdere faciundo: victus è prælio Dammenii Neoportum fugit, & id opidi ex publico Concilij decreto cum 40. equitibus iussus custodire, inde denuo à Comite Santuicum Angliæ præmissus, noui fœderis fuit auspex. Quibus iniurijs irritatus Ludouicus Regis Galli F. Betuniam occupauit, & postmodo Mathildi, viduæ Guilielmi Roberti matris, hac lege restituit, vt Danieli Rob. Filio, dominatus is ad puberem ætatem referretur, patre Rob. aditu possessione deturbato, qui prælio Bouinensi captus est, & Daniel Gallo fidem auxiliumque præstitit. Robertus, huius, vt conjicio, F. cum fratre Guilielmo anno 1233. in Stratingos, qui populus Bremenibus id temporis erat attributus, hæreticos expeditionem cum alijs suscepisse traduntur. Qui Guilielmus quidem eques lóge probatissimus obiit 9. Kal. Septembris, An. 1243. Isabella, pontis Rotardi heræ, coniugi desiderium sui luctumque relinquens, cuius fortasse an Filius cognominis, fuit is, qui ad pontem Rotardi. in Furnensibus, Victorinas, virgines sacras, instituit an. 1271. Robertus autem Bethuniensis Aduocatus, ex Isabella, Teneramundæ domina, Mathildim sustulit (alijs tamen pater huius est Daniel. al. js Fougardus, vel Focardus.) Guidi Dampetræ Fland. Comitris vxorem, quæ paternum maternumque dominatus dori attulit, & Flandricas opes amplificauit, idque circiter an. 1245. Quo ex coniugio natus Robertus, Fland. Comes, à materno natalique opido Bethunianus dictus.

Videtur paulo post Betunia in Gallorum dominationem venisse. Nam Regi Pulchro, in Flandriam contra Guidum Dampetræ aduentanti, primi omnium Bethuniensis deditioem fecisse an. 1297. præter Insulas & Duacum, Bethunia ex pacificatione anni 1316. in perpetuum Franciæ ditioni addici iussa, & bello inter Philippum Valesum & Eduard. Anglum flagrante, à Flandris obseffa literis proditur. Cognomen Gentilium in aliquot claris familijs remansit, vt Ioannes Luceburgius (al. Ludouicus) Ioannam Bethuniensem, Rob Barenis à Betunia dicti, Comitris Marlij & Sueffionum, hæredem procomitem Meldensem, luculentissimè dotatam vxorem duxerit, quæ sobrina erat Antonij illius Bethuniensis, qui Siluaneætum egregiè aduersus Ioannam, puellam Gallicanam propugnauit, & captus in arce sua Auchella à Comite Vindoriensi, plebeio furore est interfectus. Tamen inter ancipites belli victoriarumque vicissitudines, à Flandris comitibus in Namurcenses cognatos dominatus hic translatus, sæculo amplius, ab isdem variè possessus est, postquam eundem cum Slusa, opido Fland. maritimo (quod Margareta Malanæ cessit Ioannes Namurcæus, anno 1365.) permutasset, donec Philippus Bonus Dux Burgundiæ nouo iure pristinam possessionem recuperauit, adeo vt Carolus eius filius, patre superstitè, Dominum Bethuniæ se subsciperet.

An vero Bethunia vilo legitimo iure à peculiari Atrebatensij Comitibus possessa sit, mihi non cõstat. Atrebatensij tamen corpori, non Flandriæ, postea accessit, quod citra Lisam sita, quod flumen Flandriam ab Atrebatibus dissepit. Hodie tertium inter Atrebatias vrbes locum obtinere videtur, hoc est, proximum ab Atrebaro & Audomaropoli. Et partim à Regio Gubernatore (qui pro tempore, hoc nimirum anno 1786. est amplo loco natus, D. Ioannes à Bernemicourt, Tilioij, Dourainij, Feruini, Ruiti, &c. Toparcha, vt non modo paternarum ditionum, sed huius etiam dignitatis, hæreditatem adijisse videatur, & à Catholico Rege plura ornamenta, virtutes, & cum suorum, tum patris Francisci in Rempub. meritorum ergo, in dies expectet, partim è municipali à magistratu, cuius præsidem, & quasi principem Senatûs agit, eidem D. Gubernatori cognatione propinquus & tribulis D. Carolus Bernemicourt, Houchiueli dominus, vir ingenio ad summa quæque munia maxime idoneo, & ædilem, ac quasi Tribunalium pleb. (quem vulgari nomenclatura, Præpositum indigerant) D. & M. Nicolaus à Rebeca, antiqua & nobili prolapia oriundus, homo doctus, & rei antiquariæ experientissimus) vniuersa Respub. & Bethuniana ditio administratur. Mercimonij, rei frumentariæ negotiatione, aliarumque rerum, quæ vitæ humanæ vsui sunt, & exportari solent, varietate est, pro re nata florentissima. Quam ad rem, præter loci situlque commoditatem, vt quæ opulentissimis Atrebatensij Ciuitatibus, & vberissimis tractibus cincta proxime Flandriam spectet, plurimum facit navigationis facultas, quam fluuiolus Lauula, vella Vietta, quasi 6. 7. (interprete Friderico lamotio) ex multis riuis, & subinde torrentibus conflatus, ad tertium ab vrbe milliare in Lisam Flandricam exonerâs, Bethuniensibus præstat. Vniuersa ciuium multitudo duabus parœijs, siue Curijs (præter Præfectinos, suburbanorum portionem) continetur. Bartholomæana, Canonicorum Collegio nobilitata; & Vedastina, paucis ab hinc annis, ex suburbijs in opidum translata.

Hic mihi minimè silentio prætermittenda vita est sodalitas Bethuniensium ea, quam partim ab affectu, partim ab aurore, Caritatem Eligianam nominant, qua fortasse nihil habet vniuersa Europa, neque laudabilius, neque reip. salutaris. Græce non malè, *ϕιλανθρωπία* ab exportandis cadaueribus, siue fueribus efferendis, nuncupare possis. Quo fit, vt nemo hic, cuiuscunque sit conditionis, supremo funeris & sepulchri honore careat. Auctor, seu potius tuasor huius instituti fertur fuisse B. Eligius, vetus ille Flandrorum Apostolus. Qui anno 1188. eodem temporis & horæ articulo, duobus fabris ferrarijs, vni Bethuniæ, alteri, Beuuriaci (inter quæ interuallum est passuum amplius mille) sub mortem apparuisse; & vt Cereum illum toto Belgio memoratissimum (qui etiamnum visitur, pompis supplicationum solennibus circumferretur, & ad sacra accenditur, neque vlla tamen sui parte deperit) formarent, admonuisse proditur. Quam rem, cum diligentissima in quisiçione cognouisset Rogon D. Præfecti in suburbijs Bethun. Prior, singulari vitæ sanctimonia præditus, tuasor fuit, vt eiusmodi sodalitas, quasi quædam *ϕιλανθρωπία* caritatis, & Christianæ in defunctos pietatis alumna, institueretur. Ad cuius legitimam & politicam administrationem, quotannis 21. viri, ex honestissimo ciuium ordine deliguntur, qui communibus suffragijs Præpositum, & quatuor viros creant, quos Maiores nominant, qui se duces præbeant, & ceteros pro sua auctoritate se subsequi cogant in ædium penetralia, inde cadauera exportare, & landapila ad sepulturam efferre, quocunque morbi genere, etiam pestilenti extincta, modo in sodalitate nomina dederint, & intra istos vrbs limites mortui deprehendantur. Et annis iam ab hinc propè quadringentis vsu, & quotidiana periclitatione est comperum, nihil vnquam contagionis ex adfectis corporibus contraxisse eos, qui tam pium Christianæ caritatis munus exercent. Quod quidem beneficium Bethuniani Cues, cum immensæ Dei clementiæ, tum assiduæ B. Eligij quasi tutelaris Diui, apud eundem, pro se suaque ciuitate intercessionem, meritissimo acceptum referunt.

BETHVNA

BETHVNE

BETHVNAE VR
 BIS ARTESIAE
 GENVINA DESCRIP.

Quoties vnde genos dicitur.

S. Martini

S. Stephani

S. Jean

S. Catherine

S. Barthelemy

S. Pierre

S. Martin

S. Germain

S. Nicolas

S. Laurent

S. Eloi

S. Simeon

S. Jude

S. Ignace

S. Felix

S. Adrien

S. Valentin

S. Vitalis

S. Zeno

S. Eusebe

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. Ursule

S. Agathe

S. Margarete

S. Cecile

S. Theresie

S. Genevieve

S. Apollonie

S. Julienne

S. AVDOMARI.

AVDOMAROPOLIS, vulgò, S. Audmer, alij corruptè legunt S. Omer, recens est in Artesia opida, initium ac nomen habens à S. Audomaro, natione Germano, non longè à Constantia oriundo, qui Morinis Evangelicus præco fuit, non quidem primus, cum prima Christianæ fidei tyrocinia à Clemente à Victorino, à Fusciano acceperint, quæ sine persecutionum tyrannide oblitterata, atque delera, sine temporum morumque nequitia, velut situ obducta, iterum S. Audomari zelo firmata, & reparata sunt. Qui impulsu Francorum Regis Pipini, & Episcopi Nouiomenfis, datur Morinis Episcopus, cuius sanctitate motus Adroaldus, vir dives ac nobilis, castrum & agrum Sithiu ipsi donavit, excitando, & construendo cœnobio. Quo à Bertino, etiam Germano ædificato, erecta est Ecclesia illa augusta, ac elegans, nomenque S. Audomari à collapsæ religionis ac fidei restauratore, sortita est. Ad quem Bertinus Abbas, patria & ipse Constantiensis, & Mammoleno & Bertrammo, ex Luxoviensi cœnobio egressi sunt, ad Trinitatis fidem docendam, qui abs Audomaro suscepti, Christianæ legationis officium, continuæ placationis labore, subierunt. Quorum doctrina, populi multitudo ad vicum Sithiu, in quo Bertinus cœnobium ædificavit, collecta, urbem construere cœpit, quæ Audomarpolis, sive S. Audomari, in memoriam tanti antistitis, est appellata. Fuit autem Sithiu olim vicus celebris, & lutosus portus, in quo, occasione ædificati monasterij, Audomari fanum excrevit, ubi corpus B. Antistitis quiescit, ex monasterio translatum in primariam Ecclesiam, quæ Morinensi detracta, anno quinquagesimo nono erecta est in Cathedralem. Mortuus est autem S. Audomarus, circa annum Christi 695. Et tertio ab ipsius obitu anno discessit quoque è vita S. Bertinus, fundator Abbatia, à quo & nomen sortita est. Ecclesiam habet magnificè, & decenter constructam, & cœnobium celeberrimum. Quod magna pietate, & eruditione viris semper claruit, & ex quo quatuordecim alia monasteria sunt derivata. Et tam opulenter dotatum est, ut pauca Abbatia aliæ opum affluentia id superent. Præfere huic cœnobio semper Abbates, pietate & virtute præstantes: vti & hoc tempore summa cum laude, ibidem Abbatem agit Vedastus de Grener, succedens Gerardo, ex illustri familia d'Américourt, doctissimo, & vitæ sanctimonia, ac pietate conspicuo viro, optimique de Repub. merito, qui in posteriore Episcopatum instituit, per Paulum quartum Pont. Max. deleto Morino, eiusdem urbis primus Episcopus declaratus est. In quo Episcopatu nunc præfider Reuerendis. Dominus Ioannes Six, prius Insulis Flandrorum Pastor dignissimus, qui id munitis obiret. Jam dictæ Abbatia annexus est comitatus de Arkes, qui ab antiquitate, & insigni Castro commendatur, Audomaro distans quartâ milliari parte, & dominium temporale Propertingæ celeberrimi opiduli, non quidem mutis cincti, sed valde populosi.

Urbs est Andomarana, minuta, habitatoribus frequens, splendidissimis ornata ædificijs, inter quæ Abbæ domicilium excellit, cuius amplissima est iurisdicção, in qua hoc tempore Gubernatorem agit Eustachius de Croÿ, Comes de Rœux. Non longè ab hac urbe lacus est celebris, continuò fluens, qui deinde Aa, vel Ha, fluvo immiscetur. Habet hic lacus adiunctos plurimos, fundos, vti parvas Insulas, & prata virentia arbusculis confita, qui fundi mobiles sunt, perinde, ac si aquis vtrinque insiderent: Ita, ut dicti fundi, vel insulæ loco moveantur, si funem arbusculis alligaveris. Qui tamen fundi, non vsque ad eò exigui sunt, quin læta præbeant armentis pascua, quod vt verum, ita admiratione dignum. Sub has insulas recipiunt se pisces tempore hyemis & æstatis, vt à frigoribus, & calorum iniuria sese tueantur. Ad hunc lacum, inter alia ædificia, sita & extracta est insignis & augusta Abbatia, vulgò Clermantes, ordinis S. Bernardi, cuius & ipse fundator creditur.

Gens Audomarana ingeniosa ac fortis, & vix Oromanfaci compositione Becanus deducit, robusta, generosa, ac fortis soboles, quæ quicquid agit, ea causa agit, vt virum se præstet. Nam Oromanfacos, ea tenuisse loca existimat, quæ in Flandriæ comitatu S. Audomari, Guines & Terauanam opida incolunt. Itaq, Atrebatas, & Oromanfaci sicut Neruijs magna contantia, virtutisque hominibus, vicini fuere, ita eandem quoque disciplinam obseruarunt, quæ etiamnum gentis eiusdem est indoles.

Mirum, quod Meyerus, de murato apud Audomari colos idioma, como hono Decadum rerum Flandricarum commemorat. Reperio, inquit, in quorundam annalibus, præcos Belgas, Græcè omnes loquitos, tantisper, dum hinc Germani, inde irrum-pentes Galli, omnia permiscerent, Græcumque sermonem penitus confunderent, adeò, vt Belgæ Germanicè promiscuè loqui assuescerent, prævalente nihilominus Germanica vsque lingua, quam nunc quidam ex nostratibus negligere videri possunt, Gallicæ magis studiosi propter viciniam gentis, ac rerum plurimarum commercia. Argumento sunt in Morinis Gallicis, permul-ta pagorum nomina, Teutonico omnia illic antiquitus percrebuisse sermone. In ijs, & Fanum Audomari, celeberrimum opid-um, olim haud dubiè merè Flandricum, deinde tamen bilingue, nunc autem in totum ferè Gallicum, ita iniualescit ac promovet indies Gallica, protruditurque Rhenum versus lingua Germanica.

Locis occasio nos plene inuitat, vt de Iccio portu hic mentio fiat, cuius frequens apud scriptores est commemoratio. & nos, ad S. Audomari Fanum huic quondam fuisse, omnino existimemus. Eius Goropius Becanus in suis Aduaticis, hanc deducit ex vo-cis etymologia significationem: Iccium promontorium, inquit, medium est Iccij portus, & Gessoria pagus nomen, vt videtur, à nauigantibus ex Oceano Hispanico, & Gallico in has angustias redactum, eò quod Iccii, siue vt nunc scribimus. Igi, sit, ac si lati-nè dicas, ego video: vel, quia videlicet diligenter Pharus illa, quam Aumanum vocant, id est, antiquum munitorium, nauis esset inspicienda, vel, quia ex hoc monte Britannia clarè cerneretur. Hæc quidem, pro suo more, Becanus, cui fortasse Paulus Æmilius non consentiret, qui libro 7. de rebus gestis Francorum Itium, non Iccium legendum, & ab itando deriuari mallet. Sed gratis est eruditorum altercatio, quoniam in loco Itius ille portus constituendus veniat. Multi, Cales veteribus Itium fuisse volunt, vt Calerum, quasi Calicium sonet. Alij, ad Slusas Flandriæ, alij ad Bononiam, antiquum & Romanis historijs notum oppidum col-locant. Alij, Itium Flori Frégelæ asseuerare audent. Sed omnium accuratissimè Abrahamus Ortelius, rationibus euidenter con-uenit, ad S. Audomari fanum, Itium portum extitisse, qui in Theatri sui additamento, Atesiam describens, inter cætera, vulgò, inquit, creditur Calerum (qui hodiè portus continentis terræ est Britannia vicinior) Iccium portum à Cæsare dici: vnde ex Bel-gio in Britanniam soluerit. Verum si res penitus inspicatur, alium fuisse portum videre est, Sancti videlicet Audomari opidum, quod olim fuisse Oceani portum, atque finem maris latissimum, vel præfata littora, quæ ipsam ciuitatem quasi cingunt, demon-strant, aliaque innumera argumenta & antiquitatis vestigia, quæ apertè terra adiacentem salò marique subfuisse (vel nullo lo-quentes) conuincunt, nec non constans in hodiernum diem fama declarat. Quinimò & nomen vetus ipsius ciuitatis, quod Si-thieu est (nam S. Audomari recens esse, nemo est qui nesciat) id arguit. Quasi dicas, finum, vel portum Iccium, ipsumque portum apud Morinos fuisse, quos & Virgilius & Lucanus exitimos hominum vocant. Hæc præterea ita se habere, plurimis argumentis, tam ex transitu, quam reditu Cæsaris ex Britannia, athenis Lector facile deprehender. Nec spatium triginta millium passuum aut circiter, quo ibi Insulam à continenti distare describit, quo minus id crediderim impedimento esse potest. Cum maris aestus (maximè in tanta loci angustia) facile aut reddat aut detrahat, quamuis etiam ipsum maris spacium ibi à terra continenti ad In-sulam vsque, non admodum discrepet. Hæc de Iccio portu dicta sufficiant, penes alios iudicium esto.

S. AVDOMARI FANVM S.
 Aulmer. Omer. secus portus Agra
 hamo Ortelio. Artesij urbs mu-
 nitissima.

1. S. Beron
2. S. Margarete
3. S. Thomas
4. S. Alligault
5. S. Denis
6. S. Spiritus
7. S. Jean
8. Les Broyes mineurs
9. Les Trillons
10. Le grand Secourde
11. La Motte
12. La Porte de Brast
13. La Porte de Croix
14. La Porte Baudouine
15. La Porte de Arpen
16. La Porte de Liff
17. La Porte de L'abbaye
18. La rue Calvère
19. La Chapelle de la ville

TORNACVM.

ORNACVM, vel Turnacum, siue, vt Becanus in suis Atuaticis, *Dornacum* Antoino, Gallia Belgica vrbis vt Scaldim, in Neruiis sita, incolis Gallis *Tournay*, Germanis *Dorneck*, curioso antiquitatis studio, Baganum Ptolemai videtur. Primam Neruiorum sedem quondam fuisse, praestantissimi Cosmographi probatique auctores, magnis rationibus ducti, existimant, vt hinc Tornacenses, antiqua appellatione, Neruios, passim nuncupent. Tanta antiquitate praestans, vt certa illius origo, varie à litteratorum turba disputetur. Verocorum propinquior videtur esse sententia, qui eam à Neruiis conditam tradunt. In ea Althamerus est, in Tacitum, referens Plutarchum, in vita Caesaris, & Appianum in libro qui Celticis inscribitur, illius opinionis auctores. Ad quam & illi accedere videntur, qui Tornacum, quasi Turrim, siue arcem Neruiorum dictam existimant, eò, quod Neruii, Turrim praestantam initio illic exerxerint, qua pro specula utebantur, eamque in quadam parua insula, Scaldæ fluminis, sicut fuisse, quod urbem ipsam perfluit, eo in loco, qui antiquitus, & vsque ad annum M.D.XIII. quo arx ab Anglis edificari coepit, & eum quoque locum comprehendit, Castellum vocabatur. Illorum verò opinio, ad monumenta litterarum etiam relata, à militibus Hostilij Romanorum Regis Tornacum conditam, Hostiliam nuncupatam, ob rebellionem, cum fabulis affinitatem habet. Neque enim, ante Caesaris in Galliam Belgicam aduentum, Neruiorum nomen, nedum illorum opida Romanis nota fuisse: quo nullus ante eorum exercitus peruenerat, quemadmodum ex ipsius Commentariis, ni hic breuitati studendum, manifestè comprobari possit. Becanus in suis Atuaticis, ex vocis notatione intelligi vult, Tornacum, non fuisse antiquissimam Neruiorum Curiam, sed primarium aliquod opidum, ante hanc conditam, in Neruiis fuisse. Cum enim Tornacum, inquit, conderetur, videntur Aldenardii (quos antiquiores, primos Neruios indicat) noui opidi vicinia, hac ipsa voce notauisse, Dornacum vocantes. Dorna enim, tantum sonat, ac si latine diceret, plus a quo appropinquo, siue, ferè nimium accedo, vt hinc intelligendum veniat, primarium aliquod opidum fuisse, cuius respectu, hac nimia vicinia Dornaco conueniret. Eiusmodi enim comparatio minoris est ad maius, & posterioris ad prius, non è conuerso, si linguae proprietatem & collationis modum seruemus. Ad quam vero urbem, quæ antiquitus fuerit illustrior, Dornacum comparatum, hanc appellationem accepisse docemus, si non ad ipsum primarium Neruiorum caput, cui super eodem flumine, non longo intervallo imminerebat? Et vera sane eorum fuit sententia, qui in hanc viciniam esse dicebant, vt secuta ætas luculentissimo argumento comprobauit, regionis Principatu ex Aldenaro Tornacum translato, vbi iam olim caput est diceceseos Neruiorum. Atque hæc quidem Philosophia Becani, quam alius post eum scriptor, pari quidem deriuatione, sed diuerso instituto, imitatur. In Neruiis, Tornacum, nunc vrbis, inquit, primaria est; Sed quod sub Iulij Caesaris aduentum nondum extitisse creditur, quia in suis Commentariis eam nusquam nominet; colligi non potest, alioqui cum nulla ibidem nominet, sequeretur etiam, quod dictum absurdum tamen esset, nulla in Neruiis tunc fuisse opida, quos tamen suis finibus & opidis vti, Caesar iusserit. Extitisse autem id temporis Tornacum, vicum saltem vel opidum, etymologia nominis arguit, si nomina rerum, ex propria cuiusque vernaculæ linguae significatione, inquirenda & æstimanda sunt. Tornacus enim ex duabus simplicibus componitur dictionibus Germanicis, qua lingua Neruios, tum locutos esse constat, nempe, Doerne id est, spina: & Vvic id est, vicus: ex quibus compositum est, Doernevvic, sed euphoniae causa & breuitatis ergo, qua in compositionibus Germani gaudent, dixere Doernyc quasi spina vicus. Sane Caesar, vbi Neruios densissimas incoluisse sylvas scribit addit, eos spineris ac rubis circum flexis, insimul pro muris vsos esse: sicut & hac tempestate, familia est antiquissimi nominis, quod Princeps Antonia illis locis gerit, qui se Principem Elpinoy vocat, quasi dicas, principem spinarum seu spineti, qui Tornacensium longo tempore Senescallus seu protector exiit. Atque hæc quidem ille. Alii sunt qui scribant, à quodam Turno, Neronis iussu, conditam vel restitutam, nomen ab eo accepisse Alii iussu quidem Neronis conditam, sed à turri, quam Guntianus Comes substruxerat, appellationem sortitam. Quam quidem sententiam Meierus videtur amplexus tom. IV. rerum Flandricarum, Verum & hæc sententia multis non sine causa improbat. Cum enim Neruii, vt testes sunt Caesar, Tacitus, Strabo, natio sit Germanica, non mutuati fuerint opidorum suorum appellationes ab gente extranea, sed suis ea nuncuparint vocibus, puta Tornac, siue Torneck. Quamuis Flandri & Brabantini, quia genuino Germanorum idiomate declinarunt, non Torneck, sed Dornyc vel Dornec pronuntiant, pro D. Germanorum T litteram vsurpantes. Tornacum inter veteres D. Hieronymus in Epistolis ad Cerontiam scribens, & Antoninus Pius, in Itinerario memorat. Sane ex historia Ecclesie Tornacensis adparet, circa annum Domini DC. LXX. IV. D. Piatonem, siue Piatum, postquam Carnuti sementem verbi diuini fecisset, Tornacum etiam salutifera doctrina imbuisse, instituti sique religionis veræ ministris, Ecclesiam plantasse, quæ mater Ecclesiarum Flandricarum foret. Cum igitur Episcopalis sedes illic fuerit initio constituta, hinc facile colligi potest, eo tempore non vile aliquod fuisse Neruiorum opidum, sed vicinis omnibus celebrius. Quia nimirum antiquissimo Ecclesie canone cautum est, Episcopos non in Castellis, aut exiguis opidis, vicis, villisque obscuris, aut solitariis municipiis debere constitui, sed ad maiores populos, frequentioresque ciuitates. Neque enim vllum aliud in vicinis locis, quæ Neruiorum fuisse videri possunt, extat, aut vnquam extitisse apparet, tantæ antiquitatis, & amplitudinis opidum, aut certe vllius opidi vestigium, in quo ante Caesaris aduentum, sexcentos Neruiorum senatores habitasse, probabiliter suspicari possemus, aut in quo, tempore Piatonis, cathedra Episcopalis, ex canone, Ecclesia merito collocari poterit, siue orientem, siue occidentem spectes. Et si autem, hodie ampliora quædam vicina sunt opida, ab eo tempore vel condita vel aucta, hinc satis manifeste conici potest: tamen amplissima profecto & florentissima ciuitas, Tornacum semper fuit, varijs mercimonijs & negotiationibus abundans, miri ingenii alens artifices, qui quotidie nouas mercium excogitant formas, adeo, quod si quadam mercium species in defectum abierint, nouis quæ iam in vsu, & gratæ sunt, excogitatis nunquam desit, quo plebs pauperior artificio nouo victum sibi quarat. Vnde mirandum non est, quod Tornacum tot hostium incursiones & rerum mutationes diuersis temporibus passa, paucis annis post singulas mutationes, pristinum decus facile recuperauerit. Potens est non solum ciuium opulentia, sed ipsius etiam vniuersitatis potentia quæ bona maxima, & census annuos præ cæteris Belgii ciuitatibus possidet, & merum imperium, quod aliam iustitiam vocant, suumque magistratum habet exercetque

TORNACVM

1. L'abbaye de S. Pierre	23. S. Jean
2. S. Nicolas	24. L'abbaye de la mare
3. S. Marguerite	25. S. Jean
4. S. Catherine	26. S. Pierre
5. Notre Dame	27. L'abbaye de Oefflam
6. S. Quentin	28. S. Nicolas
7. S. Paul	29. S. Pierre
8. S. Pierre	30. S. Jean
9. S. Jacques	31. L'abbaye de la mare
10. S. Michel	32. S. Jean
11. Les freres de laud	33. S. Pierre
12. L'abbaye de la mare	34. S. Pierre
13. Les freres de laud	35. S. Pierre
14. Les freres de laud	36. S. Pierre
15. L'abbaye de la mare	37. S. Pierre
16. L'abbaye de la mare	38. S. Pierre
17. Les Cordeliers	39. S. Pierre
18. L'abbaye de la mare	40. S. Pierre
19. Les freres de laud	41. S. Pierre
20. Les freres de laud	42. S. Pierre
21. Le Belfroy	43. S. Pierre
22. Le Belfroy	44. S. Pierre

exer. etque, excluso Regis officario. A dificia habet plurima multo antiquissima, ad eam formam qua maiora deficiunt in pars Colonia Agrippina conspicitur, & putantur a Romanis in eam rationem restituta. Insignem habet Ecclesie Cathedralis Basilicam, in medullio quasi sitam, D. Virgini Mariae sacram, quinque praetis turribus, formam crucis Burgundicae referentem. Cuius chorus, praeter caeteris aliarum Ecclesiarum Cathedralium, Provinciae Remensis imo totius Belgii, merito laudatur, cum ab amplitudine, tum a summa fornacis elevatione, & lucis claritate. Officium diuinum nusquam fere solennius peragitur, honestissimis ab antiquo seruatis caeremoniis. Sunt in ea tres & quadraginta Canonicatus & praebendae, honestae sustentationi sufficientes, praeter tres praecipuas & aliquot minores dignitates. Sunt quinquaginta & plures, quos vocant, Capellani, & duodecim Canonicorum Vicarii. Sunt Ecclesiae Parochiales decem & septem, quarum nouem citra Scaldim, dioecesis Tornacensis, reliquae tres ultra Scaldim dioecesis sunt Cameracensis. Is enim fluuius utramque dioecesi diuidit. Gens religioni pietatique Christianae dedita, argumento sunt tot animularum pientissimarum habitationes, conuentus & fundationes, quibus omnis aetatis, sexus & conditionis hominibus, misericordiae, pietatisque officia exhibentur, virginibus, viduis, orphanis, peregrinis, emeritis Dei ministris, & quouis morborum genere affectis. Tanta est haec ciuitas, ut cum continentibus adificiis, & loci iurisdictionis proprio, per se constituat vnam prouinciam Belgii, quae vocem semper habuit in conuentu ordinum & Prouinciarum Belgii, non minus ac Brabantia ipsa, Flandriaque & aliae maiores Prouinciae. Aer illic salubris, ac subtilis Ager circum vicinus, pratis, nemoribusque abundans, gleba est fertili, tritico quippe ferendo, longe foecundissimus. Non sunt illic paludes, non aquae stagnantes, nullae myricae aut terrae steriles. Atque ideo, quantum non late se extendat illius territorium, magni tamen eam Principes viri fecere, ut his nostris temporibus Princeps Parmensis, domicilium in ea sibi delegerit. Distat Arrebaro Artesiorum Metropoli XIV. Leucis, Cameraco totidem, Gandauo XII. Hannoniae montibus IX. Duaco VIII. Insula, & Curtraco V. Tornacum in Regum Francorum potestate fuit, vsque ad annum M. D. XIII. quo Henricus Angliae Rex, post aliquot mensum obsidionem, eam sui iuris fecit, qui anno M. D. XVIII. Francisco Francorum Regi, eius nominis primo, certis pactis & conditionibus eandem restituit. Ac demum anno M. D. XXI. ab exercitu Caroli V. Imperatoris uti Flandria Comitibus, imperium facere coacta, Flandriae rursus adhaesit. Nunc hereditaria successione, in Philippi Regis Catholici obedientia, anno MD. LXXXVI. versatur. Sanctissimos olim viros Christianae religionis Antistites habuit.

Nam I. PIATVS, siue Piat, primus Neruorum, siue Tornacensium Apostolus fuit, natione Italus, ciuitate Beneuentanus, cuius sancta praedicatione plurima multitudo populi, Tornaci ad Deum est conuerfa. Vbi etiam sub Diocleriano & Maximiano, circa annum Domini 306. sacri martyrii lauream morte cruenta est adeptus. Quiescit Sichini prope Tornacum, vbi in honorem martyris, & primi Tornacensium Apostoli, fundatum est Canonicorum Collegium.

II. SUPERIOR, cum multis alijs Galliae Episcopis, Concilio Colonienfi interfuit, in quo Euphrata Arianus ex cathedra Episcopali amarus est, eidemque S. Severinus Aquitanus successit.

III. THEODORVS Martyr, ut quidam volunt.

IV. CHRYSOLIVS, Armenus, Piat in doctrina Christi, collega, & ipse martyrii laurea decoratus Cominij ad Lifam, vbi & in collegiata Ecclesia, quiescit.

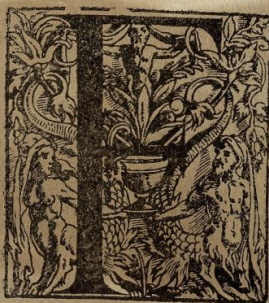
V. ELEUTHERIVS.

VI. MEDARDVS, prius Veromanduorum & Nouiodunensium Episcopus, qui ad petitionem Cleri populique Tornacensis, mortuo Eleuthero, auctoritate Hormisdæ Pontificis, & S. Remigij Rhemenfis Archiepiscopi, anno salutis, D. XXIV. Episcopatum Tornacensem cum Nouiodunensi administrandum suscepit, quo exemplo illius successores, Nouiodunensium Episcopi, obtinuerunt successorem & administrationem Episcopatus Tornacensis, dictique fuere Nouiodunenses & Tornacensis Episcopi non quod Ecclesia Tornacensis fuerit suppressa & extincta, & Nouiodunensi subiecta, sed quadam tacita implicatae vnione vnus idemque successore fuerit vtriusque Ecclesiae Episcopus, idque durauit, a morte Eleutherij, anno nimirum D. XXIV. vsque ad annum M. C. XLVI. quo ad intercessionem S. Bernardi, Eugenius Papa, ipse ante discipulus, hoc Episcopatus se iungens, Tornacensibus proprium Episcopum restituit, Anselmum Monachum, Medardi successorem, pro tempore Abbatem S. Vincentij Laudunensis, virum vitae spectatae, quem a se ordinatum, consecratumque Episcopum Tornacensibus misit. Itaque annis decem & sex, ultra sexcentos instar viduae, Ecclesia Tornacensis fuit, non habens proprium, sed communem, cum Nouiodunensi, Episcopum. Multi interim insignes & clarissimi fuerunt vtriusque Ecclesiae Episcopi, quorum aliqui in Diuorum ordinem adscripti, ut D. Medardus, item D. Acharius, cuius consensu S. Amandus Episcopus Tungrensis, in ciuitate & Dioecesi Tornacensi vices Pontificis agens, Pabulenses & Gandenses Christum docuit, sed Gandenses potissimum a Mercurij, & aliorum idolorum cultu auocauit. Ibi quoque duo celeberrima construxit Monasteria, D. Petri Blandinense, & D. Bauonis Gandense, ipsique D. Bauoni, Hasbaniae principi, Deum sincere colendi leges dedit. Truncinij ad Lifam fluuium, Clericorum siue Canonicorum societatem instituit, quae multis post annis in coenobium instituti Praemonstratensis est conuersa. Fuit & B. Eligij vniturum Ecclesiarum Nouiodunensis & Tornacensis Episcopus, qui Flandrenses, Andouerpenses, Frifones, Sueuus & Barbaros, circa maris litora, degentes, quos velut in extremis remotos, nullus adhuc praedicationis vomer impresserat, ad Euangelicam doctrinam conuertit. Huic Momolenus, miraculis clarus, successit, sed & tempore Chraimari quarti, a B. Medardo Nouiodunensis & Tornacensis Episcopi, plurimum bonis Ecclesiae Tornacensis accreuit, largitione Hilperici Suesonum Regis, cui eo tempore Tornacum suberat, Teloneum, omnem, quem sua Regia potestas in Thornaco habebat (ipsissima sunt donationis verba) cum iustitia de eodem Domino Chraimaro Episcopo ad Ecclesiam ipsius, quae est in honore B. Mariae in Tornaco constructa, in stipendijs Canonicorum concessit, circa annum Domini D. LXXXVII. Illud quoque non poenitendum, ex hac vnione recepit Ecclesia Tornacensis beneficium, quod circa annum Domini, D. CCC. LXXX. sub Carolo Caluo Francorum Rege, Tornaco a Normannis vastata & incensa, Fabrica Ecclesiae euerfa, & Emilione Episcopo ante valvas siue in portali Ecclesiae occiso (ad eum modum, quo B. Nicaus Archiepiscopus Rhemenfis a Vandalis cecus fuit) Clerus cum pignoribus, reliquisque sanctorum, ac Ecclesiae ornamentis Nouiodunum se conferens, ab Heildone Episcopo humaniter susceptus, triginta annis continuo ibidem mansit, quietusque resedit, & trigesimo demum anno Tornacum redijt, affectus interim damnis & detrimentis quamplurimis. Verum praecipuum incrementum in diuitijs & potentia, Ecclesia Tornacensis coepit habere, circa annum salutis, M. C. XLVI. quo peculiaris illi Episcopus restitutus fuit. Is erat Anselmus, Abbas coenobij Rhemenfis, post quem, qui Tornaci sederunt Episcopi, a Meiero in Flandriae historia commemorantur.

Porro, Tornacum a tempore Iulij Caesaris sub Romanorum imperio fuit, vsque ad Clodionem Pharamundi filium Francorum Regem, qui Rheno, Mosaque superatis, ad Schaldin vsque flumen peruenit, ac caesis expulsiue Romanorum praedijds Tornacum & Cameracum cepit, circa annum salutis, CCC. XLV. ut auctor est Gaguinus in historia Regum Franciae. Sed, cum idem Clodio Vandalis, Alanis, Sueuis & Burgundis, quos Stilicon Senator Romanus, Honorij Imperatoris socer, ad id in Gallias inuitarat, coactus fuerit in patrium solum, abducto semel Belgico populo, retrocedere: demum a tempore Clodouei Francorum Regis primi, fidem Christianam professi, qui anno Domini C. D. LXXIX. deuictio Gillonis filio, Suesonensium prouinciae gubernatore, a Romanis constituto, quicquid in Belgio tunc parebat imperio, suae ditioni subdidit. Ita Tornacum sub Gallorum potestate mansit vsque ad annum M. D. XIII. quo eam Henricus Anglorum Rex cepit, qui anno M. D. XVIII. ad Francicum Francorum Regem eam traduxit, inde a Carolo Quinto bello domica & superata, anno M. D. XXI. hinc hereditario iure Philippus Hispaniarum Rex, Flandriae Comes nunc eam tenet.

A L O S T V M .

LANDRIA vniuersa hodie in tres præcipuas partes diuiditur, In Flandrican-
tem seu Teutonicam, in Gallicantem, & Flandriam Imperatoriam, sic dictam,
quod ea pars dudum Romano Imperio subiecta, sub eiusdem etiam tutela fuerit.
Hæc autem & Aloftensis Comitatus dicitur, ab eiusdem nominis in ea oppido,
quod amplum, elegans, munitum, oportuno situm est loco, ad fluium Tene-
ram, vulgo Dender, (qui in Hannonia ortus Principatum Aloftanum ferè decuf-
sat, seque in Scaldim Teneramundæ exonerat) duobus miliaribus Teneramun-
da, quinque Gandauo, quatuor Bruxella, & sex Mechlinia distans, mercatu flo-
ret, & potissimum negotiatione lupuli, qui flos est, ad temperaturam cereuisiæ
multis cognitus, vnde Alofti incolæ quæstum haud poenitentium faciunt. De
primis eius initijs ita Meierus Annalium Flandricarum libro primo: *Clodoueus,*
inquit, *Anno Domini CCCCLXXIX. victo, & interficito Siagro Romano, Suesiones,*
& quæquid sub eorum imperio Romani esset iuris, ad Francos transtulit. Quo item anno,

Gandenses, pulso Romanorum præsidio, in ius, ditionemque concessere Francorum. Legimus in Belgarum
Historijs, Gandauum occupatum fuisse à Vandalis, Caroli Principis duæ, circiter annum à partu Virginis
CCCXLI. contraque Vandalos, Gandauum tenentes, à Gothis, in Nervijs tunc dominantibus, Aldenar-
dum, & Aloftum, castella fuisse extructa, locumque à Vandalis dictam, *Wandt.* Ea namque tempestate,
tanto numero Germani Rhenum transuerunt, ut Belgicam omnem, aut submotis, aut deuictis incolis, occu-
pauerint. Qua de re D. Hieronymus ad Gerontiam scribit, Prima igitur fundatione, Castellum Aloftana hæc
patria fuit, quæ temporis successu, in elegantem urbem excreuit, distinctam plateis, ornatam ecclesijs, muro-
rum, & aquarum ambitu, multisque propugnaculis validè munitam. Est in ea collegiata Canonicorum Ec-
clesia D. Martino sacra, eleganti structura inchoata, quæ, cum summa S. Petri ad in Vbiorum Metropoli ali-
quando perficietur. Sunt & cœnobiticæ societas ibidem, diuersi sexus variæ, vt Carmelitarum, Guilhelmita-
norum, Sororum Griseorum, (quas vocant) Nigrarum, & Beginagium. Est & misericordiæ, pietatisque offi-
cina, Xenodochium, Domus senatoria perampla, forum spaciosum, nundinis hebdomadalibus celebre. Subdi-
tos autem habet CLXX. pagos, dominaturque & extenditur hæc ditio vsque ad muros ciuitatis Gandensis,
portas Aldenardi, & intra suburbia ciuitatis Teneramundæ. Continet præterea Aloftense territorium, duos
Principatus, videlicet, Steenhausenem, amplo & populoso pago insignem, qui peculiatis est dominij, & Ga-
uerensem, ex quo Comes Egmondanus Principis titulum obrinet. Quin & ambitu suo Aloftense territorium
aliquot Baronatus comprehendit, vt Lychenhe, Neyghem, Sotteghem, Scorsse, & alios. Hoc autem Comita-
tus titulo, quo Aloftensis ditio est ornata, salutatur Philippus Hispaniarum Rex, ibidemque inauguratus est,
præstito solenni iuramento. Huic autem Comitatus coniunctum est territorium VVasæ, & complures pagi,
nec non quatuor officia, vulgo *vier Ambachten*, quo nomine quatuor appellantur oppida, vt sunt Hulst, qua-
tuor miliaribus Ruppelmunda distans. Alterum est Axele, paruum quidem, sed amœnum oppidum, miliari
cum dimidio ab Hulsto, & quatuor Gandauo abest. Tertium Bouchouten, duobus miliaribus ab Axele disti-
tum, quemadmodum & quartum Assenede. Ad quæ quidem quatuor officia respectiue nonnulla iurisdictione-
nes, & ditiones spectant. Et quia vicinæ sunt mari, in ijs passim sal prius crudum, nitore præstans, quemadmo-
dum in Zelandia conficitur, Hic autem Aloftensis status, cum quatuor officijs conquisitus fuit tempore Henri-
ci quarti, per Balduinum Pium Flandriæ Comitem. Et, qui tractus propriè Comitatus nomine censetur, sub
se habet ciuitates Teneramundam, Gerardi Montem, & territorium Bornheimense, *dat Landt von Bornheim.*
Porro, vt hæc Flandriæ portio omnium fertilissima habetur, ita & in ea Aloftum excellentium ingeniorum
semper patria & genitrix fuit, qui, dum non domesticis tantum, sed & exteris innotuerunt, Alofto splendori
& ornamento fuere. Hos inter Cornelius Scribonius Graphæus, non vltimam laudem meretur, (cuius perho-
norificam mentionem Guicciardinus frequenter facit) qui apud Antverpienses Secretariatus officio magnifi-
cè præfuit, & in cruditorum ordine, à Philippo Galeo celte depictus, à Benedicto Ario Montano, tali carmine
decoratur:

*Magna tuum celebrat Corneli Antverpia nomen,
Tradit & innumeris, quos habet, hospitibus.
Te cuiem canit illa pium, fidumque ministrum,
Scribere qui bene scis, publica qui gerere.*

Verum is, etsi vita functus, in filio tamen Alexandro Graphæo, multi ingenij, & raræ eruditionis viro, renatus videtur, qui
Poeta præstans, & tam elegans scriptor, eius vt manns æmulam timere nunquam possit. Est & Aloftensis Nicolaus Stopius, vir li-
reratissimus, & plurimorum aucto operum. Sed & Arnoldus Mermannus, Aloftensis scriptor est, & Historicus summus, quod illo
sanè tractatu, sempiterno nominis sui elogio, palam, & probatum fecit, quem de omnium gentium conuersione edidit. In quo, ve-
lut in Theatro, aut scena proponit, quibus Apostolis, Apostolicisve viris, quibus Pontificibus Maximis, quibus Imperatoribus,
seu Regibus, seu Principibus, prouinciæ quæque ac populi ad Christianam religionem, verumque Dei cultum, abdicata supersti-
tione venerint. Itaque huic operi conuenienter titulum fecit: *Theatrum conuersionis gentium.* Idem etiam Chronicum, atque An-
nales promittit, quibus demonstret, quando, & quo tempore, hi, atque illi populi à Catholica Christi fide defecerint.

Maiorem autem in modum hæc patria, ortu Petri Aloftani, pictoris & architecti omnium excellentissimi decoratur, cuius varia
exstant summi ingenij monumenta. Vertit ex Italico in Gallicum, & Teutonicum, seu Belgicum sermonem librum de Architectu-
ra Sebastiani Serlij, eum, qui est de quinque columnarum ordinibus, & aliorum membrorum, siue ornamentorum, Etrusco, Do-
rico, Ionico, Corinthio, Composito. Extant enim quisque libri Serlij de Architectura, sicut septem quandoque promiserit. Edi-
dit insuper Petrus Aloftanus cætypa, sanè visenda, de vita & moribus Turcarum, quæ Constantinopoli obseruauit, vbi Solymano
Turcarum Imperatori ob raram artis præstantiam, adeo carus fuit, vt Alcorani sui oblitus, ab eo depingi voluerit. Qui cum, de
manu sua, annulo, gemma, equis vestibus, auro, & seruis, regia magnificentia auctum honorificè dimisit. Quæ Bruxellæ dein de
in annuas pensiones conuertit. Sed breuiter huius Aloftani laudes commemorari non possunt, cuius ego genium ac manum, quam
studiosè adseruo, frequenter demiror. Dominicus Lampsonius, dum celebriores Belgas pictores carmine commendat, ita Petri
Aloftani commemorat.

*Pictor eras, nec eras tantum, Petre, pictor, Aloftum
Qui facis hæc Orbi notius arte tuum:
Multa sed accessit multo ars tibi parva labore.*

*Cuius opus pulchras adificare domos.
Serlius hanc Italos, tu Serli dænde bilinguis
Interpres, Belgas, Francigenasq. doces.*

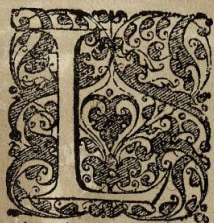

AELST

ALOSTVM,
VRBS FLAN-
DRIAE IMPE-
RATORIAE
FIRMISSIMA.

LYRA.

LYRA nitidissimum peramœna Brabantiae, Episcopatus Antverpiani oppidum, tam loci natura, quam arte & opere munitissimum, & maximè, hisce intestinorum motuum temporibus, partim ab Hispanis, partim ab alijs, qui pro diuersa fortunæ, & prodicionum occasione eius diuersi possessores fuere, nouis molibus & propugnaculis, vallis, & fossis multo magis firmatum est, vt validissimis Brabantiae ciuitatibus nunc meritò annumeretur. Duobus Antuerpia, totidem verò Mechlinia miliaribus distans, ad Netam fluiuium, à puritate fluxus ita nominatum, vt Becanus in suis Atruaticis asserit, situ tam commodo existit, vt vicini Antuerpianis, Mechliniensibus, & Bruxellenis propitium, plurimum commodare, offensum non minus incommodare possit, quod nostra memoria in Geuficis Belgicarum prouinciarum motibus videmus. Ciuitas est apprimè elegans & amœna; adeò, vt à nobilibus & mercatoribus, quos opum affluentia, & rara lucrandi satietas ita beauit, vt à negociatione abstinere, & à curis & hominum turba remoti, pacatam vitam degere velint, otij & quietis domicilium vtpurimum deligatur. Inhabitatores alit terra ad humanitatem, ciuilitatem, & benignitatem factos, crescitque indies & augetur accessione nouorum aedificiorum, incolarum, & facultatum, ratione vicini Antuerpiani Emporij. Nomen habet (si Becano credimus) ab honore & principatu populi, eo quod Dornenses, prima appellatione, non Antuerpianam, sed Lyræ euocentur, atque inde tandem Antuerpianam: Ambuariorum enim tribunal, in quo de ijs ageretur hominibus, qui Principis patrociniò (quod feudum nunc vocamus) non essent deuincti, Lyræ fuit. Nundinæ hic sunt celebres Boariae, vnde opulentissimi sunt ciues, celebranturque hebdomadarum à Festo Natiuitatis S. Ioannis Baptistæ, vsque ad S. Martini, Mense Nouembri, quo tempore tantus ibi bouum mercatus, negociatioque ac distractio tam frequens, vt fidem excedere videatur, hodieque abundat lanificio, & aliorum opificum mercibus, quin & triualibus scholis, & optima primarum artium traditione, pacis tempore, prætare solebat. Forum exhibet tam amplum, & elegantissimorum aedificiorum nitore circumdatum, vt hoc nomine cum omnibus totius Brabantiae ciuitatibus certare queat. Habet inter alia monasteria, celebrem Carthusianorum eremum Antuerpiam, tempore Martini Rossenij, huc translata, Magnificam etiam Ecclesiam Collegiatam, quæ in Historijs Monasterium dicitur, Diuo Gummaro sacrum, (qui famosus & celebris Domini Confessor, gloriosa stirpe exortus est) in Renensi, aut potius Rienti prouincia, ad Netam sita, quæ Brabantiae territorio comprehensa, vulgari sermone dicitur, *het Landt von Rye*. In ea natale solum habuit *Emblehem*, qui locus horæ spatio tantum à Lyræ distat. Hic, cum ad limina Apostolorum tenderet, diuina admonitione intra Netæ ambitum iubetur oratorium construere, vbi vitam in multa sanctitate finiuit. In Messe, siti deficientibus, baculo terram fodit, & erupit fons largissimæ aquæ, qui adhuc visitur in *Emblehem*. Ecclesiam Lyrensem precibus suis à Nortmannorum barbarie defendisse legitur, qui euerfa Mechlinia, ad Monasterium Lyrense venerunt, & in eam ignem iniecerunt; sed Gummarus è caelo suis meritis contra eos pugnans, ignem extinxit. Hæc Molanus Indiculo Sanctorum Belgij.

Quemadmodum olim à Nortmannis, ita & hoc tempore ab ijs, qui Regi in Brabantia se magnis conatibus opposuerunt, & inauso omine, Geusij dicuntur, graues est Lyræ calamitates perpeffa, qui eam aliquanto tempore cum præsidio tenuerunt. Donec Anno 1382, Scotus quidam Lechfeldius cognomento Simplex, Præfectus præsidij Lyrensis, cum æs militare sibi debitum diu frustra petiisset, decepto Hietfeldio vrbis Gubernatore, nouo strategemate Lyræ in potestatem Regis Hispaniarum tradidit. Simulans enim se ad optimam prædam cum suis proficisci, profunda nocte, maximam bouum, equorum, & hominum prædam adducens, portam sibi iussit aperiri; apertum est paruum ostiolum, ille hostem insequi fingebat, & nisi maiorem referrent, fore, vt hostis omnem prædam recipiat. Aperta itaque maiori porta, caesis excubitoribus, eam occupat, & regios equites, qui insidijs proximi erant, intromittit, qui forum primum, deinde totum oppidum postridie Calend. Augusti in suam redegere potestatem.

Hæc Lyræ occupatio, Regios hostes pessimè vilit, & multis eos incommodis affecit, cum id oppidum opportuno sit loco situm, ad comæatum omnem Antuerpiensibus, Mechliniensibus, & Bruxellenibus, hac aduehi solitum, prohibendum.

Itaque Aldegundus nouus Antverpiensium Consul, nouum strategema contra Lyranos adornauit, 1384, sed innotuit oppidi Præfecto, qui re dissimulata, clam insidias circumquaq; disposuit, quæ aduenientes proditores interciperent. Res non caruit euentu. Collectæ siquidem copiæ ex Mechliniensi & Herentalensi præsidio, cum alacri animo Lyræ aduolarent, ex improuiso ab insidijs cincti, caesi, fugatique sunt, qua in pugna filius Elberti Leonini, quem vulgo Longolium vocant, interfecit, & est.

LIRA, elegans et antea
nam Brabantiae Oppidum
ut multorum laeta tractus
nobilitatem in ovis agerantem
a curis et turba, tunc
dignitas sit recessus.

BVSCVMDVCVM.

VSCVMDVCVM, seu, Sylva Ducis, vulgò, *Hersogen Bosch* / vna ex quatuor Brabantiae ciuitatibus (quarum sex & viginti, vallis fossisque & muris circumdatae recenseretur) praecipuis, nomen habet ab amoenissima sylua Ducum Brabantiae, sita propè riuum, multis vilitatibus oppidanis commendatum, De Efe, distat à Mosa spacio duorum milliariū, à Raensteinio quatuor, Antverpia autem duodecim. Ecclesiam habet primariam valde elegantem, à Joanni sacratam; quae nostris temporibus in Cathedralem est euecta, anno nimirum millesimo quingentesimo quinquagesimo nono, sub Paulo quarto Pontifice, qui pio Philippo Regis desiderio satisfaciens, Galliae Belgicae dioeceses commodius diuisit, & in ea tres Archiepiscopatus, siue Metropoles erexit. Mechliniam, Cameracum, Ultraiectum, & tredecim Cathedrales sedes, quas trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit. Mechliniensis autem noua Metropolitana nouis episcopatibus praefecerit Antverpiensi, Gandauensi, Brugensi, Iprensi, Ruremundensi, & de qua nunc agimus Buscoducensi. Vrbs ipsa

validè munita, non tantum murorum, aquarum & fossarum ambitu, vallis, propugnaculis, & mœnibus, sed mutuo etiam animorum & ciuicem auita Catholicae religionis consensu firmissima est. Quare inter magnas, pulchras, fortes, populosas, & opulentas Brabantiae ciuitates numeratur. quae quatuor haud contemnenda membra sub iurisdictione sua continet, Campiniam videlicet, Peelandiam, Maselandiam, siue Mosae tractum, & Ostericum, sub quo membro postremo continentur oppida Helmontium, Endehouia, Mega, Raensteinium & Grauia. cum multis frequenter habitatis pagis. Sed Helmontium, & Endehouia anno millesimo quingentesimo octuagesimo septimo, Mensè Julio, ab Hollackij & Schenkij militibus Vulcani furoribus miserè sunt deformata. Buscoducenses porò, ingenio sunt comi, blandi, ciuili, ad commercia, negotiationes & opificia idoneo. Telificio sanè praestant, ita, vt hic annuè tantum conficiatur telae quantum ducentis coronatorum millibus vendi possit. Ad quod quidem opificij genus, aquae vicinæ multum conducunt, quibus secreto quodam naturae beneficio proprium est, vt magis albefaciant, quam vbiuis vllæ aquae aliae. Commendatur etiam singularis hic cultriorum industria, suntq; acus & aciculae tanta praestantia & multitudine, vt per vniuersum orbem exportentur. Et licet Syluae ducicolae ciuiles satis & negotiationi dediti, eoque sint genio cuius Brabantia in vniuersum omnes, de quibus ob innatam gentis hilaritatem vulgò dicitur. Quo nato gradior, hoc stultior siue suauior; tamen plus antiquæ & Belgicae fortitudinis retinuerunt. Hi enim sunt, qui toties negotium faceiebant Julio Caesari priusquam in officio retineri possent, qui postquam in dedicationem eius venerant, ac armis iam omnibus exuti & spoliati viderentur, tantam sibi armorum ac lancearum copiam clam referauerant, vt vel fossas ciuitatis ipsae implere potuissent. Hi sunt quorum arma non semel sentire Geldri. Hi sunt, quos Belgicis turbis Regiae maiestati rebelles, irritò conatu sepe tentarunt. Ex multis, vnicum stratagemata, ad perpetuam Buscoducensium laudem commemorare libet. Anno à natiuitate Domini M. D. LXXXV. mensis Ianuarij die decima nona, Philippus Comes de Hohenlo, apud eas Statuum partes, quae sibi ipsi Bruxellae Geusiorum nuncupationem indiderant, primæ notæ potestatisque, cum leuissimis copijs, ipsaq; perquam occultè adductis, pediatans quidem vltra tria millia, equitatus verò ad sex, aut septem turmas, latebat in insidijs (vt Bis Aciducis ergo capiendæ extra portam Vuchtensem, quae spectat versus Antverpiam) atque per obscuritatem noctis astutissimè completæ erant vis aggrediendo stratagemata aprissimis binæ ædiculae; in quibus diurnæ excubio habentur in ipso vestibulo ante portam praedictam. Quae cum de more aperiretur circa horam octauam matutinam, iamque pons versatilis erat demissus, improposito profilit hostis, paratissimusque in attonitos ac impares oppidanos impressionem facit; nonnullos opprimit, alij fuga sibi consulunt, nec non opera cuiusdam proditoris excubitori ac custodi cataraetæ trabiumque pendularum ibidem (qui praeter suum praescriptum iusurandumque sibi suoque muneris peius cauere aliquo illic tempore occiperat, isque fons mali potissimum) interceptum prohibitumque est officium demissionis. Pars hostium supra portam illic contendit, custos verulus duris modis accipitur: forte fortuna partium ipsius vitæ abstruditurque in opacam quandam turriculam. Tum signo percepto, vniuersa manus hostium conuolat versus urbem: omni impetu irruit in primam acie sunt quamplurimum tum scutati, tum maiores sclopetarii: propulsisque retrorsum primis hic illic velitatoribus, amplas tandem vrbis regiones occupant; à porta quippe praedicta ipsam plateam regiam vsque ad vicum Postellensem, tum mœnia cum vallo ciuitatis ab vno latere ad plagam orientalem, vsque ad locum conterminum Cœnobio Cruciferorum: ac ab altero ad occidentalem, omne spatium mœniorum vallique, vna cum vico Hervverensi vsque ad portam D. Joannis, iamque insulant aduersarij altis diuisisque minis, neptium mœniorum vallique, vna cum vico Hervverensi vsque ad portam D. Joannis, iamque insulant aduersarij altis diuisisque minis, certamini parcendum, non leui, non ætati vlli. Interea conclamatum ad arma, ardescitque tumultus tota vrbe: vniquisque procurrit certantim hosti obuiam ad pugnam, tumultuariam illam quidem, prout tam repentina necessitas postulabat, sed magnis confidentibusque animis factisque ciuium infignem. Dimicatur configiturque diutissimè accerrimeque tribus diuersis locis, confertissimè autem omnium ad pontem molendinarum. Hinc porò labascit audacia hostium: partim quisque fugam decissionemque quarunt, arripiuntque, inciditque semper non infelix casus, quod ille cultos cataraetæ, percipiens forte descendisse istinc milites & custodiam ibi desertam (ex qua causa norunt ipsi) animoque aliquatenus auctior (vt ipsemet refert) quod sensisset quoque aduersarios in parte fugam capessere, eripit, proditque, versus ostium loci subito occidit, ac demittit cataraetam ipsasque trabes, praeter vnam: minus attendens ad rem praereliq; sui terroris, nesciens omnino huius rei cuius decernantibus, qui tandem, impatientis iniquitatis tam lubrica lortis atque adeò moræ tam longa, omnibus locis, vno eodemque tempore animosissimam incursionum irruptionem in hostes experiuntur, ac faciunt: poriunturque optata victoria. Peringens numerus ipsorum hostium euasit, desiliendo è muris per loca vadosa fossarum ciuitatis: pars per aperturam sibi recuperatam perfringendo demissam cataraetam: pars per tempestiuorem sui subductionem recessumque, è quibus fuit & ipse Hohenlo, summatresque alij nonnulli. Quandoquidem totius exercitus, ac praesertim copiarum pedestrium pars longè maxima potissimamque sese introdederat: ac quidem tanta, quantam capacitas locorum quoulsque progressum fuerat, commodè ferre potuit. Comperta sunt numeratò inimicorum (eorumque non paucorum praecipui nominis, auctoritatis ac officij) cadauera paulò minus trecenta: Inter quae Ferdinandus Trumicorum Baro, Gebhardi Truchsesij amoti Archiep. scopi Coloniesis frater fuerat, de quibus pars circiter tertia submersa. Recesserunt caelestius Baro, Gebhardi Truchsesij amoti Archiep. scopi Coloniesis frater fuerat, de quibus pars circiter tertia submersa. Recesserunt caelestius accepta tam insigni repulsa & clade plurimum inermes, & sicuti fama certò renunciauit, cum numerosa multitudine saucia, morientibusque ac mortua. Funera ciuium ferme quinquaginta: numerus reliquorum sauciorum ad illum quasi selquialter. Trium ferè horum difficultate omnem reuolutionem aleæ perardui huius certaminis contigit demùm diffiniri.

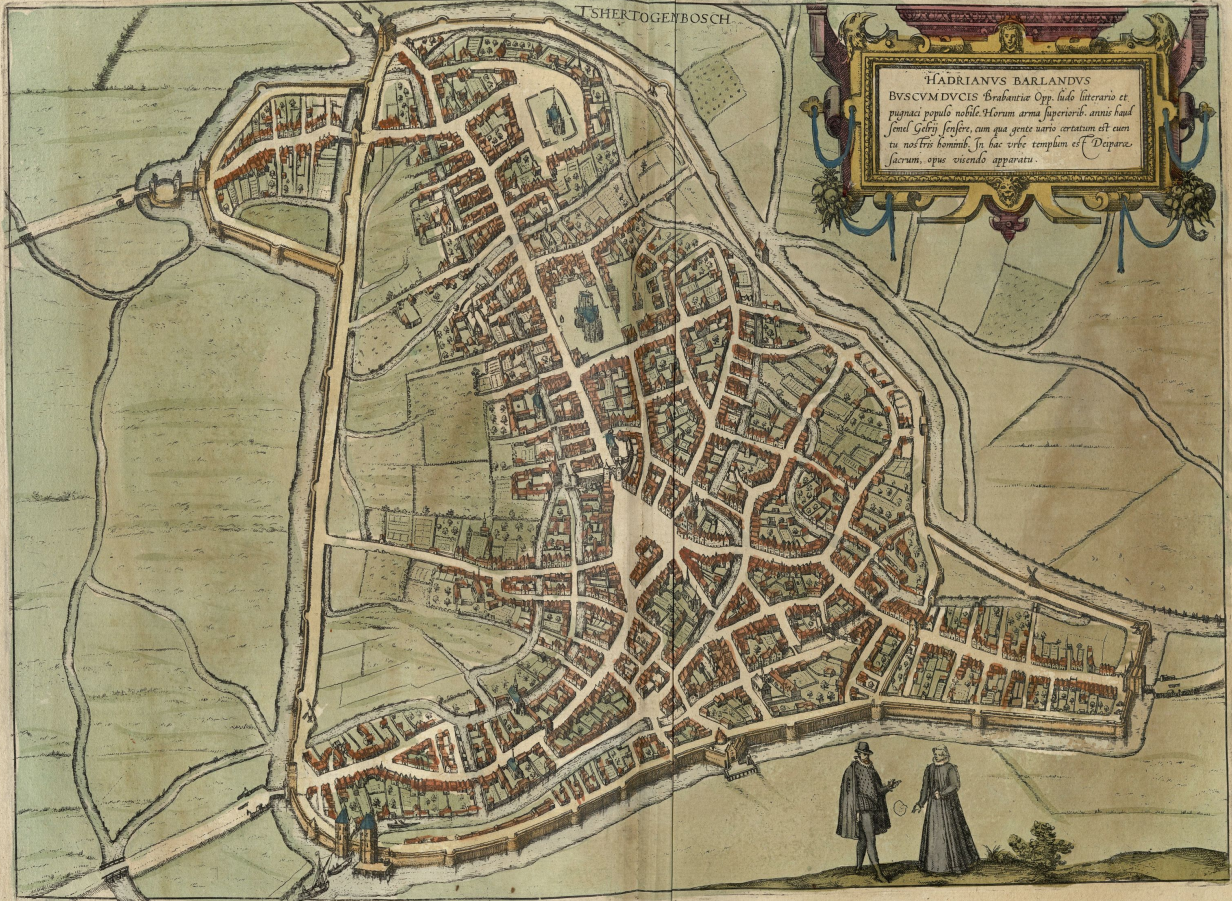
Porro ex hac vrbe olim armorum vsu & bonarum artium cognitione praestantissimi viri non pauci prodierunt: inter quos Guilielmus Encheffortius S.R. Ecclesiae Cardinalis, creatus ab Adriano sexto, Gregorius Macropedius, eruditarum linguarum peritus, & non pauci alij. Pictor autem, quod visenda ipsius declarant, verè praestans & in arte mirus Hieronymus Buschius, de quo Dominicus Lampsonius, eius artis adprimè gaarus ita cecinit:

*Quid sibi vult Hieronyme Boschi
ille oculus tuus attonitus? quid
Fallor in ore? velut lemures si
Spectra Erebi volucantia coram
Aspiceres? tibi diris auari
Crediderim patuisse recessus
Tartareosq; domos, tua quando
Quidquid habet sinus inuis Auerni
Tam potuit bene pingere dextra.*

Vrbs hæc in fide Hispaniarum Regis persistit vsque ad annum M. DC. XXX. quo ipsis Calendis Maij Fridericus Henricus Nassouius praeter omnium fere opinionum validissimum exercitum vrbis admouit, statimque castra sua breui tempore ita communiuit, vt omnibus ciuilitatis copijs expugnari non potuerint, Henrico Bergensi Comite obsessi opem ferre frustra conante: Ex omnibus certe omnium ciuitatum obsedionibus vix vlla me & operosè difficilior, & nouis inuentis mirabilior commemoratur. Ciues pulueris nitrati defectu, & muris iam ab hoste perfoctis tandem eiusdem anni 17. die Septembris deditioem fecerunt, & in Prouinciarum Vnitarum Belgij ditionem concesserunt.

THERTOGENBOSCH

HADRIANVS BARLANDVS
BVSCVM DVICIS Brabancie Opp. ludo literario et
pugnaci populo notile. Et forum arma superiorib. annis huius
seculi Gelrij. scilicet, cum qua gente vario artatum est euen-
tu nos tria hominib. In hac urbe templum est. Desparce.
sacrum. opus viuendo apparatus.

ROTTERODAMVM.

ROTTERODAMVM, Erasmi natalibus nobilitata, ciuitas est in Hollandia Septentrionali, quæ olim Frisia occidentalis dicta est. Eam à RATHERO, qui Francorum Regum ordine XXIII. fuit, circa annum Christi LXIX. esse conditam, ex Trithemio, vt videtur, in Chronologia sua adnotauit Ioannes Funckius. Vernacula lingua dicitur *Roterdam*, cuiusmodi frequentes sunt vrbes in ea prouincia, quæ desinunt in *dam*, velut Amsterdam, Sparendam, Munckedam, Eedam, Schiedam, & plures alia, quæ omnes ad fluminis alieuius obiectum conditæ apparent: *Dam* enim Hollandica lingua, propriè molem significat, quæ flumini obijcitur, ne prorsum fluat. Sunt, qui *Dam* interpretentur aggerem, sed multorum opinione ineptè, vt enim verba diuersa sunt, *Dicken* & *Dammena*, ita diuersa sunt, agger & moles, quæ his respondent. Agger enim propriè maris est, & cum transfertur ad flumina, eorum latera tuetur, vt intra alueum suum coerceantur. *Dam* verò vt ad mare nihil pertinet, ita etiam fluminum non latera, sed frontem duntaxat sustinet. Interdum etiam flumini in transfuersum inijcitur, sic vt ipsum flumen hæreat, ideoque huiusmodi pleræque ciuitates vel portum habeant, vel traiectum, vel etiam vtrumque. Nomen obtinet potissimum vel ex conditore molis, vt Munckedam, Monachorum moles, & Roterdam, RATHERI moles, vel ex fluuio ipso, cui moles est imposita, vt Amsterdam, moles obiecta fluuio Amstelæ, & Sparendam, moles obiecta fluuio Spreno, & Eedam, moles obiecta fluuio Ec, quem iam nominat VVilhelmus Hermannus Olandus in opere de bello Geldrorum & Hollandorum. Eodem nomine etiam in Frisia celebris fossa est, qua Leouvardia nauigatur Doccomiam, quæ vulgo ibi dicitur *De G*, hoc est *ta*. Huius ciuitatis occasione deprehenditur error Becani in reuocandis exterarum gentium vocabulis ad Etymologias linguæ Cimbricæ, seu Brabanticæ. Est, inquit in sua Hermathena, Etham, nomen solitudinis, ad quam venerunt filij Israël, profecti de Socor, eademque dicitur & Sur Exodi 13. Numer. 33. Et interpretatur, fortitudo eorum, aut vomer, vel aduentus eorum, siue figura eorum. Hic vide, quomodo ludat Becanus, nominis Etham etymologiam eandem asserit, quæ est nominis Edam. Edam enim hætenus, inquit, in Hollandia oppidum est, de præstantissimis caseis satis nobile, quod dico, vt quiuis intelligat, vocem nobis hætenus in vsum esse, non alio variatam, quàm quod tenuis litera apud Hebræos pro media ponatur, quod ideo minus mirum est, quod contra, ac ratio postulabat, Tau perpetuò proferant aspiratum. Hæc ille. Quis igitur iam non credat, Etham eiusdem etymologiæ esse cum Eedam? cum tam exili tantum discrimine discrepent? Et quis proinde veram significationem nominis Etham, non ab Hollandis requirat potius, apud quos hætenus, tot scilicet sæculis, vox hæc incorrupta in vsum est, quàm ab Hebræis, qui tametsi modicè, pro suo tamen more, eam variarunt? Hoc igitur fundamentum iactò, infert Becanus ex etymologia nominis Eedam, quid Etham verè significet. Est autem *Dam*, inquit, agger fluctibus obiectus, Ee vero legitimum, fidum, & iureiurando, summo omnium firmamento stabilitum, significat. Ita, vt Eedam nihil aliud sit, quàm agger perpetuus, nullo modo à quoquam violandus aut rumpendus, quippe, qui sit ab ipso terrarum creatore constitutus, æterno ipsius iureiurando fundatus. Hæc hætenus in suis Etymologijs Becanus.

Est autem Rotterodamum oppidum, cum opinione hominum vetustum satis, tum splendidum, & copiosum, Mosæ flumini propinquum, Schiedamo vnico miliari, Gouda verò tribus distat, artificio & panni textura celebre, habens & iustam populi numerum, & scitè admodum constructas ædes, quarum, quæ D. Laurentio sacra, facillè princeps & splendida est, & sumptuosa. Ciues opulenti, marina nauigatione celebrem halecum piscationem, & exteram mercaturam exercent, ab annis plurimis hæreseos nouitati fauentes, modò Calvinianæ perfidiæ vnà cum cæteris inuoluti. Conflagratione perierat ciuitas pro magna parte anno 1563. sed mox erectis longè pulchrioribus quam antè edificijs, pontem lapideum miræ magnitudinis simul construxerunt. In cuius eminentiori parte, suum Erasmus lapidea statua, in perpetuum monumentum, donarant, quam Hesperici in exordio Batauici tumultus, qui in Belgicam perduellionem hucusque durantem excreuit, demoliti sunt anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

Hæc partim ex Hermathena Goropij Becani, partim ex illustrium Germaniæ Scriptorum catalogo Cornelij Callidij Chrysopolitani excerptimus.

ROTTERDAMVM

G O V D A

OVDA, sexta in statibus Hollandiæ ciuitas, vrbs celebris, & secundum nominis sui etymologiam, verè aurea, siue situm & amœnitatem Bataui agri, in qua ædificata est, siue multiplicem aquarum commoditatem, qua irrigua passim est, spectes. Vnde Chrysopolim auctor quidam non inelegans Patriam hanc suam nuncupat, Hæc circa annum salutis M. CC. LXXII. sub Florentio VVilhelmi Rom. Regis filio Comite, à quo ciuilibus primùm priuilegijs donata: condita ad Isalæ fluminis ripam, situ, quàm periucundo excellit, idque hac, vt constat, occasione. olim quippe Rhenus alio ostio fluminum mari se coniunxit. Nam ad armamentarium Rom. C. Caligulæ speculam, postea arcem Britonum dictam, in maritimo litore, pago Catthorum, vulgò Cathvvick, ea parte qua Rhenus, modico, vt Plinius loquitur, alueo, in mare se effundebat, cui proximus antiquo Rheno impositus pagus, Rheinsburg, id est, Burgum Rheni arx, certo indicio flumen huc olim Oceanum petere solere, dubio procul est. Porro meatum hunc intermedium inter duo Rheni ostia, Helinum scilicet & Fleum, qui ab opido Rheno, propè Dorestadio à tergo Batauiam, vsque in Oceanum perpetuo decursu alluebat hoc modo obstructum esse, (vt ait Cornelius Aurelius Erasmi Roterdami quondam præceptor in suo de Batauia libro primo) haud semel ex vetustissimis Traiectinorum chronicis legimus: tempore enim Hungeri (qui vndecimus à B. VVillebrordo præsidebat Episcopus) cum Dani iuxta S. Friderici prophetiam Traiectum, totamque Hollandiam hostiliter deuassassent, visi sunt in caelo stellæ inter se concurrere, fulgura Iouisque tela acrius stridere: flumina super modum augeri & crescere, quod vtique non tantum ad præsens damna inferre, verum etiam & aliqua significare futura B. Isidorus testatur: Quid multis; tanta Circio diuiscule flante, facta est in Cathvvico, versus Leidam maris inundatio, vt ad Traiecti mœnia pisces marini caperentur. Sursum quoque Rhenus tum grandi pridem niue peractus, veterem secum Iordanis adducens tragediam, conuersus est retrorsum, qui dum (concertantibus inuicem aquis ventorum violentia) in mare decessum non haberet, omnes prope egressus ripas, inuadit continentem, mox pecora inuoluens & homines, tristem vbique sui excursus relinquerebat imaginem: ita, vt etiam ipsa Ambiorum Batauia, Deucalionis sæcula lugeret innouata. Tum arbores syluæ que propter marini gurgitis falsedinem arefactæ, tandem effractis viribus, ventorum turbine sunt discictæ, quas ad hanc quoque diem vidimus, apud Veteres aquas alibi que è terræ visceribus erui, & cuneis incisas, sarcinendis domorum rectis regulatis coaptari. Hocigitur malo afflicti, & animo consternati omnes, qui circum circa morabantur Bataui, scilicet & Traiectini, Bataui quoque Hollandi sibi posterisque suis de maiori periculo prouiduri, deliberato diu censuere decreto, vt ab vrbe Dorestado, ab vtraque ripa modici amnis, à Rheno deorsum Vianam versus stillantes, (Lecam dicunt) aggeres construerent, in eo effossis rudicibus manufacto meatu Rheni fluentia deflectere, quod vnanimi studio, ardentique opera, & plurimis denique impensis pro cõmuni vtilitate elaboratum est & efficaciter absolutum. Hactenus ille, Hinc duo flumina celebria, Leca scilicet & Isala, qui se diuersis meatibus in Mosam exonerat, enata sunt. Itaque cum nõ pateret deinceps libera nauigatio & exitus, per intermedium antiqui Rheni ostium (quod deinceps volentibus annis obstructum fuit per maris æstum) ad mare per alueos & fossas flumina circumducta sunt, atque eo loci, vbi nunc Gouda, fossa incuruata & flexuosa, quæ etiam nunc Gouda appellatur & opido nomen dedit, à Rheno Leidensi, ad vitandum mare, & remotiora loca deducta est; Obiecto tamen repagulo quod vulgò Sclufam vocant, ne flexu Isalæ campi inundarentur. Hac occasione, tuta nauium statio, eo loci orta, vbi telonium Comitis, & ad telonij defensionem arx habebatur, habitationes & diuersoria aliquot excitata in aggere, & noua coacta societas, tanta demùm incrementa sumpsit, vt palustrium locorum agrestes pertasi, qui varijs locis sparsim habitabant, ad aggerem situ tutiorem & magis commodum conuenerint, & Ecclesiam suam parochialem, quam in palustribus propinquam ligneam habebant, eo transfulerint. Extat eiusdem Ecclesiæ veteris monumentum, quod hodie antiquum cœmiterium appellant. Ad quod pridie ascensionis domini, in diebus Rogationum solennis processio, de more, celebrari solet. Quæ quidem consociata agrestium Batauorum multitudo, loci oportunitate, vsque adeo, breui tempore excreuit vt iustam opidi formam, fossa, ac mœnia locus ipse desideraret, quæ sub Florentio Comite prædicto primum sunt ædificari cœpta. Deinde verò Blesenses Comites, ex Hannoniensium Comitum stirpe nati (quorum ditionis postmodum Gouda est facta per hæreditatis diuisionem, cœptam per Ioannem Hannoniensem Comitem, eiusque fratrem Blesensem, qui Florentio filio Ioannis, masculino hærede deficiente successit) cum animaduertent propter opidanorum frequentiam ac quotidianas accessiones, plurimùm augeri Goudæ pomeria, latiori spatio circum scripserunt, ea nimirum amplitudine, qua se modo visendam exhibet. Cæterum, propter frequentes fluminis Isalæ inundationes, solutis subindè aquarum vi aggeribus, quæ vastissimo alueo Rheni fluentia excipiebat, fluminis superior decursus, non procul à Vienna, loco, qui hodie appellatur nouis Obex, vulgò. *der newe Dam* in pago Frasem consensu Ioannis Nassouij Episcopi Traiectensis, à prædicto Comite Florentio obstructus est, Hinc successu temporis factum, vt a Gouda, vsque ad fluminis superius ostium, circa Veteres aquas, Montfortium & Iffelstadium larissimi campi modo conspiciantur, iniecta per inferius ostium maris æstu paulatim gleba, vbi vastissimus olim alueus fuit, ibi nunc sara & armenta conspiciantur, exiguo relicto fluminis alueo. Hæc autem ciuitas medium quasi locum inter Batauorum munitiones obtinet, celeberrimis vndique, & florentissimis stipata vrbibus. Nam vno quodammodo intuitu Veteres aquas, Bellum portum Sconhouiam, VVoudam, Rotterdamum, Delfos; Leidam (quam Lugodunum Batauorum Prolemæum dicere existimant) facile intuetur. Pinguissimis vndique, amœnissimisque cingitur pascuis, fossatis vndique distinctis aquis; herbas pecori noxias ager non alit, nocte dieque vacca lacte distentas, sine vilo grauioris incommodi metu, pasci in circuitu videt. Quarum admirabili fecunditate, omnis frumentorum penuria, vt & per vniuersam Batauiam, vberimè compensatur. Quanquam & hic velut in omnibus Hollandiæ Vrbibus frumenta non desint, Ostromarina nauigatione id commodi suppeditante, Quemadmodum nec linum Goudanus ager producit, & tamen præstantissima tela linea abundat. Prout etiam

olim

GOVDA, elegantiss. Hollandie Opp. ad
 Iffalam amnem, ubi Goudam flu. à quo
 Oppidum nomen habet, ubi forbet. 1585.

1. S. Jani Prochie
2. Capell' afghroden
3. Die Craen
4. Die Slag
5. A Water
6. Die Slag
7. Die nieuw Sijer byten de Stad
8. I'Palen
9. Nieuw Spal Capell' afghroden
10. Die twee Verreum Cap' afghroden
11. S. Bartel' Capell'
12. S. Jacob' Capell'
13. S. Remigius Capell' afghroden
14. Ierusalim Capell'
15. Nieuw Brander' Cijffer afghroden
16. Regulier' Cijffer afghroden
17. S. Margriet' Cijffer afghroden
18. Die arme Poort
19. Oude Brander' Cijffer Na beestel
20. S. Lorenz' Cijffer
21. Apocry' Cijffer
22. S. M. Magdalenen Cijffer
23. S. Clara Cijff
24. Nieuw 174 Spal. Na Luyff
25. Cellare Brander' Na St. Graft
26. Dael' Poort
27. S. Catharina' Gijff
28. S. Luyfften' Gijff
29. Oude Brander' Gijff
30. De Oude Maas
31. Nieuw Verreum Na S. Veen
32. Die Oude Maas
33. Die Oude Maas
34. De Oude Maas

olim, cum Anglia non pannum, sed Lanam mirretet, pannos quoque Laneos, sicuti & in omnibus Hollandiæ primarijs ciuitatibus concinnabat, & Germanis ac Hispanis subministrabat. Corium quoque Hircinum in vsum vestium præparabat, priusquam Colonienfes illam artem à Batauis didicissent. Ædificia habet tam priuata quam publica præcellenti apparatu constructa, Peraugustam in primis & magnificam Ecclesiam, quæ vnica in vrbe Parochialis est, & media quasi vrbe tam ampla conspicitur, vt similem, (vnica Harlemensi excepta) non alibi exhibeat Hollandia. Magnitudine enim Metropolitanam Coloniensem Ecclesiam, aliquot pedum mensura excedit, cunctis olim ante conflagrationem propter amplitudinem & ornatum admirationi erat, habebat altaria quinquaginta duo, Campanariam habet turrim altitudine & pulchritudine præclaram; in qua campanarum harmonia pro temporum festorumque mutatione, varia modulatione editur. Hanc autem tam conspicuam & amplam Ecclesiam, iam secundum rabidus deformauit Vulcanus, Anno nimirum 1438. incendio, quod Opido cum Ecclesia erat cõmune. Et anno salutis 1552. fulmine tacta sola perijt, locis circumquaque vicinis planè illæsis. Post hoc autem postremum incendium, solis Opidanorum impensis, & oblatione annua, quæ dedicationis die, (dominica post decollationis S. Ioãnis) penditur, pristino nitore & magnitudini restituta, intus elegatissimis præstatiissimisq; fenestris vitreis depictis excellens, quales vix alibi conspiciuntur similes, quas quidè fenestras Opidani, funesta etiã ætate, quæ in picturas & statuas immaniter sæuit, annua restauratione conseruant. In foro triangulari Ecclesia: Parochiali vicino admodum amplo, vbi ter annuatim celebres habentur nundinæ, insularis & ciuica domus est, quadrato ad normam secto lapide eleganter cõstructa, cui amplus in circumferentia locus relinquitur: habetq; hæc prætoria sua, sic Iuridicædo & senatuscõsultis habõdis, distincta ornata triclinia, vt pulchriori ordine cõstitui nõ possent. Sub ipsa ciuicũ domo (ascenditur enim ad eam per Gradus lapideos, eleganti circumferentia ornatos, vbi edicta & plebiscita publicantur,) in posteriori parte macellum est publicũ, elegantissimis fornicibus ornatũ, in anteriori armamentariũ. Inde concamerata planities strata, quæ lapideis columnis sustentatur, prætorio annexa, in qua spectante plebe, supplicia de condẽnatis sumuntur. Habuit præterea hæc vrbs ante motus hosce publicos & Caluinisticam rabiem, monasteria virorum quatuor, & sex, Virginum, Xenodochium nunc etiam habet vnum amplissimum, Hospitalia quatuor, & alias pietatis officinas, in quibus viris & fœminis ætate & senio confectis, pueris etiam exposititijs, charitatis & misericordiæ opera præstantur, Item, oratoria elegantia sex. Et Leprosorium cum Ecclesia extra moenia. Hæc autè monasteria & oratoria, auroꝝ pietate excitata & fundata, nunc partim solo adæquata, partim direpta & in priuatos vsus cõuersa, ruinosa sunt & deserta, Caluinistica furia, quemadmodum & arx Principis, quæ ad Isalæ ripam probe munita fuit, vnica tantum turri relicta, in qua Comitum Hollandiæ priuilegia conseruantur, quæ certo delectu singulis annis à deputato per Magistratum commissario, assignato in hoc annuo secentorum florenorum stipendio discutuntur, & reuidentur, ne situ intereant. Habebar præterea Gouda catechisticas scholas, in quibus iuuentus ad pietatem gratis erudiebatur. Sed & ista pietatis officinæ, simul cum omni pietate per Caluinisticam rabiem sunt euerfa. Tanta insuper aeris salubritate Goudani fruuntur, vt rarò pestis grauentur contagio, cui quidem rei, aquæ perpetuo fluxu, atque refluxu remeantes, non mediocriter conducunt. Fluias etiam duobus decoratur, Isala nimirum, & eo, qui vrbi cognominis est Gouda. Quorum alter lunæ motibus, & Oceani æstu agitur, alter, vbi moenia primum Iatis & per amplis fossis muniuit, ad mare vsque, placidissimo tractu expatiatur, ac variam negotiatoribus commoditatem præbet. Magno etiam ciuium quæstu, cereuisia Gouda conficitur, qua Hollandicum solum neque colore, neque sapore alibi præstantiorem propinat. Ad bellorum denique violentiam propulsandam & obsidionem auertendam situ & opere Gouda commendatur, cum maioribus machinis nullus ad eam detur accessus, nisi temporibus hybernis, & ne tum quidem sine magno periculo, in duobus tantum aggeribus, quibus munitissima singulis propugnacula iam dudum obijciuntur, Quin & cataractarum solutione, viginti quatuor horarum tempore, vicinos agros latis inundare potest. Quo accidit, quod foueis maximæ & profunditatis & latitudinis cingatur, quæ ab expugnationis metu eam liberant. In his autem foueis, iusti magnitudinis glebæ ex imo ascendere, atque in superficie natare videntur.

AMORFORTIA

AMORFORTIA nomen à ciuium amore forti vel vnanimitate sortita, Dioceseos Vltraiectensis vrbs inclita, quo tempore & à quibus condita sit, Chronica non meminerunt, antiquam tamen esse vel ex eo constat, quod illius circa annum Domini 1006. sub Henrico II. Imperatore, & Ansfrido Comite Teysterbandorum, Domino de Altena 18. Vltraiectensium Episcopo in Annalibus fiat mentio. Paruum in initio opidulum fuisse, ex antiquis moenibus & fossis liquet, postea vero rebus florentibus, noua ciuitate veteri circumdata, vehementer est amplificatum. Ferax solum & commodum, amoenumque situm habet. Nam ab Ortu & Meridie, agros, omni frumenti genere fertilissimos, ab Occasu montes, ericetum, syluas caeduas, ac saltus habet; A Septentrione verò vberima pascua, quæ à maris Oceani brachio, vno ab vrbe miliari alluuntur. Ex hoc mari per Amisium fluuium nauigabilem omnigenæ merces in vrbe importantur. Vrbs ipsa firmo fati murorum ambitu, duplici fossa & vallo intermedio cingitur, arte tamen potius, quam natura munita. Ciues aut suo censu viuunt, aut agriculturam, lanificium, & mercaturam exercent: Ius municipale quod vulgò *Strads Recht* appellatur, Henricus Episcopus Vltraiectens, anno 1259. concessit; Guilelmus postea Episcopus anno 1298. instituit, vt idem ius viurparent AMORFORTII, quale erat Vltraiectinis. Nundinas habet toto Belgio celebres, quarum duas Guido Episcopus illos anno 1331. donauit. Laudantur AMORFORTII in Historijs à temperantia, prudentia, religione, fidelitate erga suos Principes, fortitudine bellica, liberalitate in pauperes, & erga exules, cateroq;ue exteros hospitalitate. Et merito: Omnis enim luxus tam in conuiujs, quam in vestibus, supellectilibusq;ue, apud AMORFORTIOS est exofus; didicerunt ab auis suis honeste ac parce epulari, ac vestiri. Quanta verò sub ipsa simplicitate rerum agendarum lateat prudentia, cum alijs temporibus, tum maxime in Geusiacis tumultibus claruit. Pietas & religio hic semper maximo in pretio fuit, fideiq; quam semel à D. VVillebrordo, Bonifacio, Frederico, alijsq; huius Dioceseos Apostolis acceperunt incolæ, hanc vique in præsentem diem sartam tectam conseruauerunt, & adhuc clam sub metu tyrannidis conseruant. Auxit promouitq; plurimum in hac ciuitate religionem M. Gerardus de Groot, qui circa annum 1379. sub Vrbanò VI. Papa Daenentis, Suollis, Campis, AMORFORTIÆ, Amstredami, & in vicinis circumquaque locis concionabatur, & coenobia multa erigebat. Huius & successoris eius Florentij Radevyn opera circa idem tempus tria Monasteria, in hac ciuitate sunt ædificata, quibus subsequenter temporibus & alia tria addita sunt. Est & in vrbe Ecclesia primaria D. Georgio sacra, Collegium Canonicorum, ab Episcopo Ioanne Dieffenf anno 1337. fundatum. Sacellum quoque D. Virginis in omnibus vicinis regionibus notissimum, quod nostris adhuc temporibus, ab innumeris peregrinis frequentatur, ob maxima quæ Deus ibidem per statnam B. Mariæ, anno 1444. (vt scribit Ioannes Gallus Monmandiensis) in aqua inuentam, quotidie miracula operatur. Fidelitatem erga suos Principes AMORFORTII diuersis temporibus & casibus exhibuerunt: Vltraiectenses enim sapius suos Episcopos rececerunt, quos AMORFORTII semper benigne ac liberaliter exceperunt, & in suas sedes restituerunt: Sic Aflherum Culeburganum anno 1436. ab Vltraiectensibus repudiatum: Sic Diepholdium anno 1448. ab ipsè contra foedus ante 12. annos in initum (quo se Episcopum suum contra Concilium Basileense VValarum de Moers Archiepiscopum Colonienfem & Monasterienfem defensores iurauerant) pulsum, vrbe capta vna cum D. Iacobo de Gaesbeec, restituerunt. In captiuitate hac D. de Gaesbeec Episcopo coactus est cedere VVicoduroffadio, & Abcouda, quam fortunam Diocesis Amorfortijs acceptam ferre debet. Sensit & horum fidelitatem Dauid nothus Philippus Burgundis Ducis; Sensit etiam eo magis Henricus Palatinus anno 1528. ab Amorfortijs in ciuitatem Vltraiectensem vnde eiectus erat, armata manu reductus. Maiorem etiam obedientiam, & fidelitatem in Amorfortijs reperit Philippus Catholicus Hispan. rex anno 1578. & 1579. qua tempellate nec Principes Auriacus, nec Hollandi, nec Gelri, nec Vltraiectenses prius Amorfortios à fide Catholica, & obedientia suæ Maiestatis auertere poterunt, quam oblesam vrbe, machinis bellicis, & summis viribus porta solo æquata, superassent, vrbe vincere, animos autem ne sic quidem superare poterunt. Egregiam quoque laudem semper ex bello reportarunt. Dominam Iacobam Bauaram Hollandiæ Comitissam, proprijs expensis contra Dominum de Arckel, in capiendò Heststeinio & Gorcomio iuuarunt, vnde à Bauara publicis literis gratiarum actionem meruerunt. Hollandorum vires sæpe represserunt, Gelrorum violentiam sapius fregerunt: Vltraiectum quater armis occupauerunt: Philippi Burgundiæ Ducis exercitum bis (teste Meiero lib. 16. Ann. Flan.) à suis mœnibus figurunt. Hac fortitudine Amorfortij eam sibi famam concillarunt, vt multi à vicinis Principibus illorum foedera & amicitiam ambirent, ipsiq; in multis Prouincijs vestigalium immunitatem obtinerent. Eam VVilhelmus Bauarus Holland. Comes in ito foedere Amorfortijs per omnes suas Prouincias donauit: D. VValarum Bredendrodus, D. Casparus Culeburganus, & D. Ioannes Egmondanus, Amorfortijs magna quoque priuilegia in suis ditionibus contulerunt. In pauperes etiam tanta est Amorfortiorum liberalitas, vt hac in re ne maximis quidem ciuitatibus pro qualitate dituarum cedant. Duo sunt in vrbe gerontotrophia, in quorum altero plus quam 60. fenestam viri quam mulieres honestissime aluntur, præterea anno 1447. instituti coepit dispensatio elemosinarum in pauperes, qui priuatis in ædibus per vrbe habitant, ea paulatim ad tantam opulentiam peruenit, vt nunc plus quàm 80. homines inopes ex illa sustententur. Insigne quoque magnificum orphanotrophium circa annum 1551. erectum est, vbi pupilli pauperiores aluntur. Duo ad hæc vrbs habet Nosocomia; vnum pro peste laborantibus, alterum pro quibusvis clinicis, quorum res domi est angustior, quam vt seipfos in morbo sustentare possint. Xenodochium quoque habet, quo peregrinis pauperibus ex itinere licitum est diueri. Circa annum 1568. initium habuit seminarium S. Spiritus, in quo tenuioris fortunæ ciuim filij & filie vna cum pietate legere & scribere gratis docentur. in hac Schola nonnunquam plus quam 600. pueri reperiuntur. Ex eodem hoc seminario pauperiores quique eliguntur, qui in publicam officinam mittuntur, masculi ad tenerum quoddam lineorum genus texendum, puellæ verò ad nendum: ex quo exercitio singuli singulis septimanis domum adferunt, vnde viuere possunt. Dominicis insuper diebus pane 4. librarum donantur, præter vestes, calopodia, & alia emolumenta, quæ quotannis in illos distribuuntur, atque ita à mendicitate pi obibentur, donec ad eam peruenerit ætatem, quæ feruorio vel grauiori officio est idonea. Administrat hæc omnia gratis a Sacerdotibus, nuptis ac inuuptis, viris ac foeminis ditionibus, & Catholicis, à quibus hæc omnia instituta sunt. Et vt nihil desit, sunt qui aliud seminarium meditantur, in quo cerus studiosorum numerus aletur, quæ yberior aliquando studioiorum hominum sit in hac Repub. proventus: qui vel maxime ob ingeniorum acumen speratur. Proderunt enim ex hoc opido non pauci Regum & Imperatorum Oratores, Medici, Iurisperdentes, alijsq;ue illustres viri in omni linguarum, artium, & scientiarum genere exercitissimi. Ex hoc opido prodijt Albertus Sapidus, tot annis Constantinopolitanus, sub inuictissimo Cæsare Maximiliano II. Legatus. Natus est hic Doctor Stephanus Lauræus, domus Aultriacæ summus, sub eodem Maximiliano, Medicus. Hæc patria est clarissimi atque ornatissimi viri Ioannis Fonckij, apud Colonienfem insignium Ecclesiarum S. Seuerini & ad Gradus B. Mariæ Præpositi, qui post multas legationes, arcani Senatus Belgij Regis Hispaniarum Philippi II. præclare peracta negotia, tandem à Rege in Hispanias vocatus est, vbi nunc Ditionum Belgicarum Præsidentem summa cum laude agit, Regi ac Patriæ charus. Debet & huic opido sua natalia Marcellus Lentius, totius Ordinis Canonicorum regularium per vtranque Germaniam Generalis. Sunt & hoc tempore quam plures alij viri, iuuenes & adolefcentes in diuersis facultatibus atque artibus diuersis titulis insigniti, è quibus maximi in Repub. Christiana fructus expectantur. Quam prudentes verò in Repub. administranda viros produxerit, inter alios testis est vir insignis Petrus VVestrenus, qui paucis ab hinc annis moriens, maximum sui ciuib; desiderium reliquit. Iacobum quoque Hezium, & Theodorum Geinium peperit nulli pietate fecundos. Denique quanta erga exules & peregrinos Amorfortiorum semper fuerit hospitalitas, testantur veteres Annales. Hanc experti sunt Episcopi & ciues Vltraiectensium diuersis temporibus à suis factiosis subditis, vel conciuibus eiecti. Hanc etiam experti sunt nostro tempore totius Hollandiæ Catholici à Geusijs exacti, qui Amorfortiam tanquam ad tutissimum asyllum confugientes, ibidem omni humanitate sunt excepti, donec vrbs à confederatis rebellibus fide & obedientia exueretur. De rebus Amorfortijs scriperunt præter Annales publicos, & priuatos, Ioannes Veldeaner, Gerardus Neomagus, Maternus, Ocherus Lyftrius, Henricus Bommelius, Lambertus Hortensius, & alij.

Anno 1629. ciuitas hæc non exiguam iacturam passa est, dum Cæsarianus miles ad auertendam obfidionem Buscoducensem, duce Henrico Comite Vambergio in Velauiam traiecto Isala irruptionem fecit, & 11. Augusti, admoto ad Amorfortiam exercitu oppidum sui iuris fecit, & ciuib; vt in bello fieri solet, non leuia damna intulit, sed expugnato Buscoducis, idem, nulla expectata obfidione, 24. & 25. eiusdem mensis, direpto oppido prædam secum auehens, discessit, atque ita Ordinibus ansam dedit multo grauius, & numerosius præfidium oppido imponendi.

AMORFORTIA
 Diocesis Ultraiectensis Oppi-
 dum amoenitate loci solique fer-
 tilitate admodum insignis.

S. Iano Comite   S. Agnetis   S. Joris   Kerkhof   Den Nieuwen gheest   Mercurius kerkhof   Oude kerke   Traanen   S. Marianne   Lancelus

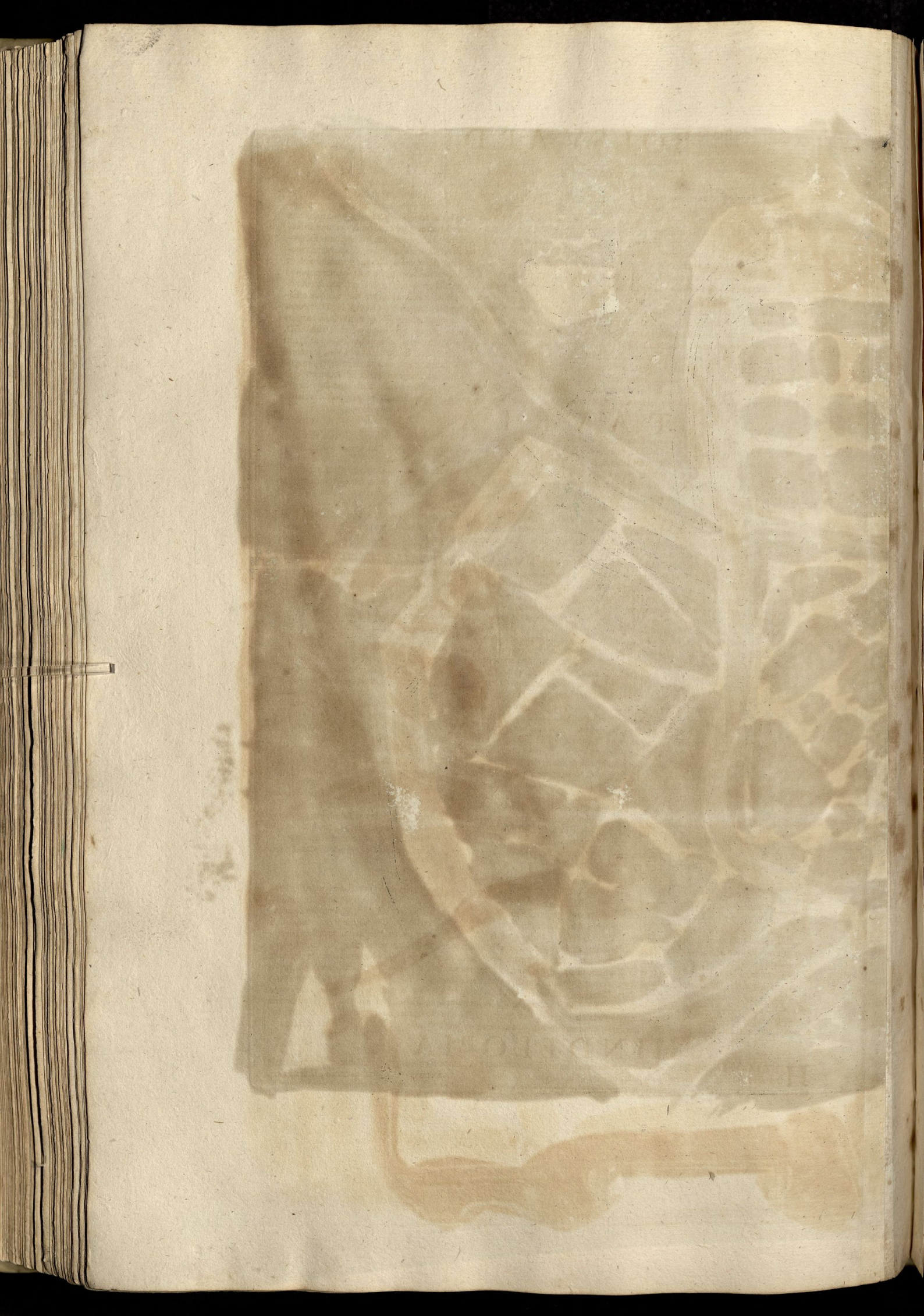

ZYTPHEN.

1. Olyfcr Franen	7. Das Kandel
2. Das Kharbau	8. Der wylfen tur
3. Das vrenhou van de stur	9. Das lreuck huse
4. Das vrenn huse	10. Die vrenck huse
5. Das Spinn	11. Die vrenck Stadt
6. Das vrenn huse	12. Die vrenck Stadt

BOLSVARDIA

BOLSVARDIA vnico miliari à Sneca versus Septentrionalem distat, à Leouardia verò tribus, hanc esse vetustam, & à multis annis fuisse celebrem, satis præter alia argumenta & indicia attestatur hoc, quod vnà cum egregijs maximeque in clytis ciuitatibus emporialibus federè illo contineatur, quod Ansam Germanicam, vulgo indigentant. Quocirca in comitorum confesibus & alijs conuentibus ciuitatum huius patrie primo post Leouardiam censetur loco, & secundam obtinuit dignitatem, Ager circa eam planus, paucula habens lata, paulò celsior Snecano. Ipsum oppidum vallo firme fossisque profundis bene munitum est. Huius Ciues & incolae à multis annis magnam exercere mercaturam apud externos & maxime orientales ciuitates, inque regnis Septentrionalibus, nauibus oneratis eò recti, quas ipsi, suis impensis sumptibusque inter se communicatis, absque aliorum ferè opidanorum adiumento instruunt, & adornant, commoditatem illis ad hoc suppeditante portu Maccumeni, qui vnico distat miliari. Itaque pecuniosi sunt vt plurimum & locupletes. Ciuitatis status hæcenus bene constitutus fuit. Nam præter Religionem mediocriter (vt hæc ferunt tempora) florentem, & iustitiam sic satis cultam administratamque; etiam pauperum ibidem cura habetur diligens, erectis, & constitutis in eum finem tribus ædibus amplis, iisdemque bene dotatis annuis prouentibus. Quapropter nemo in eo habitans, mendicatio viuere, atque ostentim victu quærere facile permittitur. Non procul ab hac Vomelius pagus est ortu Cypriani Vomelii à Stapert clarus, qui V. Iur. D. & Poeta Laureatus carminibus quibusdam editis celebris, Spiræ, ibidem adfessor Cameræ Imperialis, obiit non multis abhinc annis. Paulò longius vnus vix miliaris interuallo, à ciuitate abest pagus Hinnaerd, natalis locus Ioannis à Roerda, nobilitate, eruditioneque clari. Hic V. I. D. etiam Cameræ Imperialis aliquot annos nomine Regis Hisp. adfessor fuit. Sed desiderio patriæ ductus, vt necessarijs suis, adeoque & toti patrie caris, & ope in hisce rerum motibus præsto esset, ante annos paucos isti officio valedicens, in Frisiam rediit, vbi nunc senatorio munere fungitur, in numerum consiliariorum Regiorum post varia discrimina, pro Regia Maiestate & dulcissima patris tolerata, magno suo merito adfuit. Ortum hanc patriam illustrat Suffridus Rodolphus Sterchburgius, qui accuratam gentis Frisicæ historiam collegit: Petrus Iacobi Thaborita Mathematicus & Geometer insignis, qui historiam etiam Frisicæ patrie sermone collegit, ab anno Domini 781. quo Christi fidem Proincia recepit, vsq. ad annum 1521. Et Franciscus Aduortensius Triumpho, vir eruditus, & scriptis publicis clarus.

STAVRIA

STAVRIA, in Occidentali Frisia, ad litus maris Meridionalis sita, amplissimis quondam negotiationibus clara, & toto ferè orbe celebris, vt etiam ciuitas Regalis sit dicta, quæ imperij sui limites Nouiomagum vsque extendebat, Vbi vetustissimo stylo characteribus ferè ignotis, longo & obliquo ordine, ad portas Christi legitur inscriptum, HVC VEQVE IVS STAVRIAE. Et in alio loco, HIC FINITVR REGNYM STAVRIAE. Nunc, quamuis continenti adhæreat, magna tamen ex parte instar Amstelredami fluctibus cingitur, habens ad orientem vastum lacum, ad occidentem mare mediterraneum, statio olim bene fida carinis. At nunc temporum iniuria, frequentissimis marinis inundationibus magna arenarum mole iniecta, portus ita præclusus & obstructus est, vt nauigijs vix sit peruius, vnde ciuitas negotiationis commoditatis destituta, ad extremam calamitatem redacta, miserandum pristinae dignitatis cadauer exhibet. Vbi monasteriorum, Ecclesiarum & amplissimarum ædium ruinae, quarum columnæ & vestibula deaurata fuerunt, inter vepres desolata iacent. Atque huius quidem vrbs interitus Amstelredamensium salus & gloria exitit, quo omnis eius negotiatio est translata. Oriundus hinc fuit Ioachimus Hopperus Iureconsultus & Theologus celeberrimi nominis scriptis, & Præfidis dignitate in Hispanijs, ad Philippum regem clarissimus.

Iuxta Stauriam prope monasterium S Odolphi Guilielmus Comes Hollandiæ anno M. C. C. C. XLV. cum octuaginta millibus à Frisij infelici Marte cæsus est, quorum ossa ad annum vsque M. D. XLV. passim dissipata & inhumata iacuerunt, in quibus manifesta vulnura & iæctum indicia apparebant. Quæ à Maria Regina Vngariæ anno iam dicto plaustris curribusque imposita Stauriam deuecta, & in domum mortuariam & cœmeterium sunt deposita. De quibus hæc Gerardus Nouiomagus cecinit:

*Egressum Sneca me excepit Stauria, quondam
Postibus ex auro factis assuta domorum
Limina sulcare, ac modo vix vestigia pristina
Splendoris retinet, fluctus perpeffa furentes*

*Vicini Oceani, licet hic tamen ossa videre
Congesta in tumulum, Hollandorum principe casu
A Frisij pulchra pro libertate paratis
Mortis adire domos, patrio vel viuere iure.*

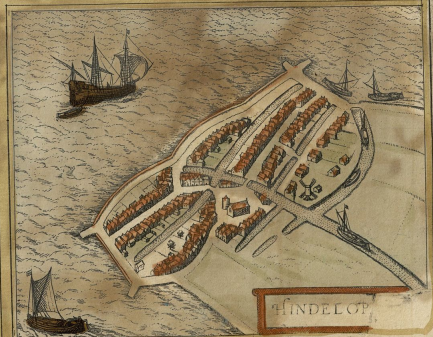
Ad situm quod attinet, Stauria duobus à Sloteno milliariibus in ipso litore maris Australis in longum proiecta iacet, ad orientalem partem à mari auctam, qua terram spectat agros & vallum habens & fossam, sed ea non magni momenti, nec ad auertendos hostiles insultus satis firma. Ager finitimus planus est, minimè altus, fossis multis & paludibus intercisus. Emporium olim fuit, opibus & auctoritate florès, Anse Germanicæ membrum. Et licet ante annos multos rerum commutatione facta, omnem amiserit splendorem antiquum, tamen fruitur adhuc apud externos, præsertim in Gallia & maritimis Germaniæ orientalis ciuitatibus, priuilegijs multis. Magnam fuisse eius vrbs amplitudinem, præter alia indicia & documenta euidenter ostendunt literarum instrumenta, quæ publicis etiamnum eius continentur archiuis. Passorem habuit temporibus pristinis, S. Odolphum, cuius adhuc hodie venerabilis est apud Frisos & sacrosancta memoria, cum ob singulare vitæ sanctimoniam & Propheticum spiritum, quo præditus fuit, tum vel maxime, ob indefessum studium, ac labores eius in propaganda afferendaque Christiana religione, cum B. Fridericus Radbodi Regis Frisorum ex Filio Adelgildo pronepos octauus Ultraiectinorum Episcopus circa annum Domini 827. visitatum in Frisiam profectus suæ diocesi subiectam, comperisset Arianam hæresim sensim in ea pullulascere, Ultraiecto ad se accessum Stauriensi præfecit Ecclesie, ad extirpandam hæresim prædictam. Isthoc munere summa cum laude fungens, monasterium insignè extrui fecit iuxta Fleuum fluiuium, cuius nunc nullæ extant reliquæ, quæ quidem obtutibus humanis cõpici possunt, solum non tantum ipsum monasterij solum, sed & omnem latè circumiacentem agrum fluctibus suis furentibus iam multos annos operiente. Abbas eius loci interitum futurum conspicatus, cum suis religiosis Stauriam concessit, ædificato cœnobio in suburbio, & inde rursum, propter maris æstum, ad Præposituram Hamlum, monialibus, quæ ibi erant aliò traductis. Hodie ciuitas nihil magnificum habet, præter arcem validam portui maris imminemem, cuius fundamenta iecit Georgius Schenckius à Tautenburg, gubernator Frisicæ nomine Caroli V. Imp. Anno 1522. flagrantè adhuc bello Geldrico, vt Burgundi haberent oportunitatem trajcendi eo militem, & cætera bello necessaria, ex vicinis Hollandiæ ciuitatibus Staurienses fuerunt Petrus Poëtinus, Nanno Philosophus, præceptor Radbodi Episcopi Ultraiectensis, editis libris famosi, & Andreas Cornelij, qui octo libris res gestas Frisorum populari sermone cõplexus est.

HARLINGA

HARLINGA, longo à cæteris maritimis spacio, Septentrionem versus ad fauces Australis maris sita est, non procul à Franicheria, à qua vnico tantum miliari distat, in tractu fertili, habente agros insignes, non tantum alendis pecoribus saginandique propter pascurum vbertatem, verum etiam segetibus ferendis aptos, tritici in primis hordei que & leguminum feraces. Sunt enim mediocriter alti, & plani quidem, sed ita tamen, vt sparsim multis in locis colliculi quidam amœni & fertiles quasi protuberantes se eleuent. Arcem habet insignem & validè contra hostiles insultus munitam, vnà cum portu egregio nauigantibus peropportuno, non tantum propter amplitudinem & capacitatem, verum etiam propter ipsum loci situm. Nam venientibus ex regnis septentrionalibus, Frisia, & Germaniæ orientalis maritimis ciuitatibus, postquam superarunt, & transgressi sunt, omnium primus se offert, & tranquillam stationem præstat nauibus longa iactatione fessis. Quapropter plurimi partim loci commiditate allecti, ex alijs Belgij prouincijs, maxime Flandria frequentes confluxerunt. Quorum cum alij opificia exercerent, alij nauigationibus & mercaturæ vnà cum indigenis diligenter incumberent, opidum vehementer auctum est hominum frequentia, opibus & adificiorum splendore, ita vt de pomerijs eius extendendis proceres inciperent cogitare. Fuit templum parochiale extra valli fossæque ambitum, vnà cum Sacerdotum & multis aliorum domibus, quæ nocturnis temporibus oclusionem porte arcebantur ab ingressu opidi: nunc verò termini ita sunt promoti & extensi, vt illis omnibus, vnà cū multis agris adiacentibus adsumptis, intraque vallum conclusis, opidum duplo maius sit factum.

HINDELOPIA

HINDELOPIA, non longè à Stauria, promontorij instar, in mare protenditur, non fronte tantum, sed lateribus etiam marinis fluctibus obiecta, eorundemque infestationi exposita. Quocirca vix agrè ab interitu defenditur aggeribus firmis, latis ac altis, ad arcendam aquarum rabiem, opidulumque cum adiacente agro contra earum imperus.

SNECA.

BRISTA Occidentalis, quæ & VVestfrisia, quæ eadē & vera, ac antiqua Frisia est, & sola, vt Historicorum iurba affirmat, iisdem sedibus nomen suū tuerur, in quatuor status vulgo diuiditur, quorū eminētiōr Gruningensis, reliqui sunt Comitatus de Oostergoy, Comitatus de VVestergoy, & Comitatus septē Saltuum, vulgō, **Seu- welden**. VVestergoyensis ditio celsissima est, nullos in se salus continens, aut loca arenosa, sterilia vel inculta, vbiq; oppidis, pagis, & villis frequentibus, contiguisq; eleganter ornata, nisi quod in Australiore sui parte multos, & amplos lacus habet, qui tamē in frugiferi nō sunt, sed ob insignem pisciū omnis generis multitudinē, ac colis vehementer vtilis. In hac ditioe, duobus à Leouardia miliaribus germanicis magnis, occidētē versus, disita est SNECA, loco humili, & tractu planē aquoso. Nam ager totus circumiacens, humilis est & depressus, nisi, quod à Septentrionali parte, vbi ædes fuere Ioannitarum, paulum adfurgit, ideoque nec segetibus ferendis, nec vlli alicui rei, quam pecoribus alendis, idoneus: Oppidum non tam aggeribus, quam natura, & ipso loci situ nimitum notum est, sicut & alia pleraque huius patriæ, vt potē nondum ducentis annis ciuitatis donatum iure, & priuilegijs. Cæterum, progressu temporis, tanta incrementa suāpsit, vt in præsentiarum, nulli opidorum Frisæ cedat, præter solam Leouardiam, omnium reliquorum caput, siue amplitudinem spectare velis, & adiuu multitudinem splendoremque vnā cum ciuium numero, siue placentiarum dispositionem aptam, vnā cum aquarum commoditate & abundantia, siue alia istiusmodi ornamenta. Illud, præ omnibus singulari habet, quod præter fossam, & vallum, mediocri etiam muro lateritio cinctum sit: bonorum ingeniorum ferax: Nam, vt cæteros, omni literarum genere excultos omittamus, qui ex hac ciuitate oriundi, diuersis locis etiamnum degunt. In hac natus est, & educatus Ioachimus Hopperus, non patriæ tantum ciuitatis, sed Frisæ etiam, adeoq; totius & Belgij lumen & ornamentum pene incomparabile, qui ante annos non multos in Hispania, primus cum esset à consilijs Regiæ Maestati, viam ingressus est vniuersæ carnis, non sine magno optimorum hominum dolore ac genitu. Ex hac item prodijt Petrus à Fritema Iureconsultus, qui præter nobilitatem generis, auitoque splendore, suū mmā habuit eruditionem, cum singulari animi probitate candoreq; coniunctam. Hinc etiam oriundi Folcherus Simonis, Rembertus Dodoneus celeberrimus Medicus, scriptis in professione sua clarus, Dominicus Benedixius, Albertus Hero Philosophus & Theologus, variorum auctō operum, & Gellius Snecanus, quos hic obiter commemorasse sufficiat, cum Suffridus Petri, vir omni scientiarum nitore perpolitus, elegans & abfolutum opus de claris Frisæ scriptoribus meditetur, & iam ediderit.

DOCCVM.

DOCCVM, latine Doccerum à multis dicitur, Est in Oostergoyensi ditioe, duobus à Leouardia miliaribus distans orientem versus, non procul à sinu maris, qui inter Oostergoiam, terramque Gruningensem procurrens, Laucam exiguum amnem eo decurrentem, seque exonerantem excipit. Ager circumiacens fertilis est, non pascua tantum læta habens, sed & segetes ferens præsertim ab Australi parte, vbi & arenosior videtur esse. Paulo longius ab opido, cespites effodiuntur ad alendum ignem, id quod opidanis, & vicinorum pagorum habitatoribus magnam præstat commoditatem. Abest à sinu præscripto, exigui miliaris intervallo, ex quo alueus per ipsum opidum fluit. Hinc mercatura illic floret. Tempore belli inter Geldros & Burgundos, Geldris paruit, vallo, fossaque, vt cum exigebant tempora, firmum. Cæterum illis victis atque expulsis per Cæsareos, vallum fosse iniectum, & complanatum est. Ab eo itaq; tempore immunitum iacuit ad annum Domini M. D. LXXXI. quo inquieti patriæ ordines illud denno muniuerunt, ad auertendos Regis milites. Antiquum esse inter omnes constat, esseque martyrio & reliquijs quibusdam Sancti Bonifacij lociorum quæ eius decoratum. Hic enim, post decessum B. VVilibrordi primi Vltraiectionum Episcopi, relicto Archiepiscopatu Moguntinensi, Vltraiectum petijt, & Episcopus ibidem constitutus est, mirō semper flagrans desiderio, conuertendi Frisos, qui tunc magna ex parte Christum non agnoscebant, licet VVilibrordius ad eos conuertendos, & ante, & post Episcopatum adeptum, magnam nauasset operam, & præter eum, alij etiam ab Episcopo Cantuariensi ex Anglia missi, verbum Dei prædicassent. Itaq; adsumptis secum socijs aliquot, ad eos contendit, & posteaquam tota provincia peragrata, vbiq; semenem verbi diuini satis feliciter iecisset, tandem prope Doccum cum socijs, ab infidelibus cæsis, martyrij coronam adeptus est. Constructum est, non multis post mortem eius annis, in ciuitate monasterium Canonicorum Regularium, quod progressu temporis, occuparunt Abbas & religiosi ordinis Præmonstratensium. In eo adhuc vsque turbulenta tempora adseruatum fuit cranium martyris, inter trucidandum ab impijs gladio resectum, vna cum baculo eius pastorali, calice, codice Euangelico, totoque diuini officij habitu, & argenteo scypho. Huius etiam ciuitatis pastoratū septem annos administravit S. Ludgerus, nobili genere natus in propinquo pago vir eruditus, & multarum linguarum peritus, qui postea primus Monasteriensium Episcopus, ad caelestem patriam, circa annum 803. migravit in VVerda, Imperiali Abbatia ad Ruram flu. sepultus. In hac posteris temporibus natus est Gemma Frisius, Medicus & Mathematicus insignis, editis libris magna eruditionis celebris. Quam etiam eruditionis laudem hinc oriundi merentur, Basilius, siue VVefolus, dictus Groninganus, Ioannes Doocemensis Iureconsultus, vniuersitatis Colonienfis ornamentum singulare, & Cornelius Kempius, qui tribus libris res Frisiorum latino sermone conscripsit.

SLOTENVM.

SLOTENVM, Opidulum, pertinet ad septem syluas, loco demisso & palustri situm ad mare australe, à quo vix quarta miliaris parte distat, à Sneca verò duobus miliaribus: Ager tamen, ab occidentali parte qua Geesterlandiam spectat, paulum eleuari incipit, arenosus ibidem existens, Lacus illi adiacet, magnus, in quo est piscium omnis generis copia. Secatur in duas partes, aqua perfluente, quæ duobus pontibus coniungitur. Templum parochiale non habet, sed tantum Sacellum, lacerum penè hac temporum tempestate, & ruinam minitans, nisi in tempore fulciatur, reparaturque. Paret autem Parochialibus Ecclesijs duorum vicinorum pagorum. Id quod mirum plerisque videbitur, cum ciuitatis ius habens, à proprio regatur magistratu, & non tantum natura, sed & operibus egregie fuerit munitum quondam. Cuius tamē Episcopus Leouardienfis, paucis ab hinc annis, pastorem illic constituerat, sacello in parochiale templum commutato. Tempore nouennalis belli, quo Geldri ante annos sexaginta cum Burgundis, de Frisæ Principatum cōsiliati sunt, perpetuo fuit in Geldrorum potestate, qui illud quasi *apantheion* constituerant, ex quo excursionses fecerunt, & bella deriuarunt in alias ciuitates, munitaque loca. Nam id primo aduentu occuparunt, indeque digressi, plura tentarunt, & affecti sunt. Quin etiam nouissime, cum vi & virtute Burgundionum, cæteris castris, pagisque exuti, pulsi atque fugati essent, id tanquam asyllum validum & firmum ad vltimum vsque seruarunt, natura loci potissimum fieri. Itaque in eo factionis istius coryphæi, antesignanisque præcipui, obsessi sunt, obsidionemq; forti animo tolerarunt ad septimanas non paucas, nullam passi deditiois mentionem fieri, nisi prius egestate, fameque compulsi. Nec fuit victoria ista Burgundijs incruenta. Siquidem duo eorum duces præcipui Georgius Schenck à Iautenburch, Frisæ Gubernator, & Ioannes, Dominus Vassenarius copiarum Præfectus, durante obsidione sub noctis crepusculum, speculatum egressi simul eodem tempore vulnerati sunt, quorum posterior, paulo post deditum opidulum, Leouardia ex vulnere mortuus est, non sine Frisiorum moerore. Inciderunt illa in annum Domini 1533. Vallo deinde dissecto, & quatoque solo, absque munimentis fuit, vsque ad annum 1582. quo illi, qui se titulo Ordinum venditant, illud rursus validè, contra naturalem Principem, muniuerunt.

ILSTA.

ILSTA, quæ ab alijs Ilostam, & in literis quibusdam antiquis manuscriptis Iliacum dicitur, vnus tantum horæ spacio à Sneca distans, in longum porrigitur ab Austro in Septentrionem, duabus cōstans plateis, quas, aqua, mediocris profunditatis, intercurrit. Nulla re insignis, nisi antiquitate, quæ & vicinam Snecam, & alias quasdam ciuitates Frisæ superare dicitur. Nam nec vallum habet, nec munitiones, nec septimentum vlla: Fruitur tamen iure ciuitatis, regiturque à proprio Senatu, habens ciuicam domum, opidorum instar. Quo circa etiam optimo iure, inter ciuitates numeratur. Multi excellenti doctrina viri hanc patriam origine decorarunt. Quorum omnium accuratam enarrationem Suffridus Petri, peculiari opere, de illustribus Frisæ scriptoribus, dedit.

SNEECHA.
vulgo
Sneek.
Frisie &
cidentalis
Oppi
ditios.

DOCCVM.

SLOTEN.

YLST.

VVESALIA INFERIOR.

VESALIA, Ducatus Cliuensis ad Lippia vbi Rhenum ingreditur, vrbs elegans, munita & populosa, aquis, propugnaculis, & valido murorum ambitu adeò instructa, magnos vt spiritus incolis gignat, situ ad negotiationem opportuno, excellit, vnde magnis, & operosis ædificiis, opum affluentia, mercatura celebri, ceterisque fortunæ bonis, nostra memoria, mirandum in modum excreuit, felicior, si non tam Variis peregrinarum religionum opinionibus dissecta foret. Ad alterius superioris differentiam, quæ in sinistro Rheni latere, cum vicina Bopardia Treuirensi Archipræsuli paret, Wesalia est dicta inferior. Ex præterfluente Lippia fluuio, commoditates haud pœnitendas percipit, qui sinistrum eius latus alluens, statim Rheno confociatur. Non longè hinc Teutoburgum, vbi Cæsar cum Germanis conflixit, hodie Deusburch vocari putamus, multum vetustatis præferens; habet etiamnum syluam ingentem, quæ à ciuitate nomen seruat, quemadmodum olim Teutoburgensis salus non longè à Rheno fuisse describitur, vbi Arminius Germanorum Dux Lentulum Varum cum duabus legionibus interfecit, signaque Romana sub terram defodit, quam rem Tacitus longè prosequitur. Sed Cliuicam hanc Wesaliam, Cliuorum Comes, nunc Duces, vt puto, ditionis suæ urbem; variis, diuerso tempore, ornamentis, animis heroicis ornarunt. Eberhardus Comes Cliuæ, & Teisterbantia nonus, (hic etiam Teisterbantia Comitatus ad Cliuenses pertinebat, cuius termini erant totum id, quicquid inter Mosam, V Vahalem, atq; Rhenum situm est, vbi hodie insignia sunt Dominiæ) Comes Prouinciæ, pius & iustus princeps, uxorem habuit Beatricem Bauariæ Regis filiam, Collegia fundauit in Wiffel & Nouesij, vbi hoc monumenti loco habetur: Anno Incarnationis Dominicæ D. CCXXV. Eberhardus Comes, & Berta vxor sua, nobilis matrona de stirpe Caroli Magni, & Luthardus Comes, Berengarius Episcopus Tullensis, filij eorundem, constituerunt duas congregationes Ecclesiarum; vnam in Wiffel, ordinis Canonicorum, & aliam in Nuffia, ordinis Canonicarum, sub Gonthero Episcopo Colonienfi, &c. Sub Arnolde Secundo, decimo septimo Comite Cliuæ, Godefridus & Otto Comites de Kappenberch, ædificauerunt Monasterium Vvesaliense virginum extra muros, vbi se Lippia in Rhenum exonerat.

Theodoricus octauus, Cliuæ Comes vigesimus quartus, Rodolpho Habsburgensi Imperatori militauit contra Imperij hostes, cui Cæsar cum vxore dotem dedit Wesaliam urbem, & castrum cum præfectura Ringenberg, & villis adiacentibus.

Theodoricus nonus, Comes Cliuæ vigesimus quintus, à Rudolpho Habsburgensi Cæsare Imperij Vicarius constitutus super Dauentriam & Nouomagum, à quo etiam Duisburgum & Craneburgum impetrauit. Vxorem habuit Margaretham, filiam Alberti Imperatoris, & Austriæ Ducis, cum qua dynastiam in Wesaliam, & Ringelbergam accepit. Is conuentum Patrum Prædicatorum Wesalia fundauit.

Adolphus Dux Cliuæ I. inuestitus à Sigismundo Imperatore in Concilio Constantienfi, Monasterium Carthusianorum fundauit iuxta Wesaliam, de Graue, Anno 1417. concedens illis plurima priuilegia, præsertim immunitatem in teloniis. Addit chronicon manuscriptum. Idem Adolphus ædificauit den Hoff zu Wesel.

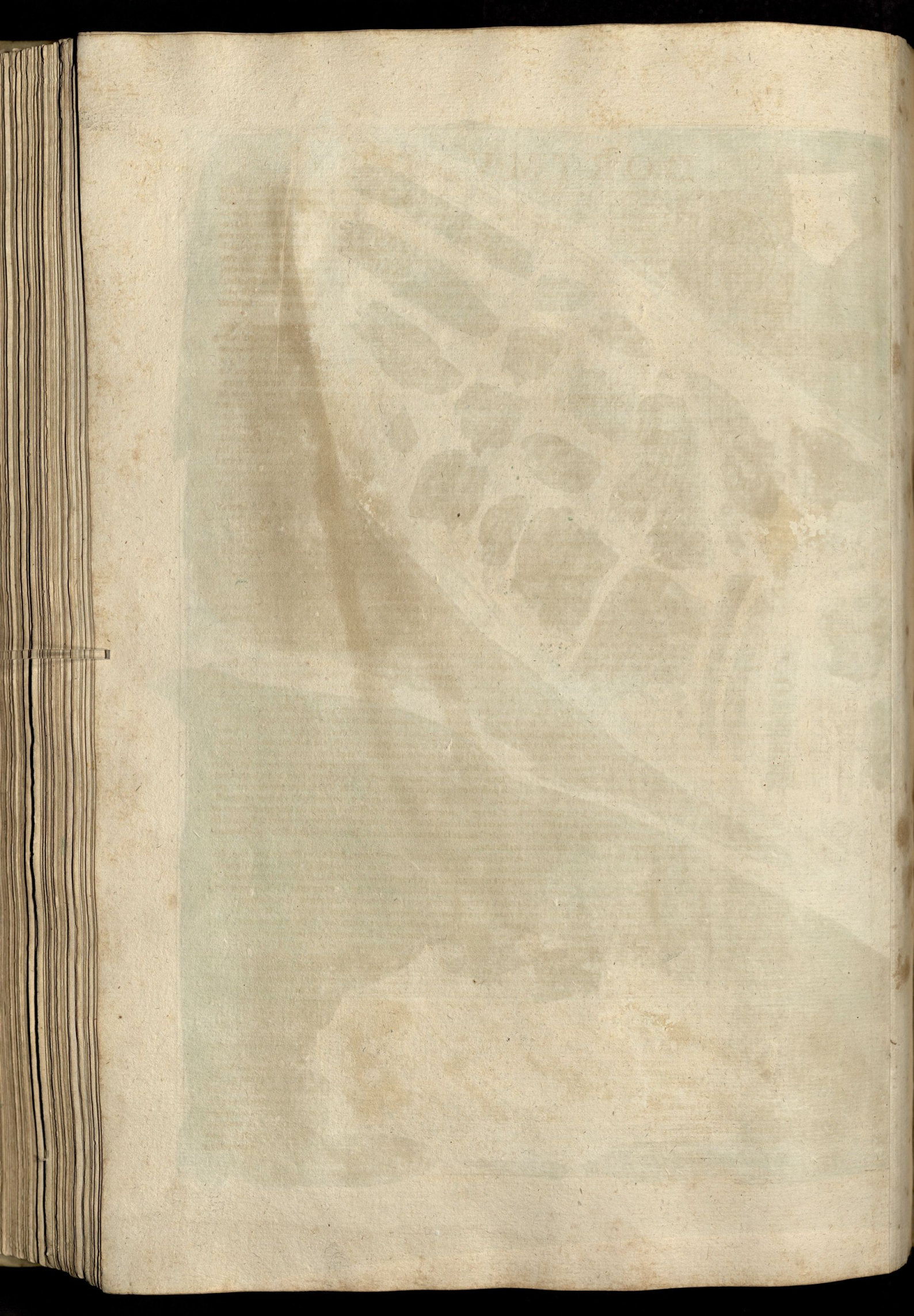
Nobilitarunt Vvesaliensem hanc patriam, viri excellenter docti hinc orti, inter quos Arnoldus ille Vvesaliensis, vt in mitori, Græca, poetica, & historica literatura (cuius præclara monumenta extant) ita in sublimi Theologica facultate æquè feliciter versatus. Quod Exegetis in Decalogum typis cõmissa, accuratè demonstrat. Et alia multa elegantissima opera, quæ nondum sunt edita, quorum plena scriinia plerique se vidisse commemorant. Itaque dum Cornelius Chrysolopolitanus illustres Germaniæ scriptores commemorat, fabulam refert de Homero vulgare, qua Grammaticus quidam Deos infernales exorasse dicitur Homeri vt anima tantisper rediret ab superos, donec quædã ab ea percunctaretur, sed tandem ab ea euocata hoc tantum eum quæsiuisset, Quoniam loco esset natus; certant si quidem septem Græciæ vrbes de illius poetæ patria. Tandem, iustiore, inquit, venia optari posse arbitrarer, vt Arnoldi Vvesaliensis viri incomparabilis anima muminis indulgentia, tantisper nobis redderetur, vt de libris, quos moriens reliquit, certiores nos faceret.

Porro intra paucos annos variam sortem experta est hæc Ciuitas. Defuncto enim Ioanne Guilelmo Duce Cliuæ tam Elector Brandeburgicus, quam Palatinus Neoburgicus (quorum vterque, ille maiorem, hic natu proximam defuncti Principis sororem in matrimonio habebat) possessionem pro se quisque arripuit. Exorto postea inter eos dissidia, quum Neoburgicus Hispani auxilium implorasset, summus belli dux Spinola validum exercitum Ciuitati ex inprouiso admouit: vnde ciues attoniti, post triduum ferè Spinola cum præsidio intra muros admissi, dedicationem fecerunt: qua Hispanorum res ipsi in locis non parum adiuta fuerunt, sic vt in Hispania, Italia, & alibi mirifici de hac velut hostili hæctenus vrbe subacta triumpho sint editi. Factum id 7. Septembris Anno 1614. sub Hispanorum imperio mansit prædicta ciuitas vsque ad 19. Augusti Anni 1629. quo memorabili Strategemate ab vnitatum Belgij prouinciarum militibus intercepta fuit, hac occasione. Defenderant Hispanicæ copiæ cum Cæsarianis auxiliariis coniunctæ magno numero in Velauia, & Monfortio in Ultraiectina ditione occupato, ad Amsterdamum vsque grafaturæ videbantur. Fridericus Henricus Nassauus, qui Mauritio Fratri defuncto successerat, Butcum ducis tunc obsidebat; quare ne obsidionè solueret cogeretur, cum quibus tam de struendis Vvesaliæ, vnde comeatus fere omnis Hispanis petendus erat, insidijs egit. Opportunitas tum magna se offerebat, quod deiectis veteribus, noua munitionum apera capta, & ciuitas magna parte præsidij, deducendis tam comeatibus quam militibus in Velauiam destinata, nudata esset. Quare per loca fere aperta enixi Hollandici milites intra vnam & alteram horam vrbe potiti sunt: quam etiamnum magnis præsidijs communitam seruant.

HERMANNVS HAMMELMAN

WESALIA in Duatu Cluensi orbi clara opibus,
dignitate, culticij, et mercatura, quam nauigio in
flumine Rheno exeret

DORTMUNDT.

Este Comté du S. Empire & la ville de Tremonia assise au milieu d' iceluy, sont du nombre de celles qui sans moyen sont subiectes à l' Empire. Elle fut iadis appelée Tretmannia, du nom d' vn peuple de Souabe dict Tretmanni, & apres fut nommée Tremonia, & en langue vulgaire DORTMUNDT. Or il appert par les escripts de Iules Cæsar, que de son temps les Souabes nation puissance tindrent au long & au large les provinces auourd' huy nommées VVestphale, & la vieille Saxonie. car il les fait les plus prochains voisins des Vbiens, & Tenctères peuples demeurans par de ca le Rhin; lesquels ayans plusieurs années est fort trauaillez par guerre desdicts Souabes, ils furent à la fin contraincts de leur quitter la place en passant le Rhin. Apres le Tenctères demurerent iadis les Bructères (comme dict Tacite) mais les Chamans, & Angriuariens, les enchasserent, & se firent des lieux de leur habitation. Adoncques les Bructères (partie des Souabes) puis les Chamans, apres auoir chassé les Bructères par de la riuere Lippe, ont tenu anciennement ceste partie de VVestphale. Et de ceste appellation treuve on encores auourd' huy aucuns vestiges qu' il ont laisse en quelques places, lesquelles il ne seroit pas difficile de monstres.

Or il est manifeste par les Commentaires de Cæsar, que la nation des Souabes estoit departie par Bourgs, qu' il appelle en Latin *Pagi*. Dont on peut recueillir qu' en ces temps là ils n' eurent point des villes habitees, mais que le peuple party par Tribus, demouroit pelé mesle, de ca & de là en ses Bourgs ou Pags, c'est à dire iurisdicions & terriroires. car par ce mot *Pagi*, Cæsar n' entend pas vne petite poignée de gens, mais vn corps ou vniuersité, comme en vn autre lieu il dict, que le pais de Suisses estoit departy en quatre Pags: desquels il y a auourd' huy treize & bien grands: Pagus donc estoit vn terriroire, ou Præfecture ou Iurisdiction. Les temps ensuiuans, on a commencé à nommer ces Pags ou Bourgs, Comtez ou Seigneuries. De ces Pags, il y a encores de reliques par le pais de VVestphale; comme demonstrent clairement tant de præfectures, Gouuernemen, chasteaux & Seigneuries yzans leurs Iurisdicions a part, qu' on treuve de ca & de là. Et n' y a point de doute que la maison des Tretmans, n' en ayt este du nombre. car on lit aux Annales & vieilles Histoires, qu' au lieu ou depuis fut bastie la ville Tremonia ou Dortmund, estoient anciennement deux Pagi, le vieil & le nouu eau subiects au chasteau trefancien des Tretmans assiz au milieu d' eux: & qu' enuiron le temps que Charlemagne dompta toutes ces prou'nces de Saxe, ils obtindrent les droicts de ville franche: & de la peu a peu se iougnans ensemble s' virent en corps de ville, car ledict Prince, ayant prins garde a la fertilité, & excellence de l' assiette du lieu, y enuoya de Colonies, voire luy mesme le choisit pour place de sa residence, & court Imperiale. En memoire de ceste antiquité, les grands fonds de terre qui sur a l'entour de la ville, dont le possession a depuis est transportée des Comtes au Senat, sont encores auourd' huy appellés *Adnigs Hofflandt*: c' est à dire, Terre appartenante a la court du Roy: & les grosses censés qu' on veoit es lieux & Iurisdicions voisines, s' appellent *Reichshofst*: c' est à dire, Censés Royales: d' autant qu' elles estoient obligees a porter tous les ans leur quote ou taxe de forment a la court de l' Empereur.

Or ledict Empereur affin d' introduire la religion Chrestienne en la Republique par luy nouvellement establie, y fonda vn College de Chanoines qu' il dedia a S. Pantaleon, lequel fut apres acheuë par son fils, & son nepueu Loys. Ledict College de S. Pantaleon fut enuiron l' an 1055, du temps des Emperours Henry III. & Henry IV. transporté en la ville de Coulougne, par S. Anno Archeuesque dudict lieu en l' Eglise nommée S. Maria ad gradus: d' autant que les Chanoines, pour les courses assiduelles des Hunnes & Normans ne pouuoient durer a Dortmund comme tesmoignent les Annales de Coulougne, & vne tresviele escripture, laquelle est gardée encores auourd' huy en la Secretaire de ladite ville. Mais comme lesdictes courses furent cessées, ledict Archeuesque renuoya vne partie desdict Chanoines a Dortmund, avec le corps entier de S. Renaut. Et a ceste occasion l' Eglise qui auparavant auoit est nommée S. Pantaleon, commença estre appellé: S. Renaut.

Or comme avec le temps la seule & principale Eglise de S. Renaut ne pouoit suffire pour vne si grande multitude de peuple, qui de dedans, & dehors la ville s' assemblent: par la diligence, & aux despens de quelques per sonnages craignans Dieu (entre lesquels outre les Emperours, & Comtes, aucuns gentilshommes de nobles maisons des Borchmans, & singulierement ceux de Randenradt, Svansbolle, Dobbe, Suderman, Bersvordt, Svarte de VVickede, & des autres y monstrent leur grande liberalité qu' on peut encores veoir auourd' huy en diuerses places) firent en peu de temps bastier trois autres outre l' Eglise ou Chappelle de S. Martin qui y auoit este long temps auparavant & outre les monastres, hospitaux, & maladeries fondés par la deuotion de noz ancestres.

Reste maintenant a parler briuement des choses publiques, & demonstres quel estat de Republicque a est introduit en la ville de Dortmund, par le Charlemagne, & les successeurs. Il est hors de doute, que ces seigneuries voisines, par la VVestphale, qui ne furent du commencement subiectes aux Euesques, ont est printes sur ennemis, & redigées en forme & prouince; & que depuis elles ont est rendues par Charlemagne à VVidekindus & autres qui parauant en estoient seigneurs, afin qu' ils les tintent de luy en foy & hommage, mais que neantmoins il en soit referue la plus grand partie pour soy, & les Roys les successeurs. Ce que entre autres argumens est suffisamment prouue par ces grosses censés desquelles auons parle cy dessus, & les champs & fonds de terre appartenans a la court Royal qui iadis residoit en ce lieu; lequel ayant par adioincts aucunes maisons, de vieille noblesse appellées d' vn nom ancien Borchmans, c' est à dire Chastellains, gouuernoit toute la Republique. A ces maisons, auoient fait les Roys de grandes & singulieres graces. car ils leur auoient donne le patrimoine ou Domaine, fonds de terre, & le droit & possession de la grand forest qui est apres de la ville. Lesquelles choses, ils ont par si long espace & continuation de temps transporté & renuoyé a leurs successeurs. lesquels les possèdent encores auourd' huy en forme de fief, selon l' ancienne coustume. A raison de quoy ils sont nommez Vassaux de l' Empire; par vne appellation vsée d' anciennete, ou mieu en langue vulgaire, *Reichs Herren*: c' est à dire, Seigneurs de l' Empire. Or ayant la possession hereditaire des Seigneurs de VVestphale demeure en la posterité de Charlemagne iusqu' a l' Empereur Arnoulfe: apres son trespas, Otthon Duc de Saxe son gendre, commença a vsurper ce droit, lequel depuis il transporta a Henry l' Oiseleur, & ses successeurs. L' an 1197. l' Empereur Otthon I. dist les Hunnes ou Hungrois apres de Tretmannia. Au lieu ou fut donnée la bataille on tira a la fois de pointes de flesches, & autres fortes vieilles armes de la terre. Et du costé septentrional de la ville, il y a vne lacune ou fosse, de laquelle s' escoule l' eau de la fontaine dite de S. Iean; laquelle fosse s' appelle encores auourd' huy, *Die Hunnen Drenet*: c' est à dire l' abreuoir des Hunnes.

L' année apres, comme Henry frere de l' Empereur, ayant fait vne ligne avec Eberhart Comte Palatin, & Gisbert Duc de Lorraine, faisoit la guerre a son frere, l' Empereur affin d' auancer ses affaires, assiegea soudainement la ville de Dortmund (VVidekindus l' appelle Tretmannia) laquelle auoit receu garnison de son frere. Les bourgeois espouuantez d' vn siege si soudain, & du tout contre leur attente, & se souuenans, de ce qui estoit aduenu a Tancredus, persuadéz par vn leur Capitaine ou Colonel de Hagen, (pour ce qu' il estoit peut estre natif, ou seigneur d' vn village du mesme nom, gueres loing de la assiz a la riuere de Roere) de se rendre a l' Empereur, sans esprouuer & attendre l' hazard incertain & douteux de la guerre, & du siege, se ruans hors de portes, se reconcilierent avec l' Empereur, & recurent sa garnison. Lequel quelque temps apres y fit son armée laquelle il mena contre ses fils & gendre bandez contre luy. De là en auant ceux de Dortmund sont tousiours demeurés fidels a l' Empereur. De puis ce temps là on ne treuve rien de Dortmund qui soit digne de memoire, iusques a l' Empereur Henry, lequel avec la femme Conigunde tint vne grande iournee imperiale. En laquelle on lit que Meinwercus Euesque de Paderborne accusa deuant l' Empereur & les Estats de l' Empire, sa propre mere demandant contre elle sentence de mort; d' autant que par vne felonnie cruante elle auoit fait mourir son fils Theodore, qu' elle scauoit bien estre trescher a son frere Meinwercus. Mais comme par l' intercession & prieres de tous les Princes elle fut deliurée du danger de la mort (combien qu' avec grand peine & difficulté, s' en courrouceant extremement l' Euesque son fils) l' Empereur vint de douceur & clemence, le despoilla de tous ses biens, lesquels il applique pour iamais a l' Eglise de Paderborne. Ce que les Annales de Dortmund racontent auoir est fait a Dortmund l' an de nostre salut 1016. le 2. de Ianuier en l' indiction 3. Or comme du regne de cest Empereur, & des deux autres ensuiuans la Republique de Dortmund estoit en sa fleur; ainsi a elle souffert de grands dommages de Henry IV. principalement l' an 1073. quand pour sa grande tyrannie la plupart des Princes de Saxe furent contraincts d' y chercher remede, & de se reuolter contre luy. Mais a la fin, par l' auctorité & intercession de Anno Archeuesque de Couloigne l' Empereur se montra plus raisonnable enuers ses subiects, & les recut de rechef en grace. Depuis ce temps là demeura la VVestphale presque tousiours en paix, iusqu' a ce que Frederic Barberouffe mit Henry Lyon seigneur d' icelle au ban de l' Empire, & le despoillant de la dite VVestphale, & du Duché d' Angarie, en inuesit le Archeuesque de Coulogne. Et combien que ce changement mist toute la VVestphale en grand trouble, & fut occasion de singulieres guerres: neantmoins la ville de Dortmund, d' autant qu' elle estoit fort en la grace de l' Empereur Frederic (qui estoit accoustumé de venir souuentefois, & y faire droit a toute la VVestphale) iouissoit ce pendant de bonne paix & tranquillité. On monstre encores en la ville la place, ou l' on dict que l' Empereur s' est assiz souuentefois au siege iudicial, & a donnée réponse a ceux qui auoient quelque question de droit. Ce que la Chronique des Euesques de Munstre tesmoigne ainsi par paroles exprees. En ce temps là commencerent les Comtes d' Altena (depuis surnommez de la Marché) descendus de la trefancienne race des Princes Alcaniens, auoir quelque renom au fait de la guerre: avec lesquels la ville de Dortmund, pour la voisineté, auoit souuentefois

fontentes fois de differens, qui furent a chascque fois appointez. Car Engelbert de la Marche, commença le premier a piller le plat pais, Empesché les victuailles, surprendre & rendre dangereux les passages & chemins, & de faire semblables actes d'hostilité. Et fut encores plus fier, apres auoir contracté affinité & alliance avec Engelbert de Valckenbourg Archeuesque de Coulogne, qui semblablement estoit ennemy de la ville,

L'an 1247. le iour de S. Marc, la ville de Dortmund endura plus grande calamité & perte qu'elle n'auoit fait oncques auparavant, & ce par la nom chalance d'un homme qui auoit mal garde de feu; lequel estant tombe dedans la paille, builla presque toute la ville. car du marché on pouuoit regarder par toutes les quatre portes d'icelle. Mais les Empereurs y donnerent incontinent par leur grace, secours & remede, & soulagerent les bourgeois, transportans en ceste ville le Consistoire des Iuges ordonnez pour la decision & termination des proces esmeus par l'Empire, & donnans a la mesme ville de foires annuelles: voire ornans eux mesmes la ville de nouueaux edifices. Au moyen de quoy les Temples des Saints, les maisons publiques & priuées furent en peu de temps rebasties; & petita petit recouurerent leur ancienne beauté; voire deuidrent plus belles & mieux ornées qu'elles n'auoient esté deuant l'embrasement. Et afin qu'estant assurees contre courses des ennemis, ils puissent mieux vacquer à leurs belongnes, ils firent des alliances avec les Princes voisins, principalement avec les Comtes de la Marche, lesquels, pour ceste alliance, ne leur ont fait aucun tourt iusques en l'an 1344. Auquel Engelbert fils d'Adolfe chercheant occasion de nouuelles querelles, remit sus quelques differens, & de fait commença a travailler de rechef par guerre ceux de Dortmund, en faisant des courses sur eux, & tachatant par force que secretes pratiques & embusches de se faire maistre de la ville. A la fin ceste inimitié fut appaisée l'an 1364. auquel ledict Engelbert fit vne alliance estroite avec ceux de Dortmund, prenant a sa charge leur defence contre tous ennemis. Laquelle alliance fut renouvelée l'an 1376. auquel Guillaume Comte de Mont ligué avec le Duc de Iulliers, & le Comte de Cleues auoit assiéged Dortmund. Mais, par intercession de quelques Princes, le siege fut leué. Deux ans apres Thierry seigneur de Dinlachen, de la maison des Comtes de la Marche, homme sans repos, s'estant allié avec aucuns autres Comtes & Barons, denonce par ses herauts hostilité a ceux de Dortmund, mais comme iceux n'en firent compte, & l'ennemy n'auoit point la puissance d'user de force ouuerte, il eut son recours, a vne trahison, laquelle deuant l'execution fut descouuerte, & aux bourgeois qui auoyent eu intelligence avec luy, furent trenchées les testes.

L'an 1388. la ville de Dortmund fut fort pressée de rechef par vn siege qu'y mirent plusieurs puissans Princes, desquels le chef principal estoit Frederic de Saruer Archeuesque de Coulogne, lequel ayant fait tous ses efforts pour prendre la ville par l'espace d'un an, & neuf mois, mais en vain a la fin par le intercesson de quelques Princes, & moyennant la somme d'quatorze mil florins, que ceux de la ville luy payerent pour les frais de la guerre, ils s'en partirent. Mais la Republique que combatue si souuent de dehors & de tant de machines, n'auoit oncques seue estre surmontée, les temps ensuiuans, lors qu'elle deuoit prendre nouvelles forces, fut presque du tout renuersée par haïnes & seditions intestines. car les bourgeois estans mutinez, priuerent le magistrat de leurs offices, & le mirent en prison, en laquelle ils les contraignerent de faire leurs defences. Or les principaux points de l'accusation estoit ceux cy: Que par leur chalance les biens de la Republique estoient fort diminuez, les finances espuisées. les gabelles ou engagées, ou vendues. Et combien que le Senat reiectast la coulepe de tout cela sur les guerres passées, & nommement sur le long siege n'aguères enduré; a raison duquel il auoit esté de besoing de faire de despences excessiues, & que en cas d'ulterieure poursuite, il appellast au siege iudicial de l'Empereur: neantmoins ceste excuse & appellation ne leur seruit pas beaucoup ains ils furent contraints de contribuer chascun du sien telle somme d'argent qui pueust suffire a payer toutes les debtes de la Republique. Voire on vint iusques la, qu'au Senat (qui des les premiers fondemens de la Republique n'auoit oncques esté créé que des hommes de nobles maisons) il falut admettre six personnes du commun peuple, a scauoir de chascque Tribus des bourgeois, va. Ce que fut accordé & mis en pratique & usagé l'an 1400. comme tesmoignent les Annales. Par ce moyen tous discords & esmotions populaires furent appaisés. Et afin d'establir vn bonne & assuree paix, il fut capitulé entre autres choses, que la memoire de toutes iniures passées fust & souffertes seroit a iamais esteincte & enseuelie. Mais non obstant ledits accords ceste paye de la Republique saigna long temps, & ne peut estre consolidée & prendre cicatrice que bien lentement, & par longue espace d'années, & iusques à ce que les bourgeois considerans le danger ou ils estoient, iugerent estre necessaire pour le bien & la conseruation de la Republique qu'ils fussent admis en pareil nombre avec les gentilshommes au regime & gouvernement d'icelle. Et afin d'asseurer aussi contre les inuasions des ennemis de dehors, on renouella les alliances avec les Princes voisins, & osta on du milieu toutes occasions des vieilles inimities, ce que tesmoignent les monimens publics dressez en diuers temps, tant avec les Archeuesques de Coulogne, qu'avec les Comtes de la Marche, car tost apres ceste esmotion populaire furent rafraichies les vieilles alliances avec Adolfe Comte de Cleues, & avec Girard son frere Comte de la Marche, & prindrent ledits Comtes a leur charge la defense de la ville es temps dangereux, moyennant le prest qu'on leur fit de trois mil florins. Aux mesmes conditions d'obligea de son bongré Adolfe son fils (qui l'an 1519. au Concile de Constance fut orné de tiltre de Duc) & ce avec plus grande amour & affection que son pere. Or cinq ans apres, come entre ledits Adolfe Duc de Cleues, & son frere Girard Comte de la Marche il auoit de grandes & capitales inimities, qui durent vn grand espace de temps, afin que la ville pour la voisineté, n'en sentiist la parts des calamitez de la guerre, il y fut pourueu en ceste maniere, a scauoir que Thierry & Moers Archeuesque de Coulogne, avec l'aduenu de l'Empereur seroit leur Protecteur & defendeur par maniere de prouision en cas que la nécessité le requist; comme il apert par lettres soubz escriptes & sellées l'an 1444. L'an ensuiuant Girard Comte de la Marche s'obligea aux mesmes conditions, afin que par cest aide & secours la ville fust tant mieux assuree, & munie contre la puissance de son frere Adolfe. Mais il seroit trop long de raconter par le menu les alliances & amities tant de fois renouvelles, avec Adolfe, & Jean son fils, & puis avec Jean son nepueu Duc de Cleues, & Comtes de la Marche, & finalement avec le Tres Illustré Prince & Seigneur, le Seigneur Guillaume, & avec son pere Jean Ducs de Iulliers, Cleues & Mont, Comtes de Marche, iusques a nostre temps. Desquelles alliances on a tire ce fruit la, que la Republique a iouy d'un pais ferme & stable, toute matiere & occasion d'inimities a esté ostée du milieu, & les traffics & commerces ont eu leur cours. En fin que le droit iustice & equité entre les subiects d'un costé & d'autre sont de plusieurs années en ça demeurées en leur vigueur, sans aucune noise & debar. Ce cy suffira quant a l'origine, & accroissement de la vieille Republique de Trotmans.

Or combien que la Comté de la ville & du territoire de Dortmund fust anciennement vn don personnel dependant de la pure liberalité de Roys, sans passer aux heritiers: neantmoins apres que la dignité Imperiale fut transportée de la maison de Saxe es autres familles, de que les Empereurs tindrent rares fois leur residence en Vvestphale, elle commença peu a peu a deuenir hereditaire; de sorte que les successeurs des Comtes la recourent de l'Empereur en fief franc & libre. Or ces Comtes ont depuis transporté la moitie de leur droit au Senat. ce que monstrent clairement les lettres du Comte Conrad, que l'an 1143. il donna au Senat: par lesquelles il adouue & conferme soubz certaines conditions l'alienation faite iadis par ses ancestres. Ains les Comtes & le Senat ont par longue espace d'années possédé ceste Comté, & exercé la iurisdiction d'icelle par moitie, & parties egalles: tant que Jean Steck, auquel par droit de mariage, de par sa femme de la maison de Lindenhorst, estoit paruenue la Comté, vendit & transporta librement au Senat l'autre moitie, avec la pleine puissance du glaue, & la haute iustice, & tous autres droits & possessions. Lequel Transport fut ratifié & confirmé par l'Empereur Maximilien I. par ses lettres patentes de l'an 1504. par lesquelles il donne aux Bourgimaistres & au Senat la Comté entiere, avec le Burgrauar. & tous les autres droits & appartenances en fief franc & libre. Et combien par vne vieille vsance les deux Bourgimaistres souloient recepuoir de l'Empereur en fief les droits de Comté, en baifant, les mains ployées en la iouie; comme tesmoignent les vieilles chartes; neantmoins ceste cerimonia est depuis venue en desaccoustumance, car l'an 1520. l'Empereur Charles V. inuestit de ceste Comté Hildebrand le Noir luy faisant serment de fidelité, par la seule apprehension de la main. Et les deux Empereurs venus apres Charles, a scauoir Ferdinand & Maximilien II. ont donné ladite Comté en fief, l'un a Lambert, & l'autre Dietmar Berswort pere & fils (ainsi appellez d'un vieil nom sonnant en langue vulgaire, Aire de Bours) soubz vn certain formulaire de parolles & promesse. En ceste maniere doncques iouit le Senat de pleine & entiere puissance tant en la ville, que par toute la Comté. Lequel, par ancienne coustume, met vn Preuost Bailly. pour terminer les proces tant ciuils que criminels qui iournellement s'esmeuent. De la sentence duquel, qui se sent greue peut appeller au Senat.

S V S A T V M

V S A T V M vrbs Westphaliæ post Monasterium opulentissima, amplissimaque, vt quæ decem populosis sit distincta Parcæijs. Primaui fundatione castrum, & vnam earum munitioum fuisse perhibent, quas Widekindus contra Carolum magnum triginta annis bellum gerens, aliquoties deiectas & conuulsas repararit, quales etiam Eresburg & Siburg erant. Verum alij ex Cronicis Colonienfis & simul ex annalibus ciuitatis Lippiæ referunt, etiam tum Soist, fortissimum propugnaculum fuisse, sub Dominio Colonienfis Episcopi: Dagobertum enim hoc castrum expugnasse, debellatque Saxonibus, idem dedisse S. Episcopo Cuniberto, qui eius filium Siebertum instituerat. Verum de ista donatione nihil referunt annales vel Ecberti vel Corbientis Monachi, vel Crantzij, vel Roleuuij. Hinc communi aliorum sententia perhibetur Sufatum ad ius Colonienfis Episcopi venisse, quum Henricus Leo priuaretur Saxonia. De quo paulò post latius.

Colonienfes & vrbs Lippiæ annales perhibent, Sufatum, caput esse Ducatus Angariæ, cum tamen hæc vrbs vltra Lippiam flumen sit sita; & alij, ad ripam Lippiæ Ducatum Angariæ se extendere scribant. Verum vt olim Angariæ regnum (quia interdum etiam regnum dictum est, vt testatur Crantzius in sua Saxonia lib. 2. cap. 26. Atque ipse Widekindus, nonnunquam Rex Angorum, vel Saxonum dictus est, eodem in Metropoli sua teste lib. 1. cap. 9.) non ad ripam Vifurgi, verum etiam vltra Vifurgim se extendit. Ita fieri etiam potest, vt vltra Lippiam se extenderit Angriuaræ Ducatus, cuius caput fuerit in ea parte Sufatum.

Constanti autem historicorum consensu perhibetur, Sufatum præfecturam quondam fuisse, quæ quotidiana accessione, in tantam paulatim vrhem exteuerit. Indeque Sufati appellationem natam, quod ob loci situmque opportunitatem, ædificiorum aliquid in castrum ipsum semper accesserit, vt à quotidiano incremento, Sufatum, quali em iustas, sit cognominatum. Complures pagos vicinos sibi subditos occupat, olim præfecturas minores, quos populari nunc lingua, Die Warden indigerant, quod grauamina & onera, à quibus ciues immunes sunt ac liberi, sustineant. Ager, etiam totius partem Westphaliæ syluis, & pecorum pascuis, quam aruis sit lætior, circa Sufatum tamen atque Hammomenem, frumentaria gleba felicior. Salinarum etiam fertilitate commendatur. Vicinus namque vrbi Passendorff, pagus Salinis celebris, maximam præstantissimi salis copiam, quotidiano censu suppeditat, vnde non Sufatensium modò, sed & vicinorum, remotioribus passim locis necessitati subuenitur. Earum vero salinarum domini, patritijs, vt plurimum orti familijs, vrbs sunt ciues. Vrbs ipsa molas sex, ad communem ciuium vsum habet, quibus aqua, qua circumagitur, detrahendæ facultas, exteris est omnis præcisâ, cum aquæ in ipsa vrbe scaturiant. Est in ea magnificum Canonicorum Collegium, D. Patroclio, qui & vrbs patronus est tutelaris, sacrum. In eo hoc tempore Præpositus est vir celeberrimi nominis Godefridus Gropperus Agrippinas, Iureconsultus, Metropolitanæ Colonienfis Ecclesiæ Presbyter Canonicus, eloquentia & eruditione, magnisque legationibus percelebris. Martis etiam studijs animo, manumque fortis.

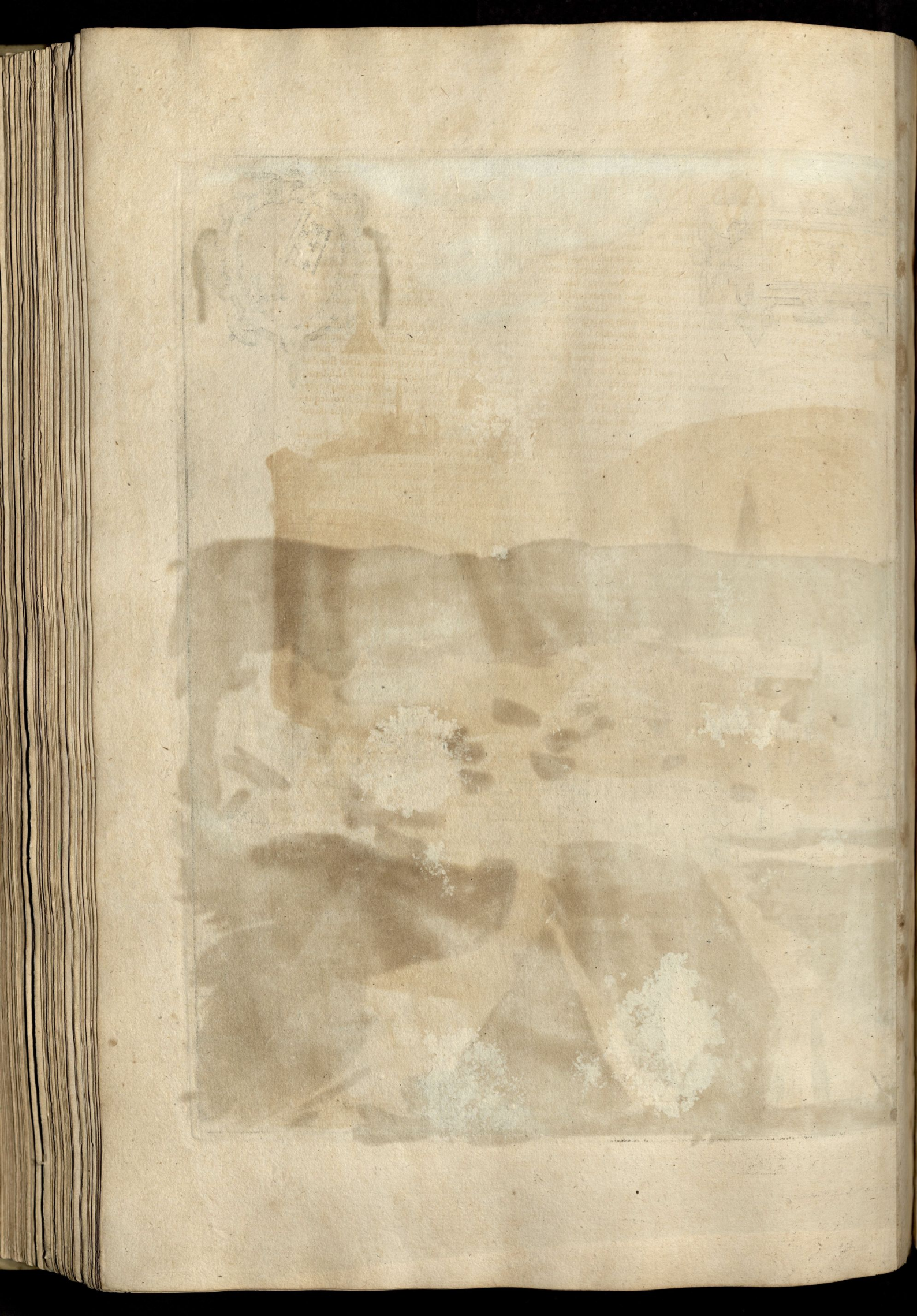
Multis ac varijs priuilegijs & immunitatibus Sufatienfes gaudent: inter quæ id comprimis memorabile, quod præ ceteris Westphaliæ oppidis, non solum in proprio: verum etiam vicini Principis fundo, cuiuscumque generis feras venandi ius obtineant. Vitur præterea vrbs ipsa mero ac mixto imperio, & sub Illustrissimi Cliuorum, Juliacensium, ac Montensium, Ducis clientela nunc degit: cum ante sub Archiepiscopo Colonienfi fuisset per annos ducentos octoginta, à tempore Friderici primi Imperatoris, quo ille Henricum Leonem Saxonie ducentum prouincijs pulsum, omni exuerat feudi dignitate. Tum & Sufatum cepit parere Ecclesiæ Colonienfi, vsque ad tempora, anni M. CCCC. XL. quando Sufatienfes amicitiam Adolphi Cliuensis Ducis affectarunt, quod se dicerent ab Archiepiscopo in antiquis libertatibus arctari. Itaque ad Ducem Cliuensem defecerunt, cui saluis immunitatibus antiquis, sacramentum fidelitatis præstiterunt: multis interim nuncijs ac literis hinc, atque inde missis ad Ducem, vt abstineret aliena ditione: ad vrhem, vt ad cor rediret, agnosceret (quem debebat) Coloniensem Archiepiscopum dominum in temporalibus & spiritualibus: sed cum toto triennio, his atque alijs vijs nihil proficeretur, ad arma peruentum est. Ioannes Cliuensis Adolphi filius, tum filius familias, cum valido præsidio vrhem tuendam ingreditur, salutatusque à ciuibus Princeps atque defensor solenni iureiurando inauguratus est. Tum validas colligens copias ditionem Cliuensem ingreditur, vrhem Xandensem obsidione cingens, quæ media ex parte, Colonienfis erat dominijs, quam cum vi cepisset, inde redijt Sufatum, passus est; se ibi obsideri. Theodoricus autem Archiepiscopus comparatis copijs ad obsidionem se parans, multos sibi confæderatos conciliat. Monasteriensem, Hildesheimensem, Mundensem Episcopos, Ludouicum Bauariæ Electorem, Gulielmum Brunsvicensem Ducem, Ioannem Nassouie, Gerhardum Socenum, & alios Comites. Venerat etiam illi auxilio Wilhelmus Landgrauius Turingiæ, Dux Saxonie inter agmina sua ducens duo millia quingentos ex Bohemis, homines armis iam diu innatos, & qui sine exemplo crudeliter defauirent. Hi in ipso itinere, Ioannem de Hoya Comitem Osnaburgi, à ciuibus vinctum, solis comminationibus, à septennali & tam arcta captiuitate, in qua se vir procerus engere non posset, in sublime relaxarunt. Solus Rodolphus Traiectensis Episcopus, & Bernardus Lippiæ Comes, partes Ioannis tutati sunt. Adolphus pater, propter senium & imbecillitatem, expeditioni non interfuit. Obsedit ergo Archiepiscopus Sufatum, multis millibus armatorum, (scribit Colonienfis Chronographus octuaginta milla in Episcopi castris fuisse.) Oppugnauit autem toto mense, raro intermittens bombardarum tonitrua. Sed cum ea non terrent ciues, apparatus magna multitudine scalis, statuit varijs simul locis inuadere murum. Erat ea scalarum multitudo & id roboris, vt in vna tres, aut quatuor diebus starent, & ascenderent. Oppidani aduersus ea miserunt lapides & trabes: sed omnium erat validissimum defensionis genus. Sartagines in muris disponebant per interualla, subiecto igne, pulvis in aquis bulliente feruore miscebant: hunc liquorem capacibus vasis, feruentem fudere in armatos, scalis incumbentes. Exuperabat ea vis omne genus tormentorum, in ipsis suis armis ardore excruciatum suffocabantur. Tormenti genus incomparabile. Tali tum modo defensi muri, perire ex scandentibus plurimi, qui pro suo debito primi venerant ad arma. Nam Bohemi facile cessere indigenis honorem, vt militia prælati, primi essent in periculis. Archiepiscopus eo accepto incommodo, oppugnationem deseruit. Ex hoc tempore, Sufatum in iure Ducis Cliuensis permanet.

Hæc partim ex Saxonia Crantzij, partim ex Colonienfi Chronographo, partim ex manuscriptis, excerptimus. Ea autem quæ sequuntur, ex codice manuscripto in Bibliotheca Dominicanorum Sufaten, annotauimus, cui titulus, Mappa Mundi Magistri Iacobi de Sufato, &c.

In Westphalia etiam inquit, est Sufatum, nobilis illa ciuitas, antiqua & præclara, pulcherrima & ditissima inter ceteras Westphaliæ ciuitates, abundans, opulenta, & populosa, in campo plano, inter agros vberimos sita, muro duplici, profundisque fossis circumdata, turres triginta, sex principales, altas, firmas, ac pro defensione dictæ ciuitatis, si opus esset, interiori muro annexas per gyrum habet, & bene munitas, habet, inquam, & decem portas ad diuersas regiones exteri præbentes. Sunt ibi plures Ecclesiæ, pulchre Sanctorum laudibus, sumptibus gloriosis consummata, inter quas magna est famosa Ecclesia, miræ magnitudinis, turri maxime altitudinis, gloriosi martyris S. Patrocli, dictæ ciuitatis gloriosi patroni. Ibi collegium Clericorum die noctuque Domino famulantium. Ibi religiosorum sanctorumque pulchra monasteria, quæ circa Dei cultum diurnis nocturnisque horis, diuinis obsequijs, deuotissime in sanctitate occupantur. Erat enim hæc ciuitas oppidum olim inclutum regni Angarorum, & postea caput Ducatus Westphaliæ, ad Duces Brunsvicenses deuolutum, sed ab Henrico Leonis, Duce Brunsvicensi deperditum propter crimen læsæ Maiestatis, impositum eidem per Fridericum I. Imperatorem. Anno XIV. sui Imperij ab ipso patienter in pœnam receptum, & ab Archiepiscopo Colonienfi Reinoldo cum toto Ducatu Westphaliæ vsque ad sagittæ iactum in Rhenum gratiose datum, & sic infeudatur, quia prædictus Archiepiscopus, prædicto Friderico in obsidionem ciuitatis Mediolanensis, in qua fraudulenter dictus Henricus Leo recesserat, fidele præbuit auxilium, & constanter Insuper & Philippus successor Reinoldi à Friderico Imperatore iam dicto, pretio quinquaginta marcarum puri argenti & seruitio corporali fortissimo & multiplici comparauit, sibi suisque successoribus à Pontificali dignitate perpetuo incorporauit, voluitque sibi de consilio Ducatum hunc emere pretio tantillo potius, quam in beneficia accipere propter maiorem sibi firmitatem. Hactenus ille.

MVTARVZ

ARNSBERGVM.

WESTPHALIA, regio formosa ac nobilis, inter Visurgim & Rhenum fluuios sita, in Hassiam fere excurrit, & ad Septentrionem Frisijs se sociat, multis varijs Comitatus, & illustrium, nobiliumque dynastijs, dominijsque distinguitur, quæ multa Roleuigijs, & post eum Hammelmannus, diuersis de Westphalia tractatibus commemorant. Inter ea quoque Comitatus est antiquitate, auctoritate, multique commoditatibus cæteris præstantis Arenspurgicus, cuius possessores & Comites, maxime Fridericus, teste Gobelino & Crantzio. Westphalia se Comites scribebant. Sunt, qui Angersperg, haud secus, quam Arnspurg legunt atque pronuntiant, quasi ibi Angaria Ducatus inciperit. Quod tamen cum historiarum veritate minus conuenire videtur, cum Ducatus iste, ab hoc Comitatu, separatim dominium semper fuerit. Coloniensem enim Chronicon, Angaria Ducatum prope Heruordiam, ibique primariam totius Saxonie Arcem & munitissimum propugnaculum constituit.

Crantzio lib. V. Saxonie cap. 25. commemorat, quomodo Luderus Comes de Stoppelberch & Arnspurg filiam Comitatus de Northem duxerit, cum qua est istum non solum Comitatum consecutus, sed etiam Brunsvicensem & Lunenburgensem Comitatus, quos mater prædictæ filie adduxerat in dotem Comiti de Northem. Fuit enim Luderus uxoris mater Gertrudis Ecberti Marchionis Saxonie filia, quæ consensu Imperatoris Henrici III. ista dominia viro dotis loco, attulerat. Itaque in Westphalia habuit sine dubio partem Comitatus de Arnspurg, cuius sibi vindicauit titulum, & multa iam etiam consecutus erat in Saxonie dominia Luderus, quibus hoc accessit, quod Henricus V. ei attribuerit Magni Ducis sine maculo hærede morientis, Ducatum ad Visurgim, propterea, quod ei nauauerat operam contra patrem Henricum III. Er quia tunc omnium Saxonie Principum hæreditatem consequeretur, sine dubio etiam hoc consecutus est deinceps, quod adhuc reliquum erat Saxonibus Heroibus in Westphalia ex istis dominijs, quæ paruerant olim Vvedekindo & eius filijs.

Et non est dubium, quod non paruas possessiones vel dominia habuerit in Westphalia, quia præter id, quod ex Saxonum Principum hæreditate habuit, fuit ei quadam pars Comitatus, de Arnspurg, cuius titulum gessit quem Comitatum amplissimum fuisse vel ex eo constat, quod Fridericus Comes de Arnspurg, quæ Westphalia Comitem scripsit, & tunc viuente Ludero partem Comitatus tenuit ibidem, potuerit suo tempore omnes fere reliquos Westphalios subigere, Coloniensem, Monasteriensem, & Paterbornensem Episcopos, atque alios: Et quemadmodum cum Ludero aliquando oppugnauit, & vicit Henricum V. ita rursus idem Imperator eius opera vltus est, contra Saxones: Historie tamen non referunt, an aliquid amplius præter istum Comitatum vel potius eius partem ab Arnspurg habuerit, postquam aueretur se scribere Comitem Westphalia, quia Ottonis Bauariae Ducis & Saxonie filia fuit Friderici mater.

Luderus factus Imperator, non habuit masculam prolem, sed Gertrudem filiam collocauit Henrico Superbo Bauariae Duci, huius auius maternus, erat Magnus Dux Saxonie, cuius Ducatum acceperat Luderus, beneficio Henrici V. quem tamen postea oppugnauit, Et ita Henricus Bauarus cognomento superbus, rediit ad maternam hæreditatem, quia Luderus Imperator ei in dotem attribuit totam Saxoniam, sub qua etiam erat pars illa Westphalia comprehensa. Ex hoc natus est Henricus Leo, parens omnium Ducum Brunsvicensium & Lunenburgensium, qui cum diu omnia præclare tam in Saxonie, quam Westphalia gessisset, exiit tandem gratia Caesaris Friderici Barbarossæ, a quo ex sententia Principum per publicum decretum Goslarie omni honore, ducatu, & beneficijs ab imperio habitis, exutus est, atque deinde dominia, vires, ditionesque suæ, ad diuersos Imperij Principes peruenere.

Arnspurgicus autem Comitatus, quando ad Episcopatum Coloniensem deuenerit, non vna est historicorum sententia. Crantzio in Met. opoli scribit lib. 6. quod cum multis de causis, Anno 1164. Henricum Comitem ibidem obsedissent Episcopi Colonienfis, Paterbornensis & Monasterienfis, atque Henricus Saxonie Dux, qui fuit Leo, eiecitque Comes tandem sit castro, verum ita receptus in gratiam, vt post obitum suum, consignaret Ecclesie Colonienfi Comitatum, Atque ab eo tempore putat Crantzio Colonienfes Archiepiscopus, totam illam ditionem, antiquissimæ istius nobilitatis tenuisse.

Colonienfe Chronicon aliter Comitatus ad Episcopatum accessionem refert, ex historijs Episcoporum Colonienfium, quæ manuscriptæ hanc commemorant. Conone Archiepiscopo Treuienti, Colonienfem Ecclesiam gubernante, accessit eidem Colonienfi Ecclesie nobilis possessio, videlicet Comitatus de Arnspurg, habens uxorem nobilem de domo Comitum Cluensium, cum suis, hoc modo, Godefridus siquidem vltimus Comes de Arnspurg, cum vniuersis castris, terris, dominijs, iuribus & pertinentijs Ducatus Westphaliae, concessione guerrarum, ac atroci bellorum ac iniuriarum in eu su, tempore vitæ suæ multoties perturbasset, tandem, sanæ mentis consilio, suæ conditionis tempora recensens, & imptouidè gesta, uel in ore commutatione fatagens reformare, idem ipse, præfata sua coniuge Comitissa similiter annuente, consuli donatione perpetua inter viuos, dictum Comitatum de Arnspurg Ecclesie Colonienfi, cum castris, fortalitijs, terris & dominijs, hominibus ministerialibus, & vassillis, cum omni patrimonio & pertinentijs dicti Comitatus. Quorum quidem nonnulla de castis, opidis, atque iurisdictionibus eiusdem Comitatus, antea ad ius Colonienfis Ecclesie iure dicti videlicet dominijs pertinentia, ab eadem Ecclesia in feudo possidebat. Et vt huiusmodi donatio præfati Comitatus, pro firmitate subsisteret stabilitate, ipse Comes cessit personaliter dicto Comitatu adhuc viuens, dimittens realiter possessionem castroium, terrarum & omnium bonorum ipsi Comitatu pertinentium Colonienfi Ecclesie supra dictæ, recipiens pro commutatione cessionis huiusmodi, certa alia bona Ecclesie ad æstimationem reddituum atque præuentuum ipsius Comitatus, videlicet, nobile castrum Brule cum suis pertinentijs, & nonnullis alijs pertinentibus atque redditibus certis, ad vltimum dictum eidem Comitatu assignatis. Reuentis dumtaxat præfate Comitisse quibusdam Castellis & bonis, pro suo dotalitio, in dicto Comitatu pro ipsius vitæ ductu. Idem quoque Comes, paucis postea superstes annis vita discessit, donatione quidem præfati Comitatus, ipsius obitu confirmata. Hæc, ex manuscripta Episcoporum Colonienfium historia excerptimus.

A tempore istius donationis, Comitatus Arnspurgicus, penes Ecclesiam Colonienfem permansit, cuius præcipuum opidum Arnspurgum, ad Ruram situm, arcem editiore monte adiunctam habet, gratam & commodam Episcoporum residentiam, vt quæ iucunda simul & vtilia venationis exercitia, piscium item copiam, ex præterlabente Rura præbeat.

ARNSBERG.

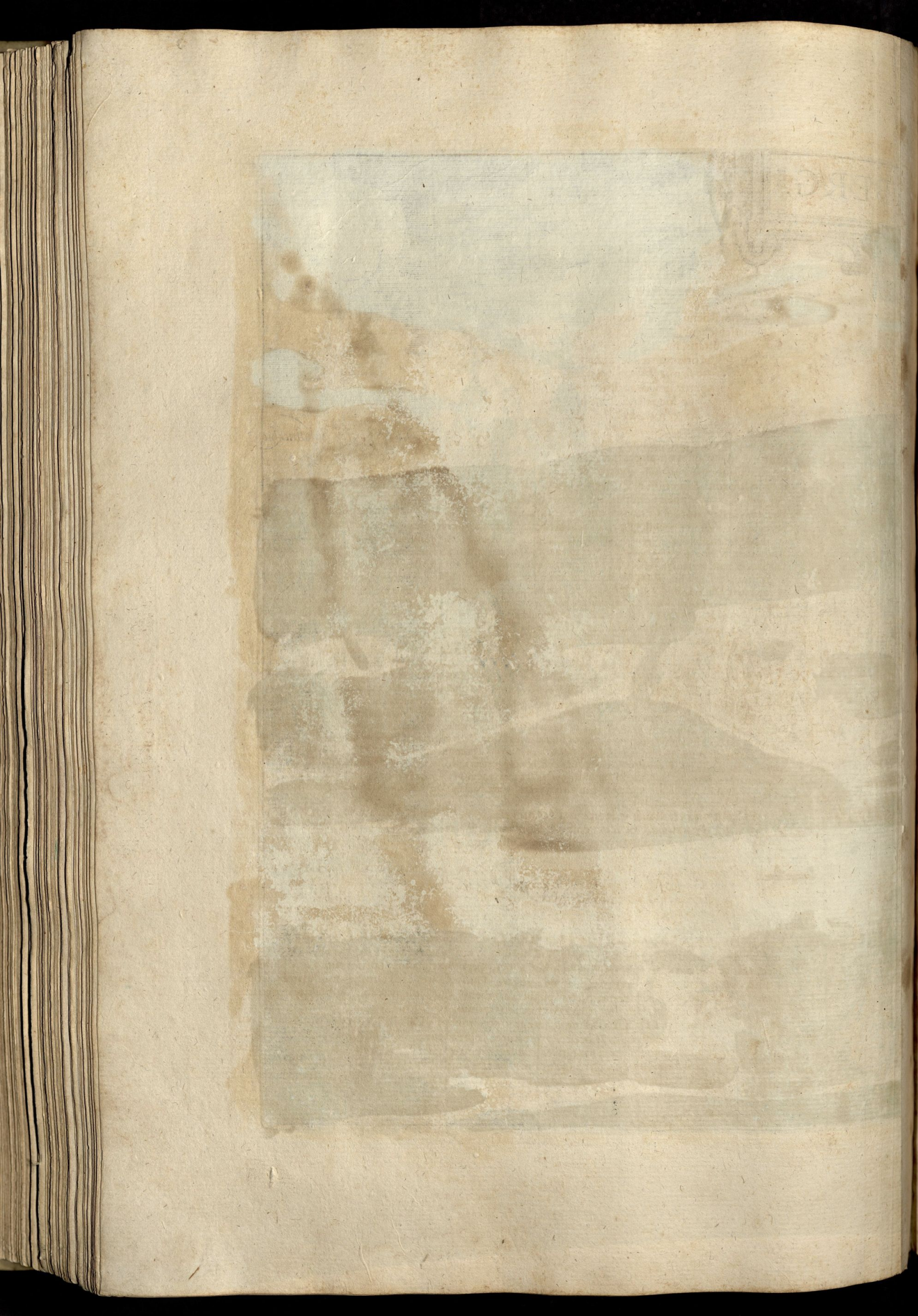
Das Kloster Welinckhusen

Die alte Stadt

Die neue Stadt

NRL

FLV.

NOVESIVM.

NOVESIVM, alij NOVBSVM; Marlianus, & vrbis annales, NVSSI A mappellat, ^{N8alio} Ptolemæo Germaniæ vrbis, item Tacito, Ammiano, Marcellino, Antonino Pio, alijsque memorata. Et NIVISIVM Gregorio Turonensi; Sed Abrahamus Ortelius, ex nummorum notulis Ptolemæi, omnino aliam colligit. Vrbis est Vbiorum Rhenana, quatuor miliaribus sub Agrippina Colonia distans, quam Marlianus in Ducatu Iuliacensi, sed Ptolemæi enarrato, melius, in Coloniensi diœcesi collocat. Tacitus Legnorum gentem Vbijs proximam constituit, & in ea, NOVESIVM. Eam tamen gentem, propter Vbiorum & Menapiorum potentiam, nihil propriæ ditionis habuisse, compertum est. Hæc Vrbis, a primordio, secundis Rheni fluctibus irrigata, sinistrum situ latus illustravit, donec fortuna minus pro-

pitia, alueum Rhenus immutans, vrbemque non longo spatio adspiciens, brachium eius vrbis reliquit. Qui Nouesiensem obsidionem Caroli Burgundionis accuratè disposuit, Monachus Cœnobij suburbani Nouni montis: Ciuitatis, inquit, Nusiensis descriptio magis in longum protrahitur, quam in latum: Per cuius longitudinem ad orientalem plagam, amnis præterfluit Erpia, ibidem à Rheni fluuio absorbetur, vnde etiam ciuitas ab hac firmatur parte. nec habet fossata: Distat tamen riuus iste itinere quasi media horâ à Rheni fluuio, & per plures gradus ab isto riuo fit ascensus ad ciuitatem, quæ in alto posita est. Sed ex Rheni brachium procedit, in quod intrat Erpia iuxta ciuitatem; & istud brachium pariter cum Erpia, constituunt fluuium, ita vt maiores naues ex Rheni ad ciuitatem cum mercibus deferat. Et brachium hoc, Erpia adactum, etiam duas vrbis vicinas ambit insulas, vna maior, altera, minor dicitur. Deinde, à tota Septentrionali plaga in latum, & pro media parte occidentalis plagæ in longum, ipsa ciuitas duplici cingitur muro, & in vtroque complures turres firmæ, & foris repletus est extimus murus terra, quasi vsque ad summum, vbi ambulacrum habet, vt tutam stationem defensoribus præbeat. Alia deinde media pars occidentalis in longum, & meridionalis plaga in latum, simplici cingitur muro, extra quem, lato & alto munitur agger, vtrisque foueis benè defenso. Atque hæc quidem obsidionis Carolinæ enarrator. Templum est Nouesij Collegiatorum Canonicorum, & Canonissarum, D. Quirini reliquijs, tûbo operoso, & frequenti peregrinatione memorabile; De cuius prima fundatione, hæc loci archiuum suppeditat.

Euerhardus Comes, & Matrona nobilis Berta Comitissa, vxor sua, diuino Spiritu ducti, sua alodia contulerunt ad construendam Ecclesiam Nusiensiam, in honorem Dei, & Beati Quirini martyris, se, & alia bona sua eidem Ecclesiæ postmodum conferentes, excepto oppido Nusiensi & duabus Curtibus, quarum vna Huxelhem, & altera Herda nuncupatur. Quas Curtes cum iam dicto oppido Nusiensi, Berengero, tunc Tullensi Episcopo suo fratri contulerunt, hoc pacto; Quod ipse in eidem Curtibus, & oppido Nusiensi sumptum, quoad viueret, obtineret, & post mortem suam ipsum oppidum cum Curtibus prædictis communiter possiderent, Maior Coloniensis, & B. Quirini Nusiensis Ecclesia. Postea ergo mortuo prædicto Tullensi Episcopo, Reuerendiss. D. Anno secundus sanctæ Coloniensis Ecclesiæ Archiepiscopus, Anno Domini 1074. Quinto Kalend. Octob. in die Dedicacionis Maioris Ecclesiæ Coloniensis, paci & vtilitati prædictarum Ecclesiarum paterna sollicitudine providere, altercationumque causas, quæ frequenter eueniunt, occasione possessionum diuisarum, ab istis Ecclesijs penitus remouere cupiens, de ipsarum voluntate & assensu communi, diuisionem possessionum Nusiensis oppidi, & Curtium prædictarum inter ipsas communium, fecit, hunc in modum; Quod Maior Ecclesia Coloniensis, Huxelhem, cum molendinis, pratis & alijs pertinentijs suis, Ecclesia vero Nusiensis, Curtem de Herda, cum suis similiter pertinentijs, sine aliqua calumnia diuisi perpetuo possidere debent. Et quod vniuersa iudicia oppidi Nusiensis, nomine Coloniensis Ecclesiæ (excepto tamen iudicio Abbatis Ecclesiæ Nusiensis, quæ de bonis eiusdem Ecclesiæ, in sua Camera exercere consuevit;) ad ipsum Archiepiscopum Coloniensem, tanquam tutorem, & defensorem earundem Ecclesiarum, cum alijs nonnullis luribus dicti oppidi pertinere debeant. Et ne ex tali diuisione, Ecclesia Nusiensis læsa videretur, idem dictus Archiepiscopus eidem Ecclesiæ Nusiensi insuper dedit duas Curtes, cum pertinentijs earum, quarum vna sita est apud *Wdesheim* & alia apud *Langenseld* prope Rhenum, quas Curtes, ipse Anno Archiepiscopus, de suis bonis iacentibus apud *Helmstedem* in Saxonia, ab Ecclesia S. Ludgeri in *VVerdena* emerat. Dedit præterea eidem Ecclesiæ Nusiensi, tertiam partem agriculturæ, quæ vulgariter dicitur *Arlands*; quæ sita est circa dictum oppidum Nusiense. Dedit etiam præter alia iura sæpè dictæ Ecclesiæ Nusiensi, omne, quod de fermento cereuicis (quod fermentum vulgariter dicitur, *grut*) debet, vel possit accipi in oppido Nusiensi; Ita quod sine eius licentia, nullus possit ibidem cereuicis fermentare.

Anno salutis M.L. Reuerenda Domina Abbatisa Ecclesiæ Nusiensis, Romam deuotionis ergò profecta, à fratre suo LEONE nono, tunc temporis Romano Pontifice, reliquias D. Quirini Ducis Romani, & Martyris, impetrauit, & Nouesium transfudit. Qui sanguinem pro confessione CHRISTI profudit, Anno 274.

Quemadmodum autem multorum annorum decursu, Nouesium opibus, mercatura, & potentia floruit, ita etiam (vt fit, dum vrbes & oppida fatalia sua puncta contingunt;) grauissimis calamitatibus pressa est. Nam circa annum Christi 881 vt ex Sigeberti, & Reginonis Chronico lib. 2. constat, Nortmannorum Reges, Godefridus & Sigefridus, Agrippinam, Bonnam, Tulpiacum, Nouesiumque igne depopulantes, in fauillas redegerunt.

Sub Philippo Romanorum Rege, ob diuersa Adolphi Archiepiscopi Coloniensis studia, (qui deserto, quem prius Aquigrani coronarat, Ortone, Philippi Regis amulo, huius sequebatur partes, & eidem etiam Regulo diadema Aquigrani imposuit; vt hinc Clemens Tertius Romanus Pontifex eum à sede Episcopali amouerit, Brunone de Seyna in eius locum surrogato) Philippus Rex casu Ortone, hostiles in Episcopatum Coloniensem copias introduxit, & expugnatam vrbem Nouesiensem Adolpho Archiepiscopo tradidit. Quam historiam Crantzius in sua Saxonia libro septimo, Sigebertus, & alij describunt.

Deinde Anno M. CCCCLXXIII. vnus fere anni obsidionem à Carolo Burgundiano sustinuit, qui tandem, aduentante cum copijs Friderico Imperatore, solutis castris, Nouesio non expugnato, discessit; Imperator autem Nouesiensem prærogatiuis & priuilegijs donauit. Nam immunitatem vectigalium, quæ telonarij Rhenani è mercibus præternaugantium mercatorum exigunt, ipsi donauit, libertatem etiam eudendæ pecuniæ. Edixit insuper ciuibus, vt auream aquilam in clypeo nigro in signis militaribus vsurparet, & quaslibet Senatus literas rubra cera obsignarent.

Sed in omnium grauissimam calamitatem infœlix Nouesium Anno 1381. mense Maio incidit, tum ob religionis dissidium, tum ob libertatis studium, quo privilegia, opes, dulcemque libertatem, cum summa vicinorum omnium miseria, turpiter amisit quando cum Episcopo suo Colonienſi solitas disputationes fuit, quando oblatum praesidium in oppidum admittere recusauit, & in propinqua hostium vicinitate, etiam monita, nocturnas excubias negligenter habuit. Quam vrbs vastitatem, ab elegantissimo superioris temporis Historico, Michaelē ab Iselt, in aduſta Suriſi Historia, graphice deſcriptam, hic adtexere opera pretium duximus.

Neuuenarius Comes, qui Truchessij proſtigati Episcopi partes defendebat, aliquot signa peditum equitumque turmas è Geldria oppidis & Berka sub id tempus euocauit, ad Nouesium per insidias occupandum, Archiepiscopus Bauariae Dux, quia hostes plurimum huic oppido insidiabantur, iam pridem praesidium Magistratui obtulerat, sed is suis viribus, oppidique fortitudine fretus, illud repudiabat. Praeterea partem muri iuxta Khenensem portam ciues, Senatus imperio erant demoliti, ut vallum nouum aedificarent, sed & ciuium excubiæ minus erant frequentes, negligentioresque quam esse solent. Non latuit hoc Neuuenarium, quare copias suas Nouesium duens 10. Maij, intempeſta nocte partem illarum per riuulum quo mola voluitur, tranare, & sub ipsis moenibus tacite ad Monasterium vsque, cui Mons Mariae nomen est, adreperē iussit. Quibus hoc manatum erat, admota scala, quendam (vt aiunt) muros ascendere, & quid in vrbe ageretur, explorare praecipere. Is tractum illum obambulans, neminem inuenit, eratque altum in oppido silentium; dato igitur signo, socios vocat, qui plurimis admotis scalis muros superant, & in oppidum praecipites sese demittunt, portam confestim martulis, malleolisque, feris disiectis aperientes. Neuuenarius cum equitatu in suburbio portam obseruabat. Audito verò signo, & viam videns sibi patefactam, celerissimo cursu in vrbem aduolauit. Ciues equorum hinnitu atque strepitu, hostiumque clamore excitati, arma quaeque obuia rapientes, seminudos hostibus sese obiciebant. Equites ad portam Honoris properantes, à collectis ciuibus, qui ex curtibus vallum obiecerant, impediti, forum occuparunt. Ciues diuersis locis extra ordinem pugnabant, quorum quatuordecim circiter occiduntur, inter quos praecipui fuerunt, Consul Stralius, Arnoldus Fratus, Henricus Schirmer, scholæ moderator, Melchior in Millendonck, & Hoopes in Dulcken, alij multi è moenibus sese demittentes, perque fossas natantes euadunt, hostes vrbe potiuntur. Res verò prodicionis suspicione minime carebat. Dispositis excubiis, mane iam facto, in ciuium aedes ruunt, ciues capiunt, pretiosa quaeque diripiunt, & in vtriusque sexus homines, nullo discrimine, inaudita truculentia defauiunt; Praeter aurum & argentum signatum & non signatum, factum atque infectum, praeter omnem supeilectilem, annonam, & mercimonia quae hostis rapuit, in super ciues sua, vxorum, & liberorum suorum corpora, intolerabili lytro redimere, armaque penes hostes ipsos deponere debuerunt. Nec id satis erat, sed singulis penè septimanis praesidia mutarunt, vt prioribus praeda iam onustis abeuntibus, noua succederent, quae magis magisque ciues depilarent. Opulentissima & penè incredibilis erat praeda, quam in hac vrbe Neuuenarii milites inuenere, omnes enim rusticorum opes, omnium nobilium & monasteriorum thesauri cimelia atque ornamenta, immo quorundam ciuium Colonienſium diuitiae hic erant apud amicos deposita, quod nulli tutiori loco, quam Nouesio haec concredabant. Ex solo Monasterio Regularium, praeter annonam magnam copiam, praeter ornamenta pretiosissima, praeter argentea vasa plurima, etiam xx calices argenteos atque deauratos rapuere. Erat hoc Monasterium à primis fundatoribus in agro suburbano quondam aedificatum, & anno 1381. initio tumultus Truchessiani ab ipsis Nouesianis, ne quid ex eo ciuitas caperet detrimenti, dirutum, vt etiam campos suburbanos defenderent, miseri qui nec pomeria, ne moenia, immo nec forum quidem ipsum defenderunt.

VVESALIA.

VVESALIAM superiorem, Pircheimerus, & Althaimerus, *commentariis in Cornelium Tacitum* Volauiam, & Ficelliam, antiquitus appellatam, perhibent. Ibiq; Mammeam Alexandri Imperatoris Matrem caesam, atque sepultam, Quam Christianissimam mulierem scribit Abbas Spanheimensis, *lib. descriptoribus Ecclesiasticis*, ex Alexandria Antiochiam concessisse, & Christianam Origenis doctrinam, cum ingenti admiratione, audiuisse. Quod etiam in vita Alexandri, Georgius Cedrenus Græcus historicus, refert. Sed nos Vvesaliam ingredimur. Oppidum est, ad sinistrum Rheni latus inter Bacchi aram & S. Goari vicum medium quasi occupans: & suo quondam iure, sub Romano Imperio floruit, cum ante, sub Schonenbergicorum aduocatijs, ac Burggrauibus, alieni iuris fuerit, donec sub Friderico secundo Imperatore circa annum M. CC. xxiij. oppidanorum impensa, ad imperium Romanum peruenit. A quo tempore, nullus vnquam Aduocati, siue Burggrauis magistratum agnouit. Et, ne in posterum vnquam agnosceret, certis est ab Imperatore Gulielmo,

Anno Christi M. CC. lxxi. priuilegijs, & libertatibus donatum. Deinde Henricus, eius nominis septimus, filius Henrici Comitis de Lutzelburch, Imperator electus, Vvesaliam, & Bopardiam, Balduino Archiepiscopo Treuirensi, fratri suo, pro certa pecunia summa impignorauit, pro auxilio, & copijs conquirendis (vt attestatur in vitis Cæsarum Cuspianus) ad componendas discordias, & mutua vulnera Guelforum & Gibellinorum in Italia. De qua impignoratione, in Bopardiæ descriptione, plura. Vvesalia nunc, Arcis ipse Treuirensis parietibus, situ est per amœno, ædificijs priuatis, ac publicis decoratur. Inter quæ, pietati dicata, maximè commemoranda veniunt. Hic igitur initio, vitendam se prebet D. Virginis Ecclesia, in superiore oppidi parte, inchoata anno salutis M. CCC. viii. (qui annus in altis ac pulcherrimis fenestris, chori, eiusdem Templi, per antiquis literis annotatus est) Sed anno M. CCC. xxvi. ipsa Assumptionis die, in honorem B. Virginis & Annæ Matris eius, est consecrata, A Balduino autem, Archiepiscopo Treuirensi, ex Parochiali in collegiatam commutata. Fundata autem primitus, & ædificata ex elemosynis, Reip. Vvesalientis. Offert dehinc sese Vestalium virginum, ordinis D. Bernadi Abbatia, quæ in Diocesi Treuirensi, omnium antiquissima dicitur. Prope mœnia deinde Rhenum versus, Xenodochium conpicitur, in cuius Ecclesia, supra summum altare, columna lignea est, ad quam alligatus à ludæis & flagellis S. puerulus Vvernerus martyrium passus est, Vbi germanicè scriptum legitur. M. CC. Lxxvi. *Sat Vbernerus de Wammtraidt den todt gelitten* xii. Kal. Maij. Crypta etiam nunc extat, in qua perfidissimi, hoc facinus perpetrarunt, Corpus eius, metu poenarum, extulerunt, & abiecerunt in locum, non procul à Bauaraco, vepribus & spinis obductum, quod postmodum ab incolis inuentum, transfatum est Bauaracum, vbi Deo in eius memoriam ædificatum est Templum, quod hodiernò adhuc tempore, ab eius nomine, appellationem habet, Quamuis martyris reliquias, Lutherani profunde in teetam miserint, Generosus dominus, Eques & nobilis Hofstater, Henricus Ranzouius, lib. quem de annis enneaticis scripsit, hunc puerum à ludæis anno ætatis septimo in die paraceues suspensum, flagellatum, membris omnibus concisum, crudelique morte interemptum, commemorat. Est & Ecclesia, præo-
renti Deo, S. Martini nomine, sacra, cui vnicus Rector præesse consuevit, sed cum eadem benè dotata, diues esset, sub Diethero Archiepiscopo Treuirensi, Anno salutis M. CCC. lxxi. facta est collegiata, & perpetua fundatione ordinatum, vt esset Pæpofitus ibi, Decanus, & quinque Canonici. De hoc oppido versus sequentes exstant.

*Mille quater passus. simul ac Traiana rece dunt,
Culmina, Bachracum gurgite leua ferit,
Dicitur hæc Bacchi sedes, fert montibus arcem,
Insidet oppiduli mœnibus ipsa sui.
Proxima contiguo diffunditur insula ractu;
Quam medea Rhenus parte fatigat aquis.
Altera cornuto maior confurgit ab aestu
Insula spumarum molibus acta fremit.
Illa Palatina generosum sustinet arcus
Nomen: Et excelsa mœnia colle leuat.
Pagus, Et arx dextro Coueanum margine surgit:
Verticis hæc apicem possidet ille prædem.
Obuiat arx: celsi spectatur acumine montis
Arx latus ad laeuum condita propter aquas.
Altor ex templo Vvesalia subiacet arci:
Solus ad occasum flumine Rhenus abis.*

Ioannes Herold libello de antiquissimis primæ Germaniæ locis, Antonini, inquit, Aliso, inter Bopardum & Bingen situm est oppidum, quod (ni fallor) Oberwesel dicitur. Vnde hanc opinionem suam iam dictus Herold, desumpsit, diuinare non possum.

BOPARDIA.

ODOBRIGA, Germaniæ opp. sinistrum Rheni latus, situ iucundo exornat. Bopardia, Boparten est, vt Pircheimerus censet. Telonio innotescit. De primis eius initijs, pauca apud probatos Auctores leguntur, nisi, quod Munsterus, & B. Rhenanus, Rerum Germanicarum lib. primo, & tertio, & Andreas Althaimerus in Tacitum referant, quod consularis Dux, qui eo tempore, quo nondum Germania tota paruit Romanis, sedem habuerit Moguniciaci, & sub se Præfectos militares vndeim, quorum vnus Bodobrigæ, nunc Bopardiæ, conlederit. Illud quoque constat, quod Drusus, quinquaginta & plura castella, per ripam Rheni crexerit, inter quæ, Bopardiam, vnum fuisse, multi viri docti existimant; Cuius rei, magnum etiam argumentum esse possunt, vetustissimæ & quadrangularis structuræ, rotunda illa in muris munimenta, murorum altitudinem non excedentia, sine turribus superne plana, æqualibus intervalis distantia. Est & peruetustus, manuscriptus liber, sed anonymus, qui Oppenheim, Ingelheim, & Bodobrigam, vno eodemque tempore constructa perhibet. Vnde autem Bodobrigæ nuncupatio, dubium est, Apud Antoninum, Boudobrica, In instrumento & perantiqua Ecclesiastica donatione, Bochbarda legitur. Nam Otto tertius Imperator, qui est fundator Ecclesiæ collegiatae S. Martini apud VVormatiam, donationem fecit ipsius Ecclesiæ, in cuius literis, sic legitur. Ad Ecclesiam S. Martini, intra muros VVormatienfes constructam, dedimus quandam, nostræ proprietatis Ecclesiam, in villa Bocharda nuncupata, infra nostram regiam Curtim sitam, &c. Data idib. Septembris, Anno domini cæ incarnationis D, CCC. xci. Indictione sexta, Anno autem III. Ottonis regnantis, Imperij autem

autem sui primo. Actum Romæ feliciter. Bopardiense autem oppidum, eadem ratione, qua & VVesalia, ad Archiepiscopatum Treurensem deuenit. Ab Henrico enim septimo, eius nominis imperatore, Balduino Archiepiscopo Treurenfi, ipsius fratri, impignorata fuerunt. Nam, Anno M. CCC. x i Balduinus suæ Ecclesiæ, quod Bopardienses & VVesalientes in Sturis & alijs Treuironum Archiepiscopo obediunt, & intendant, impignore ab Imperatore beneuolè obtinuit, quod vtiliter impetrauit. Sic enim legitur in literis, super hac in pignoratione erectis, & datis, apud S. Cassianum in caltris, ante Florentiam, Anno Domini, M. CCC. x i i. Regni Henrici quarto, Imperij primo, VI. Idus Decemb. Quare non sub Conone Archiepiscopo; sicuti malè narrat Cratapolius, in suis Episcoporum Treuirensum Rhaploids, hanc impignorationem factam, constat. Cono tamen, summam pecuniæ impignorationis adauxit, vt eo difficilius esset redemptio.

LEGITUR quoque in gestis Treuironum, & c. Mortuo Henrico septimo, successit Ludouicus Dux Boariæ. Ab illo rursus libertates suæ Ecclesiæ & priuilegia fecit innouari Balduinus.

ITEM, Anno, M. CCC. xv. Ludouico Cæsari aduersus Fridericum Austriacum, Balduinus in prælio fortem nauauit operam apud Spiram, tam auxilijs militaribus, quam re frumentaria, quo loco, multa Ecclesiæ suæ priuilegia impetrans, Bopardiam, & VVesaliam, & additionem Goltscheidt, in pignore suæ Ecclesiæ, cum Hulda acquisiuit.

ITEM, Anno, M. CCC. x i x. Balduinus auxilio venit Ludouico Cæsari, aduersus Fridericum Austriacum apud VVisbaden, vbi, cedente Friderico, vt Bopardienses, si nollent ipsi obedire, autoritate Regia diffidare posset, impetrauit. Quam obedientiam, cum negarent, Balduinus, auxilio Episcopi Moguntini, magna vi Bopardienses inuasit, perruptis portis, & in censa oppidi parte, cum suburbio (quod tamen præter voluntatem accidit Episcopi) ipsos in ordinem redegit, vt gratiam ab eo postularent, & illi, eiusque Ecclesiæ subiectionem, & fidelitatem iurarent. Hinc videre licet, quod non sub Conone, prima impignoratio facta sit.

PROPE Telonium, quod ædificatum est, caltrum dicitur Balduinus, vt Bopardienses in officio contineret, erexisse. Iuxta Bopardiam Arx vetus est, quam Vulcani rabies deformauit, Domus Regia vulgò nuncupata, quæ in potestate Baronum est, vulgus. **Die Sayr-herm von Bopard** appellat, qui multa castra in Lotharingia possident, vbi, vt plurimum morari consueuerunt. Hæc autem Regia Domus Ar. M. CCC. XC VII. à Bopardiensibus, in obsidione secunda Brandenburgici Ducis, ne hostis esset munitio, incensa est. Torrens hanc præterlabitur domum, inde nomen habens, **Die Rönings Bach** / originem habet ex proximis syluis ad oppidum pertinentibus, Reipub. eò commodus, quod septem per illum molæ agitentur. Primaria oppidi Ecclesia S. Seuerum Episcopum quondam Rauennæ Patronum agnoscit, qui indicio columbe, ex laico, subito factus est Episcopus, quemadmodum eius memorat historia. De fundatoribus summi Monasterij, hoc est, B. Mariæ virginis in monte, Cratapolius in Annalibus Episcoporum Treuirensum refert, sub temporibus Arnoldi octuagesimi sexti Archiepiscopi his verbis, Monasterium B. Mariæ extra muros Bopardienses, Benedictinæ professionis Monasterium, temporibus Henrici quarti Imperatoris, ac huius præfulis, ex bonorum hominum elemosinis fundatum, hic Arnoldus Archiepiscopus Treuironum promouit, & illi benè prospexit. Est & hic Carmelitarum instituti Monasterium, cuius sacra ædes, multa nobilium & Magnatum sepulchra habet.

DANIA.

DANIA, terra continentis extrema in Arctos extensa, quas habet solidi & continui tractus partes, eas, magna vndarum interruptio, pro varia freti reflexionis obliquitate discriminat, Ducatum Holsatensem, Thietmarsensem, Slesuicensem, Scania, Hollandiam, Bleekingiam & Iutiam provincias habet, & insulas mira amenitate præstantes non paucas. Regio titulo decoratur.

SCANIA, magnitudine & opibus, facile superat reliquas regni provincias. Alij nuncuparunt hanc Daniæ partem Scandinaviam, pro Schondania, id est, amœna Dania, Alij Scania, atque alij Sconingiam. Multis igitur à scriptoribus compellatur nominibus, Scondia, Scondermarchia, Scondania, id est, amœna Dania. Plinius aliquo loco Scandiam & alio Scandinaviam nominavit: sed mansit illi vilitatis Scondiæ nomen, quod pulchritudinem significat, quoniam coeli beneficio, telluris obsequio, portuum & emporiorum commo- ditate, maritimis opibus, lacuum & fluminum piscatione, venatione nobilium ferarum, inexhaustis diuersi generis metalli venis, oppidorum frequentia, civibus institutis, nulli cedit beatæ regioni. Atque ita quidem de Scania scribit Daniel Cellarius, auctor speculi Germaniæ, qui vnicò eloquio, sub hac Daniæ parte, etiam Bleekingiam cum Hollandia comprehendit, sed nos de Scania separatim. Ea regno Suetiæ continens est. Et nequaquam vt Crantzius, aliorum circumquaque iacentium fecunditate fortunata. Vbi tractus ex Cronenburgo in Scania, Arx est regia, excelso in monte, Helsingborch, & iuxta oppidum eiusdem nominis, inde tribus milliariis in meridiem, alia est ad mare Arx, Landeskroon, ex qua ad Malmogiam; quæ & Ellebogen dicitur, duo sunt millia- ria. Est ea insigne emporium, & præcipua totius Scaniæ ciuitas propter mundinas & frequentes negotiationes. Hinc, duobus ad Austrum milliariis, est Falsterby, vicus, ob Halecum capturam celeberrimus, ad quem certo anni tempore, ex diuersis Germaniæ Daniæque ciuitatibus mercatores conuenire so- lent. Fuit hæc Halecum capta, olim circa Rugiam, & in litore Pomeranico, sed peccatis populi crescentibus, inde in litus aquilonem migravit ad iam di- ctum vicum Falsterby. Verum paucos ante annos, capta etiam illa rarior est facta, & sensim in Malstrandiam, quæ in primo aditu Noruegiæ ciuitas est, decli- nauit, vbi hodie, & in locis occidentalibus, maximo emolumento capiuntur. Est Scania ferax omnis generis frumenti, gens bellicosa. Nam ea, vbi bellum cum Suecis gerendum prima ceu limitanea, ad arma vocatur, vnde ferocior cæteris. Inter præfecturas, quas Heret, vocant, maiores Suetiæque finitimæ sunt. Ged- dingheret, & Frosten. Ex quibus Daniæ præfecturis, duobus itineribus, sed admodum difficilibus in Suetiam perueniri potest.

HALLANDIA à parte aquilonari, Scania est proxima, quæ Noruegiæ versus Boream, ab ortu, Suetiam attingit. Initium, vbi Scania continua ab im- menso promontorio sumens, quod Hallardt Aas, sed admodum difficilibus in Suetiam perueniri potest. Ad ortum, eam Suetia partem attingit, quæ VVestergotia dicitur magna agrorum fertilitate prædita. Hinc vrbibus, arcibus, templis, nobilium habita- tionibus, prædijs, & pagis passim exulta. Sed quibusdam in locis proximo bello Suetico nonnihil deformata. Ciuitates maritimæ sunt, Hollandt Aas, La- helm, Helmsede, Falckenburgum, VValburgum, exto inde milliari Elleburgum, regni Suetiæ Arx. In litore Hollandiæ, innumeræ sunt insulæ atque scopuli, sine nomine, quorum series se latè circa Noruegiæ littora, & promontoria extendit, Frumentis & piscibus abundat, cigni, grues, anseres anatesque syluestres, quæ magnis agminibus æstiuo tempore eo commigrant, ad maris litus, & in lacubus, ingenioso & subtili aucupio capiuntur. Et, cum in hac regione passim memora sunt, ac syluæ, in quibus lupi, cerui, caprioli, vulpes ac lepores abundant, hinc multum operæ venationibus passim impenditur. Quin & boum, & e- quorum numerosa agmina in Germaniam quotannis emittit.

BLEKINGIA, tertia Scaniæ provincia, ad Austrum porrigitur, non procul ab ea Suetiæ parte, vbi Colmariana ciuitas, cum arce sita est. Germaniam respicit, & has habet ciuitates, vel ad mare, vel ad sinum aliquem maris sitas. Trelleborgam, Istediam, Santhamer, Ahufium, Selsburgum, Elleholmiam, & Rot- tenby; quæ ad fines Suetiæ sita est. Incolæ, vt plurimum cum Germanis maximè verò cum Lubecensibus & Rostochiensibus, frequentes negotiationes exer- cent, agros colunt, sed potissimum pasuis gaudent. De his iam commemoratis tribus Daniæ provinciis, benè scribit Crantzius, quod simul iunctæ, spaciùm conficiant duplo amplius, quam vicina, quam statim ingrediemur, & Zelandia.

NOBILISSIMVS totius Europæ sinus, vulgò Or Sundt Scania à Zelandia dispicit. Ita per excellentiam hoc Danicum fretum vocatur, aliqui ge- neratim Sundt, quoduis fretum designat. In hoc autem sinu pro mercibus vltro citroque exportandis, rursumque inueheadis, aliudue transmittendis, reddent est ratio. Qui secus faxit, capitale esse, & bona, quantum lacunque subtrahat, regio sic cedat. Hac ergo velificantes, dorsum maris secantes, quocunq; soluerint, has facientes, debenturq; portorium, velis deductis, regio quæstori pendere tenentur, quibus transmissis, mox alij onustiores, rationè reddituri ceterua- tim appellant. In hoc igitur fretu Daniæ Rex, omnes quasi Europeos negotiatores domare potest. Vidimus nostris temporibus, Anno 1587, quando nobilem & aureum hunc sinum Rex claudens, Hollandos atque Zelandos mirificè anxios reddidit, quorum sexcentæ naues ibidem detentæ sunt, ob illatam iniuriam Regio legato Caio Ranzonio viro nobili, quem Rex cum literis & mandato Bruxellam ad Ducem Parmensem eiusdem anni Ianuario Mense ablegarat: Vbi in reditu reb. foeliciter actis, & catena aurea cum effigie Ducis Parmensis donatus, à Statuum militibus, tertio à Bruxella milliari captus, Bergam ad Zoo- mam, inde Regijs referatis literis, & erepta catena aurea, 17. Ianuarij Hagam Comitibus in Hollandiam deducitur. Et ita tandem grauioris periculi metu, di- mittitur. Ad tantam vindicandam iniuriam, Daniæ Rex sinum hunc claudit, & sexcentas Statuum naues in eo retinet, donec multam persoluerent triginta millium imperialium dalerorum. Ex quibus Caio Ranzonio, ob captiuitatis perperas iniurias, decem millia Rex gratiosè donauit.

PORRO, est omnes naues inter Scania, & Zelandiam, per nobilissimum hoc fretum nauigare soleant, tamen frequenter accidit, vt minora nauigia, quibus ab insulis & locis vadosis minus est periculi, ex Holsatia & Lubeco, vicinisque regionibus soluentes, per Balticum mare nauigationes suas instituant ita- tam en, vt in oppido Niburg consueta vestigalia Regi Daniæ persoluant.

ZELANDIA, inter reliquas regni Daniæ Insulas, maxima sequitur, cuius longitudo xvj. latitudo xij. est milliarium. Habet ciuitates xij. Arces Regias septem. Parrochias propemodum septingentas. Traiectus in hanc Insulam multi, breuissimus ex Helsingburgo Scaniæ, cui ex opposito Zelandia exhibet Arcem verè Regiam **CORNEBURGV** munitionissimam & inexpugnabilem, Friderici Regis opus. Cuius peculiarem descriptionem damus. Insula hæc, rura habet pingua & fertilissima, absque stercoreatione segetes omnis generis proferens. Saxonis historici patria. Vrbium in mediterræicis præcipua, **ROSTCHIL- DIA** est, sic à Roe, id est, Reye, & fonte admirando appellata, qui editiore loco situs, perennes vndarum scatebras euomit. Huius etiam vrbis accuratam de- scriptionem dabimus, à nobilissimo viro Regio Cancellario D. Nicolao Kaas nobis præsentatam, peculiari volumine, quod de sola Dania meditatur. **HAF- NIA**, Regni Metropolis, à portu mercatorio, & nautico confessu commodissimo nomen trahens, Academia inclyta, Regiam hanc insulam exornat: Versus aquilonem **HELINGORA** est, vrbis littoralis. Sequitur deinde Arx omnium magnificentissima, quam rex Fridericus secundus villa diruta, loco omnium a- mœnissimo singulari apparatu condidit, eamque de suo nomine **FRIDERICEBURGV** nuncupauit.

FIONIÀ proxima est, Insula aliquanto minor Zelandia, sed fertilitate foelicior. Copioso enim frumentorum prouentu ita abundat, vt ad remotissimas regiones ea quotannis passim emittat, præsertim siliqum & hordium, quemadmodum etiam annuatim numerosos boum & equorum greges Germanis sup- peditat: Qui littora inhabitant, præter agriculturam, piscationibus etiam incumbunt, vnde haud contemnenda rei domesticæ compendia sibi comparant. Nec di sunt, ob multas per totam Insulam syluas, ceruorum, capreolorum, leporum atque vulpium venationes. In eius quasi medullio, Metropolis est **OT- TONIA** vulgò **Ottensche** Vrbis Episcopalis ab Ottone primo, multorum testimonijs edificata, circa ea tempora, quando Heraldum Regem ad fidem Chri- stianam suscipendam impulsisset, eiusque filium Suetonem è sacro fonte susceperat. Hæc vrbis, imperium est Insulæ præstans, in quo circa festum Epiphaniæ in su- anorum, ac præcipuè nobilium frequens conuentus, sic vt Chilonij in Holsatia celebrari solet. Circum Ottoniam veluti centrum, & quali prope distantia, reliquæ ciuitates in maris littore, ita sunt conditæ, vt portuum sitisque oportunitate, negotiationes suas non solum in mari Baltico, verum etiam per Suetiam, Noruegiæ, Rusiam, Belgium, atque Germaniam latè exercere soleant. Nomina earum hæc sunt; Niburg, Seimburch, Faborch, Affens, Bogens, Middelfart, Keremynde. Regias Arces Fionia quatuor habet Neuburgum, Hagenschouu, Hingagel, Escheburg, Et curiam Rugardt. Pagos complures, & Nobilium præ- dia non pauca. Est enim hæc insula ob cœli amenitatè, & iugera fructuosa; Nobilibus viris gratissima. Sunt etiam quædam in hac insula loca, bellicis prælijs nostra memoria nobilitata. Est enim mons quidam Ofchenberg non procul ab arce Hagenschouu, in quo Regis Christiani tertij auspicio Ioannes Ranzonius Eques Auratus dux belli, ingenti prælio deuicit Christophorum Comitem Oldenburgensem, Anno Christi 1535. die xj. Iunij, quo in conflictu duo Comites, al- ter Hagensis, alter Tecklenburgensis interempti sunt, quorum cadauera postea loco pugne effossa, Otronium delata, & in templo S. Canuti sunt sepulta. Cir- ca idem etiam tempus in monte Fauscheburg, qui milliario distat ab oppido Afcens, aliquot rusticorum millia cæsa sunt atque prostrata. Plures Fionia adia- cent Insulæ minores numero 35. omnes ferè habitatae & cultæ, quarum Langelandia maxima. Has autem omnes ob huius loci angustiam, in Indice breui nar- ratione describimus.

IVTIA occidentia pars Daniæ, quam Ptolomæus Cheronesum Cimbricam appellat, inter duo maria longè in Boream, quemadmodum Italia in austru porrigitur. Ab Albi flumine ad Aquilonem, octuaginta prope milliariis Germanicis ad oppidum Schagenn porrecta, multas amplas, & insignes regiones con- præhendit, latitudo eius, vbi maxima, nempe circa Aleburgum xx. milliaria habet. Ea autem duplicem constituunt Meridionalem & Septentrionalem, in Me-

HENRICVS RANZOVIVS, FRIDERICI II. Danic Regis
 amicus consiliarum, tam vniuersique Ducatus Slesuiciensis
 et Holsatiae, quam Dithmarschorum Gubernator & Præsi-
 des, singulari prædixit, Sic patriam optius noscitur cognoscere.

RANZOVIVS
 EDVIVI
 INVCVAVIT

Danorum Mæria, vel Cimbrica, aut Daniæ Regnum, multis sui partibus, maritimo interseptum fluctibus, ab ortu, Suecibus à meridie,
 Saxonibus à Westphalia; ab Occidente, Oceanus Germanicus; à Septentrione, Noruegici terminatur. Vbi Suecibus vicinis, Schaniam,
 Holslandiam, Blekingean pronominat habet, amonens, fertiles, populosis. Vnde breui de Hisseboruorum in Scandiam, longiperrillimam
 insulam, transeunt. In qua totissimum illud Ranzoviu ad Occidentem morat. Et Westphalia, sicut Caputinsia, sicut regis, Scandiam ad
 videntem Slesuici Holsatiae et minoris Daniæ insulas, possident. Et alia, sicut occidentalis, Caputinsia, sicut regis, Scandiam, sicut regis
 na de prorsusque Daniæ insulas, sicut Scandiam minor, cui septem et triginta insulas minoris adiacent. Et Fionia, fertillissimam, in diebus
 cum Slesuiciam transeunt, cui Cimbrica Chersonesus, quæ fuit borealis, proxima. Dehinc Westphalia, regio peninsularis, Noruegiam
 versus in cuncta formam, ad Scagnum Oræ Cimbricæ promontorii caput, se detendit. In Cimbricam de Saxonia, aditu et Holsatiam,
 cum Westphalia, Saxonibus, et Dithmarschorum Ducatus sunt, qui Generosi et Nobilitati viri HENRICI RANZOVII, hominis archi-
 et Mæria, sicut fuit gubernatione, Regi Daniæ, sicut parentis.

CORONEBURGV M.

ZELANDIAM, regiam, & præstantissimam Daniæ insulam, intet alia peregrina castra & oppida, vnica præ cæteris iniuncta, & planè inexpugnabilis arx decenter exornat. **CORONEBURGV M.** hæc dicitur, situ & mirabili opere adeo munita, vt nisi ab his, quos vitæ tædeat propriæ, tentari, nedum expugnari queat. Ita, vt non immeritò regionis vniuersæ, arcium oppidorumq; teneat principatum, atque à præminentia, regio sit condecorata cognomine. Hæc, sereniss. Daniæ Rege Frederico Secundo ita ordinante, & ideam vniuersam disponente, veteræ arce hœ loci funditus diruta, excitata est, externæ insulæ Zelandiæ oræ præsidio, ac tractus marini, quem sunt indigentant, defensionis, maximis & innumerabilibus vndiq; conquisitis saxis, interq; compacta, & fistucata ingentium arborum robora compactis atq; conclusis, ac loco fundamenti demersis, tam valida est ex ipso marginibus fundo educta, vt immanes pelagi fluctus, magnis prouolutos procellis, atque ad vallum murosque horrifono boatu ac fremitu illisos, citra vilius periculi metum, sustinere queat. Mirantur exteri symmetriam & harmoniam structuræ Italicæ, mirantur quotquot hoc castrum intuentur, qui Danicæ rura vel maria lustrant. Nam foueis, vallis propugnaculis, machinisq; grandioribus, colubrinitis, serpentinatis, pluteis, mortarijs muralibus, varijs & admirandis generis munitioibus, sulphureo nitratoq; puluere, & omnis generis comæatu vsq; adeo instructa, vt vix alia, quod constanter dixerit, totius Europæ, huic arci cõparari debeat. Hoc fatentur ingenue, quotquot in remotissimis orbis regionibus, rerum visu dignarum curiosi obseruatores fuere, tam exteri, quàm Regiæ Maiestatibus subditi. Quales inter primos Henricus Ramel, Gerardus Ranzouius, Benedictus & Nicolaus Alefeldij, omnes remotissimis peregrinationibus culti.

IN TVS, magnificis ac plane regijs conclauibus, cubiculis, porticibus, mænanis, ad stuporè, magnifice exornata, quæ picturis tapetisq; vestita, in quibus omnes Daniæ Reges ac uenustè depicti videntur, supernè sculpturis polita & auro obducta resplendent. Tectæ cupreis obducta laminis, paucis diuersi generis coloribus variata nitent. Muri casis ad normâ lapidibus constant, foueæ aquis in tritu & æ, eodem lapidum genere, à fundo ad summum vsq; vtrinq; munitæ. Regia in hac Arce culina, prout etiam balneariû hypocaustum, in quo ventisla omnia, diuersq; supellex tota argentea. Media Arce, area est ampla, & visu iucundissima. Nam quoquò verum oculorum aciem pandas, vel turres præcellas, vel tectum, sole splendente ad instar auri nitens, vel muros, magno ingenio elegantiq; structuræ artificio, & fenestris conspicuis ornatos, porticus & regiam familiam, delectamq; nobilitatem passim inambulante & aream tam spaciosam ac latam occupantem videbis. In qua, institutis theatris & scenis, comædiæ exhiberi, ignes volatiles projici spectacula, ludi, triumpho, decuriones equestres, solennia hastarum ludicia institui possunt (Torneumata vocant, in quibus cataphracti, hastas vibrare, simulato & ludicro conflictu, ad exercitia equestria informari solent. Quin & fons largus ex cupro conflatus nitentibus aquis abundans, arce medium occupat, tantis ornamentis illustris, planè vt intuentibus sit admirationi, cuius structura, incredibili sumptu facta. Videntur illic statuaræ aræ, fusili opere, iusta hominis magnitudine, raro ac nobili artificio factæ, varias orbis nationes accuratè representantes, quæ bombardas, clypeos, arcus, gladios, & diuersorum generum arma, pro nationum diuersitate, gestant, ex quibus dulcem Arcis necessitatibus aquam, copiosa vberitate emittunt. Ad Arcis mœnia, qua mare & Huenam insulam respiciunt, videre est admirandæ molis, & profusè stupendæ magnitudinis saxum, quod planè nullis viribus humanis loco moueri posse videbatur, huc iussu Regis pertractum, cum hac inscriptione.

ANNO M.D.LXXX. FRIDERICVS II. DANIÆ REX, CVRAVIT HOC SAXVM A PRIMO LOCO SVO, VBI VICISSIM ALIVS SVBROGATVS EST LAPIS, AD HVNC DEVOLVI LOCVM.

Hic Zelandia & Schania prominentibus vtrinq; promontorijs, ita propè coeunt, vt vix parvi milliarij inter se relinquunt maris spacium, quod vocatur, **DET QVINTVS**. Per hæc angustias tot ingentia Germaniæ, Liunioniæ, Suetiæ & Russiæ flumina, in Orientale mare se exonerantia, ceu per catarractas, præcipiti curtu, in latum illud inter Luthiam, Daniam & Noruegiam pelagus exeunt. Ad hunc locum omnes naues orientem versus, & vice versa, in Oceanum occidentalem cursum instituentes, veluti ad centrum coire, arcemq; ipsam, vti sedem & residentiam Regiam, velorum depositione decenter cohonestare, & vti gægal Regio collectori pendere necesse est, & cum in vtroq; littore arx posita sit, hic quidem Coroneburgum illic Helsingburgum Rex, si quando id ita necessitas postulat, suis in medio collocatis nauibus, ita has fauces occupare & occludere potest, vt, qualemcumq; etiam numerosissimam classem, ab ingressu vel egressu cohibere possit. In hunc locum sæpissimè vno die ducentas, sæpe etiam quadringentas, interdum etiam sexcentas, atque adeo plures & onerarias naues, ex diuersis Europæ partibus conuenire contingit. Rex in hac Arce gubernatorem habet Gerardum Ranzouium, Henrici Ranzouij in Ducatibus Scelviuici, Holfatiæ & Thiermaris Vicarii filium, magnis peregrinationibus cultum, qui Germaniam Græciam, Pontumq; Euxinum peragravit, & ex Constantinopolitana vrbe Hierosolymam se contulit, tum per Italiam & Galliam in Hispaniam Madritum, & in Lusitaniam Olyssiponam profectus, iter suum Lutetiam Parisiorum, & in Angliam conuertit. Inde rursus in patrium solum Holfatiam, ac tum in Daniam se recepit. Helsingora oppidum arce Coroneburgicæ subiacet, mari tam propinqua vicinitate iunctum, vt eius præcellosi fluctus impetu suo ciuium hortos frustulatum exedant atque elidant, nundinis frequentissimis, & peregrinarum mercium aduectione clarum, in quod multi conuenent & magnatij, diuersi ex locis conflant. Quo etiam, conquisitissimæ quæque res incolarum vlui inferuientes, apportantur.

INCISVM FRONTISPICIO ARCIS CORONEBURGENSIS CARMEN.

I Nlytus hanc celsam Fridericus cõdidit arcem, Nominè qui simul & sorte secundus eras. Rex pius & iustus, misis robustus in armis, Qui tamen inuictus prætulit arma toga.	Ergo vbi pascatos ageret Rex impiger annos, Structuræ tanta mole peregit opus: Muniuitq; Arcem, velut aspici, haud quod in ista Spem sibi tutelæ præsidij, locet;	Rex nihil ostentat Danus, se credit & optat Præsidio tutum solius esse Dei.
Cui Regina thoro vixit sociata iugali, Mechelburgiaca nata Sophia domo.	Nec velut antique structor Babylonis, quando, Iactet vt humana robora facta manu.	Scit bene, ni faueat Numen, quod robora nulla Vel chalybe, aut duro factû ad amante, iuuent.
Que pariter virtutis amans, studiosa mariti, Pignora coniugij plena decore dedit.	Iste luit pœnas fastus, dum septimus annus, Cerneret amentem persimilemq; feris.	Ergo det astrorum, terrarq; marisq; creator, In quo spem solo Rex Fridericus habet, Prosper vt ille diu, & soboles seriq; Nepotes, Has habitent, firma pace vigente, domos.

SIC DE EADEM HAC ARCE RANZOVIANAE MVSAE.

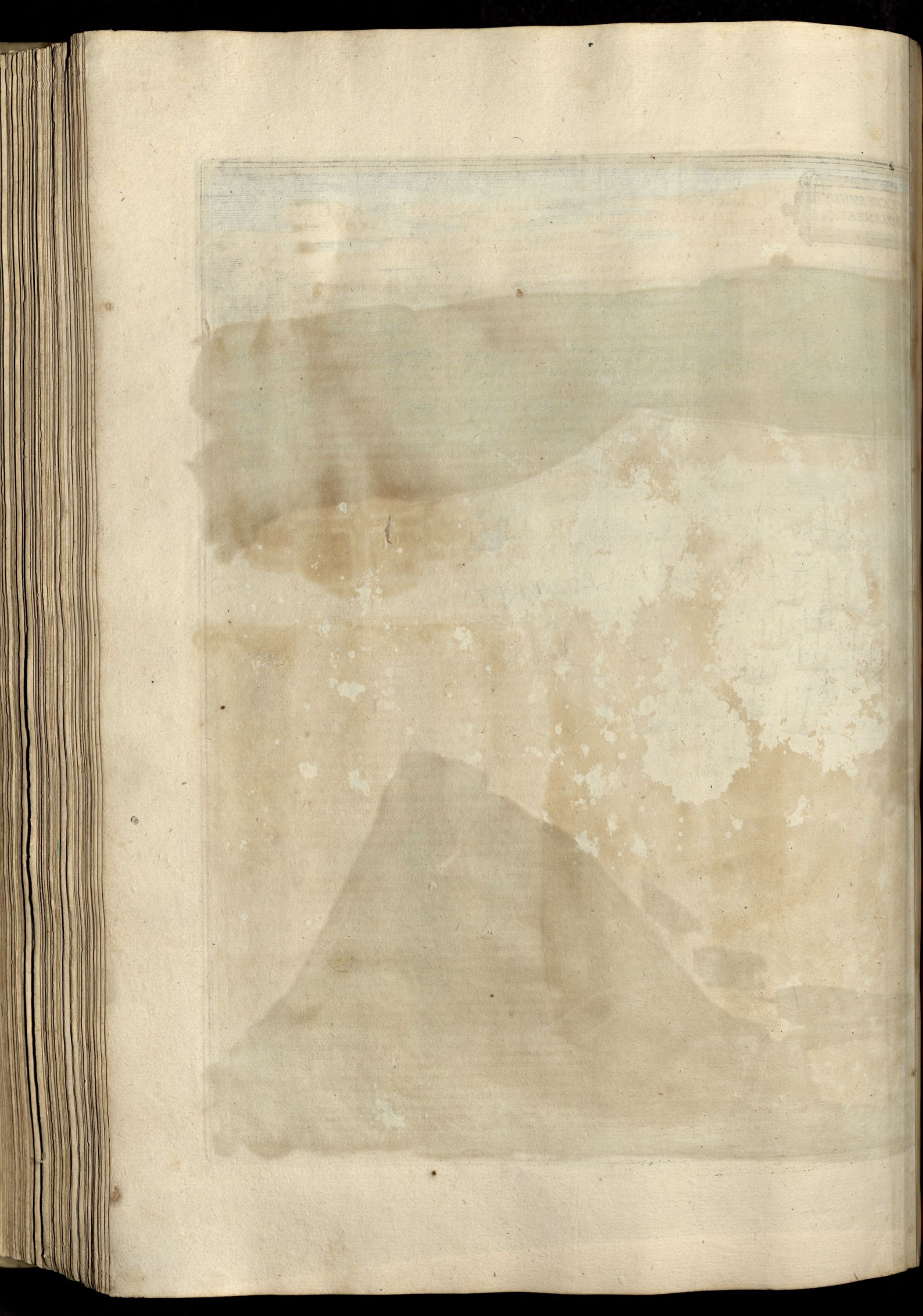
E ST, vbi, que regno sunt consociata sub vno, Rura præcellosi diuidit vnda maris, Scanica rura vocant, ne non Zelandica, que nunc Sub iusto sceptro, Rex Fridericus habet.	Nomina si queras, hæc Helles, illa Corona, Nomen habentes, dno est vtraq; fida suo.	Prouenit hinc auri, ac argenti tantus acerum, Hunc regni vt neruum dicere iure queas,
Hic in vtroq; sita est insani littore ponti, Arx, Regi qua nil gratius esse potest.	Nauis enim non vlla mari se credit Eoo, Hac penetrans, quæ non ponere vela solet.	Mirantur reges auri, argentiq; fodinas, Quas ipis tribuit dextera larga Dei.
	Omnibus hic opus est merces fateantur & illas Subducta redimant pro ratione sibi.	Non minor est, quem de multo u mercibus amplia, Prouentum Daniæ Rex Fridericus habet,

ALIVD.

F AMA est iustinum struxisse in rupibus Arcem, Rara qui fuerat Caesar virtute secundus: Ex hac Europam atque, sicut telluris, & equor Raucifonem medio spectabat lumine Caesar Inuictas pelago puppes, terrasq; repostas,	Condidit hanc Arcem regi Fridericus in ora, Virtuti hic nulli Rex & pietate secundus. Rexumat hanc Arcem, Regni & per secla Coronâ Esse dedit nomen, sed virtus inelya Regis Xerxi splendorem, Cræsi quoq; vicerit aurum.	Despicit hac velut ex specula Rex altus vtrinq; Arctoum, occiduumq; fretum, hinc & Scania lœge Nec non fertilibus, Zelandia ceruicibus aruis. Ius Regis cogit puppes hic sistere cursum, Aera dare, inde ratis felices nauigas aura.
--	---	--

FRETI DANICI OR SVNDT
ACCVRATIS DELINEATIO.

TOPOGRAPHIA INSVLÆ HVÆNÆ IN CELEBRI PORTHMO REGNI

DANIÆ, QVEM VVLGŌ ŌERSVNDT VOCANT, SITAE, IN QVA ARX VRANI-

BVRGVM DICTA, QVAMPLVRIMIS, VARIA EXACTAQVE RATIONE, ELABORATIS

Machinis Astronomicis referta, in summæ illius scientiæ honorem & instaurationem à TYCHONE

BRAHE nobili Dano, Domino de Knudsdrup, circa annum M. D.

LXXX. exædificata est.

HVIVS Insula medium vbi Arx ipsa consistit, elevationem Poli quinquaginta quinq; quinquaginta qua-
tuor cum dimidio graduum obtinet, & ab occasu remouetur partibus 37. ferè. Habet autem in circuitu 8160.
passus maiores, quorum quilibet 5. pedum assumitur, vnde duo quasi miliaria germanica mediocria in ambi-
tu adæquat. Quæ, cum in celeberrimo totius Regni freto, per quod quamplurimæ naues ab Orientali in Oc-
cidentale mare, & vice versa iucundo prospectu transeunt, constituatur, quædam etiam præcipua huius Re-
gni opida in propinquo circuitu conspicit: In Selandia, Hafniam Regni Metropolim, Academia Regia mer-
caturaque celeberrimæ, versus Libanotum distante m. tribus miliaribus, Helsingoræ, vbi naues prætereuntes
soluunt vespigalia: & Arcem Cronenburgum dictam, magnificè à Rege Friderico Secundo nouiter extru-
ctam, versus Circium duobus miliaribus. Totidem etiam Helsingburgum in ipsam septentrionem, idque in
Scania littore distat, in quo etiam Landiskronia, vnicò saltem miliari disita versus Eurum patet. Lunda, quæ
licet maritima non sit, tamen hinc spectatur versus Meseurum in distantia 4. miliarium. Malmogia verò Vpophoenicem respicit, remota mi-
liaribus quinque. Has ciuitates insula in circuitu videt, & vicissim ab his, cum sit admodum alta, prospectatur. Licet verò non admodum
magna sit, nulla tamen eius pars ociosa & sterilis existit, estque ferax frugum, & iumentis abundat, alit damas, lepores, cuniculos & perdi-
ces in magna cõpia, & piscatura circum vndique ap primè opportuna est. Syululam habet ex corylis, vbi nulla nucum vermiculis vni-
quam infecta vifa est, vt neque glires hæc terra patitur. Olim quatuor Arcibus insignis erat, cum Huelhæ gigantissæ (ex quâ hæc In-
sula nomen accepisse creditur) poster, inter quos Hugo & Grunhilda apud Germanos in Athletarum historia memorantur il-
lam inhabitarent. Nomina Arcium adhuc recensentur: Synderburga, quæ versus meridionale litus sita erat, quemadmodum Nordburga
oppositas partes, circa Boream obtinebat. Karhæcidia vero ortum hyemalem, veluti Hamera æstiuum respiciebat. Harum quatuor Ar-
cium fundamenta adhuc conspiciuntur, sed rudera nulla sunt residua. Licet verò Insula hæc admodum altè inter marinam salledinem ex-
urgat, tamen riuiolos & fontes aquæ dulcis, non paucos habet. Estque inter alios fons, qui nulla vnquam hyberni frigoris vehementia
congelatur, quod aliàs in his Regionibus est rarissimum.

ORTHOGRAPHIA

ARCIS VRANIENBURG IN INSVLA PORTHMI DANI-
CI HVÆNA, OPT. ET POTENTISS. REGIS FRIDERICI SECVNDI DECRETO,

ASTRONOMIÆ INSTAVRANDÆ GRATIA A TYCHONE BRAHE

D. DE KNVDSDRVP EXÆDIFICATAE.

Explicatio partium exteriorum præcipua domus.

A Ianua Orientalis ex Ionico & Dorico opere composita. B. Cœnaculum hybernum. F. Lapis fundamentalis quem posuit Magni-
ficus Dn. Carolus Danzæus Legatus Gallicus. G. & H. Fenestræ cellæ subterraneæ. C. Camera pro hospitibus. Suntque versus occa-
sum duæ similes. M. Musæum rotundum cum Bibliotheca & globo magno aurichaleico, cuius diameter 6. pedum est, K. Cauea
auiaria, cui similis respondet versus occasum. L. Laboratorium chymicum subterraneum & rotundum, continens 16. varias fornaces arti-
spagyricæ destinatas. I. Foramen per quod dimittuntur carbones pro laboribus Pyronomicis. Z. Cella subterranea pro reponendis li-
gnis ad comburendum hyberno tempore. X. Coquina. D. Camera Regis rubea, & Camera flaua octogonalis. E. Camera Regiæ carulea.
His tribus respondet versus occasum Cœnaculum maius æstiuum viridi colore exornatum, vnde naues omnes ex vtroque mari occiden-
tali & orientali per fretum illud vtroque citro que frequentissimè comentes iucundo prospectu videri possunt. X. Fenestræ superioris con-
tignationis. O. Obseruatorium maius meridionale sex insignes & maiores machinas Astronomicas continens. P. Globus volubilis cui im-
positus instrumentum inter obseruandum distantias stellarum, cui similis versus occasum respondet. Q. Ambitus octogonalis in quo
situs est globus prædictus. N. Obseruatorium minus meridionale Armillas Aequatorias magnas continens. VV. Descensus in Labora-
torium & Ascensus in Obseruatorium. R. Obseruatorium maius Septentrionale quatuor magnis instrumentis Astronomicis refertum. S.
Obseruatorium minus Septentrionale, alias Armillas Aequatorias magnas capiens. T. Alius globus versatilis imponendis instrumentis
instructus, cui etiam versus Occasum similis respondet. V. Locus in quo situs est globus ille magnus. I. Suprema Camera octogonalis
proximè infra cuspidem domus, ex qua vndique patet prospectus, habens in circuitu ambitum quem Galeriam vocant supra testum. 33.
Structuræ octogonales in quibus singule exciæ 4. Anni partes referentes conspiciuntur, & per artificium Hydaticum, quando lubet,
gyrantur, aquasque singule ternas sursum attollunt. 66. Sex camini in vnum desinentes versus Austrum, & alij sex versus Boream, in qui-
bus omnes camini totius domus distinctim concurrunt. N. Locus pro Horologio sonante horas per campanam, quæ superius pendet in
Pegalio ostendens vnde spirent venti, qui dum circumuoluit, infra tabulam supremæ Octogonice camere per indicem volubi-
lem, omnes ventos, prout quotidie flant, indicat, Vnaque horæ sub eodem tabulato patent per alium indicem ex eodem centro reuolu-
tum. Atque hæc est exterior domus delineatio qualis patet ab Oriente aspicientibus, quibus omnia eodem modo respondet ab Occiden-
tali parte, quemadmodum Meridionalis & Septentrionalis facies etiam sibi ipsis in omnibus assimulantur.

Ichmographia explicatio.

A Ianua Orientalis. C. Occidentalis ianua. 8. Transitus quatuor ad angulum rectum concurrentes. B. Fons aquarum volubile rotans, qui
aquis hinc inde eiactatur. D. Cœnaculum hybernum. E. F. G. Camere pro hospitibus. L. Gradus maiores per quos ascenditur in superio-
rem contignationem. H. Coquina. I. Penu. K. Puteus profundus 40. vlnarum artificio Hydatico seruiens, & aquas per Siphones in omnes
Cameras totius domus distribuens. M. Ambius pro lignis reponendis. O. Gradus in penu subterraneum ducentes. S. Circuitus supra Laboratori-
um, vbi in quâdam fornaces carbones deiciuntur. P. Gradus minores ducentes a Laboratoria in Obseruatorium. R. Cauea auiaria versus occiden-
tem. Q. Alia cauea auiaria versus ortum, in quibus aues liberè in paruis arboribus hinc inde volantes cauitant. T. Bibliotheca. VV. Globus ille
magnus aurichaleicus, 4. Camini. V. Mensæ. Y. lecti. N. loci secreti. Sunt autem omnia in hac tota distributione, se inuicem respicientia & æqualia,
ita vt quatuor Camere, eiusdem sint magnitudinis, itidem & turres vtriusque adherentes cum suis ambitibus, Porticus etiam & atria decussatim
conclauia æqualiter dirimentia, eandem inuicem magnitudinem seruant. Omnia verò que tum in Ichmographia, tum in Orthographia con-
spiciuntur, proportionem magnitudinis eam habent, cuius Basis quadrata intelligitur in quolibet latere esse pedum 50.

Delineatio totius capacitatis explicatio.

A Domus præcipua in ipso mediotulio totius capacitatis extructa, & per quatuor latera æquale quadratum efficiens, in 4. mundi plagas ex-
tremis operè rustico & Tuscano composita. D. Porta Occidentalis eodem opere elaborata. Habet autem hæc duæ portæ superius duos canes
maiores Anglicos excubatores cum sua domuncula, vt vndique aduenientes latratu indicent. B. Officina Typographica maioris domus Ideam
in parua forma referens. C. Domuncula pro seruis, etiam maiorè domum, quò ad frontispicia, representans & subterraneum habens carcerem. F.
Exterior valli facies. G. Interior valli forma cum sua plantie, vbi duo coniunctim spaciari possunt. N. Quatuor viæ versus ambas portas & vtriusque
domunculam ducentes, in 4. mundi plagas ad amissim excurrentes. O. Quatuor ianue hortorum. M. Vmbacula amœnitatis gratia in hortis cõ-
strueta. L. Horti herbarum & florum. H. Horti arborum varij generis numero trecentarum. I. Ludus quem *Pultenafel* vocant. K. Ludus globu-
gala latera continent pedes 300. Altitudo verò ipsius valli ab imo fundamento est pedum 18. Craffitudo eiusdem infima est pedum 14. Suprema
vero vbi ambulatur, pedum 9. Domus ipsa in medio sita, quæ etiam exactè quadrata est, habet in singulis lateribus pedes 40. Altitudo muri 50.
Turres vero rotundæ à Meridie & Septentrione annexæ habent 20. pedes in diametro, quibus ambitus exterior adherentes addunt pedes 9.
Porticus ab Oriente & Occidente inferius quadrati habent 14. pedes in quolibet latere. Tota altitudo domus à terræ superficie vsque ad Pega-
sum supremum est pedum 70. Domus etiam tota, quæ quæuersum patet hypogææ habet ædificia, quorum profunditas est pedum duodecim, hæc
vero subterranea cum sint, non hic representantur.

VRAMBURGVM. Ara, quae formis, variis modis, ratione fabricatae
 aedificatae, et aedificatae, referuntur in formae illius, sicuti, sicuti, et illustratae.
 cum a. STYCHONE BRAHE. Nobili. Duce. Domini de Rindshup. circa
 aetate. M. D. LXXX. et seq. illustratae.

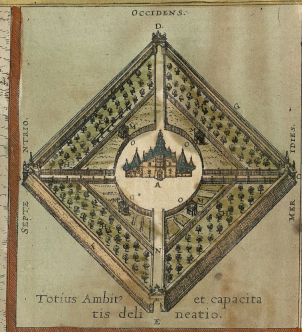

OCCEIDENS.

ICHOGRAPHIA FRAT. CIVIAT. DOMVS.

ORIENS.

Totius Ambitus et capacitas delicti neatio.

Topographia Insulae Hirtens in celeberrimo Regno Daniarum, quae Wilgo Ceteri sunt uocant Effugiata Coloniae 1586.

A. Templum. B. Ara. pra. Vranburgio. C. Officina et habitatio de refectis, ad huncmodi intransmissa confectio. D. Substratum quoddam fructuosa, circa organa astronomica constructa. E. Prætorium aedificatum. F. P. aqua quae in huncmodi fabricata est. G. Forum publicum. H. Schola. I. Curia. K. Anaxilla. L. Anaxilla. M. Anaxilla. N. Anaxilla. O. Anaxilla. P. Anaxilla. Q. Anaxilla. R. Anaxilla. S. Anaxilla. T. Anaxilla. U. Anaxilla. V. Anaxilla. W. Anaxilla. X. Anaxilla. Y. Anaxilla. Z. Anaxilla.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and is mostly obscured by the large illustration and stains.

H A F N I A.

A F N I A, Daniæ metropolis, vrbs in Zelandia maritima, in planitie sita, ab ortu brumali ad meridiem, vsque ad occasum brumalem vbique mari alluitur, adiacente ad meridiem insula, A magger, quæ portum incredibili commoditate celebrem præbet. Excurrit enim ad orientem in Balthicum mare ad stadia quatuor, vadosis & perpetuis arenis impetum maris sæpe vehementissimum retundens; quo fit, vt inter dictam Insulam Amagger, & agrum Hafniensem orientalem ad quingentos passus tuta concedatur statio nauibus. Admirabilis & hic conspicitur naturæ prouidentia, quæ particulares quasdam stationes ab initio regijs nauibus, regniq; custodibus fidiſſimas designauit ad ipsum littus, ne longius in mare excurrendum tories effet nautis. Estq; spectaculum hoc plane insolens, turribus & ædificijs contiguas videre naues, vastissimis molibus, hoc plane insolens, turribus & ædificijs contiguas videre naues, vastissimis molibus, maximis cum domibus decerrantes. Raræ sunt tales stationes, & in omnibus totius Europæ portubus non facile inueniuntur. Longitudo insulæ est miliarij vnus & dimidii versus meridiem, latitudo sex, interdum quatuor stadiorum. Fertilissima est, (vt omnes maris Balthici) perenne promptuarium Hafniensibus datum; Ab Hollandis frequenter excolitur, quos mediocri proposita libertate, euocauit Christianus secundus: Hi strenuissimè agriculturæ operam nauentes, documento fuerunt Danis, maiores Vſuras ex solo ipsorum peti posse, improbus si accedat labor. Distat, quæ proximè ciuitatem respicit, quadraginta quinque passibus, Insula paruula intercedente, in qua arx planè regia, & antiqua visitur, iungiturque insula hæc ciuitati duobus pontibus ita constructis, vt nauibus ingressum egressumque concedere possint. Visuntur in hac quoque insula Armamentarium Regium, & Questuræ domus. Inter has insulas alternante fluxu, refluxuque maris, quamuis incerto à tempestatibus (præsertim ab occasu brumali flantibus) excitato, custoditur portus, & expurgatur insigni naturæ artificio. A septentrione ad occasum brumalem, paludibus & stagnis vndique cingitur, præterquam, quod fossis & vallo latissimo & altissimo, etiam locus natura, & hominum industria vndique videatur munitissimus. Estq; circuitus vrbs ab hac parte planè circularis, recta linea terminatus à mari, qui circuitus, quatuor ad summum stadijs describitur.

Huius autem vrbs tenuia fuere initia. Nam Absalon Huide, Archiepiscopus Lundensis & Episcopus Roeshildensis, vir nobilitate generis, sapientia, animi magnitudine, patriæ amore, atque in rebus gerendis felicitate & successu præstans, munitionem quandam in ea insula, in qua nunc est Arx, magnis sumptibus extructa, fieri curauit, cui appellationem de suo nomine, Axelhuus, indidit, vt eo melius aduersus pyratas, locus ille defendi posset, iussit etiam ijs in locis, vbi hoc tempore splendida ædificia sunt, casulas quasdam piscatorum poni. Estque locus postea Kiobmans Haffen, id est, portus Mercatorum vocatus. Quod negotiatores, cum à pyratibus vrgerentur, ibi receptum haberent. Historiæ hæc accidisse perhibent circa annum Christi M. C. LXV.

Priuilegia vrbi prima à Iacobo Episcopo Roeshildensi data sunt, anno C. M. CC. LIV. Idib. Martij. Et postmodum ab Inguaro Episcopo confirmata, Anno M. CC. LXXXII. Quæ aucta Regum diplomate Erici, Anno M. CCC. XIX. Voldamari M. CCC. XLI. Et Erici Pomerani, anno M. CCC. XXII. confirmata sunt.

Ius municipale, quo pleræque Regni Danici Vrbes vtuntur, à Christophoro Bauaro, anno Christi M. CCCC. XLIII obtinuit.

Arque eadem hæc priuilegia, quibus alia accesserunt, diuersi deinde Reges confirmant. Vt Christiernus eius nominis primus, anno M. CCCC. LV. Ioannes, anno M. CCCC. XCII. Christianus tertius, anno M. D. XXXVI. Et Fridericus secundus, anno salutis M. D. LIX.

Inter præcipua regni ornamenta, merito censenda est Academia, cuius instituendæ facultatem Rex Ericus Pomeranus à Martino V. Pontifice Primus impetrauit. Quod cum ille ob diuturna bella, quibus magno Regni incommodo, implicabatur, perficere non posset Christiernus Oldenburgicus, qui primus in nobilissimam familiam suam, Regum axioma inuexit, tandem Anno Christi M. CCCC. LXXVIII. permissu Sixti Romani Põtificis, impetratisque ab eo Academia Bononiensis priuilegijs, ad optatum finem deduxit.

Atque hinc quidem Iacobi Middendorpij error apparet, qui secundo de Academij Orbis Christiani libro, Hafniensem hanc academiam, primo per Fridericum tertium Daniæ Regem, circa annum Domini M. D. XXXIX. erectam, & à Christiano Rege instauratam scribit. Cum Fridericus aliquis tertius Daniæ Rex nunquam in rerum natura fuerit, & Fridericus primus ante annum Christi M. D. XXXIX, in fata concesserit.

Primam autem Academiae erectionem, fundatoris filius Ioannes Rex confirmauit, & scholam noua fundatione stabiliiuit, anno M. CCCC. XCVIII. Christianus verò tertius anno M. D. XXXIX. eam, Professorum & lectionum numero adauxit, additis quoque redditibus certis, quibus viginti studiosi alerentur. Tandem autem Fridericus secundus, anno Christi M. D. L. XIX. Iulij XXII. maximo tum feruente bello, cum vicino Sueciæ Rege, & professorum salaria munificentissimè auxit, & superioribus redditibus, quibus viginti illi studiosi aliti sunt, annuas obuentiones Anno M. D. L. XIX. addidit, vnde octuaginta alij liberaliter sustentari queant. Ita, vt centum studiosi illic, Regia munificentia, nunc viuant.

Præcipuum Vrbs templum D. Mariæ sacrum est. In eo sacrantur & coronantur Daniæ Reges, Canonicorum Collegium olim fuit. Aliud est Spiritus sancti, Tertium D. Nicolai mari vicinius. Quartum in Arce. Quintum, D. Petri, quod hoc anno M. D. LXXXVI. magnis impensarum sumptibus à Friderico secundo restauratur, vt in eo Germanicæ nationis homines sacros conuentus habent.

HAFNIA vulgo *Römhölen* Vrbs Danie primaria qua se terra marique conspiciendam exhibet Anno Salutis M. D. LXXXVII.

HELSINGOBVRGVM

EL SINGOBVRGVM, Scaniae Danicae ciuitas est Maritima, arce editissima insignis, quam urbem Helsingorum nominat Saxo Grammaticus lib. 14. & Helsingum oppidum, lib. 15. Sita est in ipsis pene faucibus, & ad fretum, (vix vnum mil are in latitudine patens.) per quod in eum quem Codanum sinum appellat Plinius, *naturalis historia lib. 4. cap. 13.* illabitur Oceanus, vbi eractus est ex Scania in Selandiam Insulam breuissimus, Germani vulgo nominant *den Sund*. Orientalem maris ripam tenet Helsingoburgum, quemadmodum Helsingora; vna cum Cronobergo Arce Regia, & longe magnificentissima, occidentalem a Septentrione in austrum porrigitur ciuitas; longior quam latior, monte nimirum per quam edito, qui huic imminet ad Orientem, obstante, quo minus in latum etiam extendi possit. In huius medio Templum est Virgini olim Deiparae dedicatum, non magnificum quidem illud (ex cocto enim tantum lapide extructum videtur) amplum tamen in primis, & excelsum, cui turris adiecta est altior aliquanto, vniuersum autem aedificium eiusmodi planè, vt & gratiam quandam habeat, quod decenti simplicitate commendetur, & copiosa luce in eo perfundantur omnia. Nusquam plura quam hic antiquae nobilitatis Danicae ad parietem Templi Septentrionalem, depicta videntur Insignia, sepultis in eodem templo praestantibus nobilitate viris. Non procul à templo Praetorium est ad Austrum, vnaque forum, in quod merces suas quotidie ferè conuehit frequens vicinia. Praeter mercatum hunc quotidianum, in quo ciuium potissimum, ac vicinorum seruitur commodis, alij duo annuifarij, alter in medio quadragesimae, alter sub Dominicam palmarum dictam, sic celebrantur, vt non ex Dania tantum, verum etiam ex peregrinis, & procul disitis regionibus huc conuenit maxima hominum multitudo, comparatis eodem exoticis etiam mercibus haud paucis, vt vix in villa Panegyri Danicae, vel hominum sit, vel mercium frequentia maior. Ex mercibus tamen in hisce mundinis frequentiores sunt equi, ac boues venales, quorum diftrahendorum causa haec primitus sunt instituta. Oppido toti, qua in longum patet. Mons imminet, vt ante dictum, ante orientem, praeruptas admodum, ac editus, cuius fastigio, super solidissima caute, arx imposita est longè munitissima. Haec ab Helsingis (hi Sueciae populi sunt, quorum patria Helsingia) sub ipsam olim Natiuitatem Seruatoris Christi in carnem Frothone III. Danicae Rege, vel circiter, extructa memoratur, à quibus quidem Helsingis & nomen inditum, tum arcis tum ciuitati, adde & ei, quae trans fretum est Helsingoram. Id aut nomen sonat, non tam oram, seu extremitatem, quod videri alicubi possit, quam arenam Helsingoram. Est quidem illa extrema Selandiae versus ortum aetium vel Boream pars, vbi sita Helsingora est: cum arce Cronobergo, verum veteri Danorum lingua Or, arenam sonat proprie, cuius magna est etiamnum circa Helsingoram copia, longiori tractu in mare currens, idque non admodum profundum, à qua verisimile est nomen factum & ciuitati & freti vicino, quod à Danis appellari dixi *Orfund*, &c. quasi dicas arenae fretum vel sinus. Et flexus vbi nunc arx est Cronobergum, olim dicitur est, OR E K R O G, quasi flexus, ab eadem nimirum arenae copia De tempore extructae Arcis Helsingoburgensis circumferuntur Barbari quidam versuculi duo, qui sic habent:

Tempore Natalis Christi turris capitis
Helsingborg struitur, veluti in scriptis reperitur.

Ea sane perampla est, vt per se ciuitatula videri possit, in cuius medicullo turris quadrata, & ipsa ampla admodum, atque in primis edita, contignationum seu interstitiorum, sursum versus (quae tabulata vocantur) complurium ad miliaria aliquot, procul sese spectandam exhibet. Hanc turrim duplex ambit murus, alter proximè cingit eandem: qui autem remotior est, arcem totam, vnaque aedificia complectitur complurima, quotidianis eorum, qui arcem tenent, vbius accommodata. Murus exterior, qua parte plagam respicit Orientalem, & Aquilonarem, fossa cingitur sic satis profunda, quo is locus minus videatur natura munitus, quam Iatus occidentalis. Id enim magis est praeruptum, seu arduum, & natura inaccessibile. Fuit haec arx multorum Regum olim sedes, vbi comitia quaedam Regni celebrata sunt, vt cui initio gubernationis Erici VI. cui Kleppingo postea cognomen fuit, sub Annum Domini 1260. ad diem 9. Martij mensis, & conuentus inibi habiti, maxime quando negotium erat Danis cum Suecis vicinis, aut inter Suecos ipsos pax per Danos constituenda, quod factum est & anno Domini 1310. quando conuenientibus Helsingburgi Rege Danicae Erico VII. *Menvred* dicto, & fratre huius Christophoro Birgero, item Sueciae Rege, & huius fratris Erico & Valdemaro cum Gerardo Holfatiae Comite, & Henrico Duce Megapolensi, composita est omnis inter Birgerum & fratres eiusdem controuersia, Meminit huius Iohan. Gothus historiæ Sueconum & Gothorum lib. 20. cap. 19. Quod ad antiquitatem attinet oppidi Helsingoburgensis, certo sciri non potest, priusne Arx extiterit, an oppidum, vel simul vtrumque, illud certum inter vetustiores Scaniae, imò & Danicae totius ciuitates, vulgo numerari quatuor hasce: Treleoburgum Scaniae, quod à tribus leonibus insigni Regni Danicae nomen inuenit, Scanorum, item Lundiam, & de quo nunc agitur Helsingoburgum, quo longè recentior em esse Helsingoram, vel ex Saxone constare videtur, qui *historia sua lib. xv.* de Valdemaro primo loquens, & loci eius mentionem faciens, vbi nunc est Helsingora, littus tantum Sialandiae nominat, quod ab Helsingo oppido vocabulum tenet.

CORONIA, vulgo Landiscroon.

Ab Helsingoburgo distat Coroniam, & ipsa maritima (quam vulgo Landiscroonam dicunt. Id sonat terrae, seu provinciae, vel regionis coronam) miliaribus Germanicis plus minus duobus, & dimidio versus austrum. Haec ab Erico VIII. Danicae Rege primum condita est, sub annum à Christo nato 1413. cum prius eo loco pagus fuerit. *Saebye fondre*, id est, Australis dictus, cuius adhuc appellationem platea quaedam in hac regione retinet. Incolis dicta *Saebye gade*, id est, platea *Saebye* Quam Landoram appellat Saxo lib. 14. de Erico IV. & V. Valdemaro I. horumque gestis verba faciens ea non ciuitas fuit, sed longior quidam, vt Saxo ipse loquitur, arenae tractus à continenti litoris in mare procurrens. His enim penè verbis vitat Saxo: Nec facile est dicere, sub quoniam Scaniae litore is fuerit tractus, hicne vbi Coroniam nunc est. an alibi. Vicinus est vrbis ad orientem fluminis, dimidio tantum miliaribus ab vrbe distans: hic in Meridiem fluens, ac in mare sese exonerans, cursum non nihil flectit ad Aquilonem, marique mixtus Coroniam praeterlabitur, ac portum efficit vastissimarum etiam nauium capacem, quo non est alius per Daniam magis commodus, aut opportunus ea res occasionem praehibuisse videtur, condendae hoc loco ciuitatis. Vallo ac fossis cingitur, Arcemque adiunctam habet, cuius fundamenta à Christiano III. Danicae Rege iacta primum sunt anno Domini 1543. vel circiter paucis post annis peracta eiusdem aedificatione. Haud parum momenti ad victoriam portus Coronensis, cum patre defuncto, de regno is dimicaret aduersus seditiosos, & Comitem Oldenburgicum. Hic enim vrbe occupata, turram admodum, reliquo belli tempore, stationem habere huius naues. Quae res videtur & portum & ciuitatem sic Regi victori commendaasse, vt postea arcem quoque hic locandam duxerit. Quo loco nunc arx sita est, olim coenobium erat Carmelitarum, quibus sub ipsa huius ciuitatis quasi crepundia, in Daniam introductis, domicilium hic primum statuit Ericus VIII. vrbis conditor. Porte ciuitatis versus Meridiem & mare tres sunt: Totidem etiam, qua vrbs continenter spectat. Orientalis vna, altera septentrionalis, tertia occasum aetium respicit, & Corum seu Argesten, quae à vicinis platea *Saebye* nomen obtinet. Per has multum quotidie rerum venalium inuenitur, earum potissimum quas Regio, seu Provincia vicina producit, quemadmodum per portas maritimas, quae nauigis in portum apportantur, ex variis Europae regionibus, Liouonia, Rulsia, Pomerania, & ciuitatibus Germaniae maritimis; Hollandia, item Anglia ac Scotia, tandemque ab extrema Noruegia, & alijs locis infinitis. Nunquam autem vel mercium, vel hominum in hac ciuitate frequentia maior, quam circa Solstitium aetium, quando mercatus in ea exercetur longe maximus.

Non procul à porta maritima orientali, forum est peramplum, iuxtaque praetorium magnificè extructum. Et circa forum, quemadmodum passim in vrbe tota, maxime versus portas, Septentrionalem & orientalem priuatorum aedificia sic satis splendida. A foro versus septentrionem, non longo spatio templum est vastè magnitudinis, & Templo iuncta turris praeterea, ex lapide cocta instructa. Neque nunc alius est in hac vrbe sacrorum locus, praeter Nosocomium, in ea platea quae ad portam ducit orientalem. In hoc Nosocomio permulci alitur aegroti, ac pauperes, ciuium potissimum liberalitate & beneficentia. Neque enim certos annos prouentus habent, qualibus gaudent alia quaedam passim per Daniam Nosocomia, & Pochodochia, maiorum liberalitate donata.

L V N D I A.

Haec à Coroniam versus ortum, siue subsolanum tribus distat miliaribus germanicis, estque mediterranea, quae vbi mari proxima est, miliaribus tantum vnicò ab ea distat. Sedes haec olim erat Archiepiscopalis, inde vsque ab Anno Domini 1104. & temporibus Aseri I. Archiepiscopi ad tempora Christiani III. Quando fuerit, & à quo, vel à quibus condita, nusquam in historiis legitur. Nam qui Anglos conditores agnoscent, appellatione sola moti videntur, quae communis est huic cum Angliae Metropoli: Germani enim vtrunque ciuitatem *Lunden* nominant. Dani hanc suam sua lingua *Lund*, quod nomen saltem Danicè significat, vel sylvam. Qui latine volunt id quicquid est appellationis exprimere, nunc Lundam reddunt, nunc Lundiam, nonnulli etiam Lundas numero multitudinis, vt Arthenas, Londinum, vel Lundium pro Lundia, nouè sunt appellationis, & Danis inuitata. Fama quidem est Anglos olim in hac oram Scaniae, & quidem Lundiam, mercimoniorum causa, confluisse frequentes, vbi emporium tum fuisse dicitur longè celeberrimum, multo ante conditas Malmogiam, & Helsingiam, verum id ad ea potissimum tempora referendum cenleo, quibus Angliae etiam imperarunt Danicae Reges. Itaque commercia quidem cum Danis habuisse Anglos certum est, verum ex eo mox non sequitur, ab his Lundiam conditam, vel ab Angliae Metropoli denominatam, vt peruetus sic Londinum Angliae, cuius etiam in Frothone I. qui nonus erat Danorum Rex, apud Saxonem fit mentio. Illud extra controuersiam est, inter vetustissimas Danicae ciuitates cenferi Lundiam. Ac sciendum circumferri inter Danos de Lundiae antiquitate rhythmos quosdam peruetustos in hunc modum.

Den thid Christus lod sig fode.
Stod Lunder Schauer segerste quode.

ITZOHOA

ITZOHOA nobile, & augustum Holsatiae oppidū, sicut, lociq; natura, navigatione, ac proinde negotiatione, quae per Stora & Albi flumina exercetur, praestans. Nam Stora, piscoso ac nauigabili flumine, vndique cingitur, quod flumen in intima Holsatia ortum, aliquot oppida, & nobilem illam Ranzouianam domum Bredenbergam alluens, ad occidentem Albi permixtum, à fluminum tandem parente recipitur. Oppidum autem Itzohoa primum à Ludero Billing Saxoniae Duce, totiusq; Holsatiae domino, sub Ottone I I. circa annum Christi millesecundum, contra Vandalos muniti ceperunt, suppeditante flumine & loci opportunitate munitiones: cumq; Vandalis, tempore Imperatoris Henrici II. totam Holsatiam, Dithmarsiam ac Nordalbingam crebris incurisionibus depopularentur, incensis omnibus villis ac pagis, vnicum propugnaculum in Itzohoe, & Borcklenburch, ab ipsis expugnari non potuit. V Valdemar autem, secundus eius nominis Daniae Rex, deuicto Adolpho, tertio eius nominis Holsatiae Comite, Hamburgum fugiente, oppidum istud diripuit ac deaustauit, anno Christi M. CC. I. Postmodum verò anno salutis M. CC. VI. Holsatiae Proceres, opportuna situs commoditate incitati, denuo hoc oppidum munire ceperunt, ibidemque contra Regem se fortiter defenderunt, aquarum firmati praesidio, quae mirum in modum eo die bis in eandem altitudinem exaltauerunt, vt ponte deiecto, ciues tueretur, Danis exclusis. Stora siquidem, quemadmodum & pleraque alia Holsatiae flumina, ad aliquot miliaria, aestu marino, exagitantur. Itaque hunc diem oppidani, celebri memoria, annuatim obseruant, eundemque, ob partam tam illustrem victoriam, ciuium diem nuncupant.

Anno M. CC. xxxiii. Itzohoenfes, ab Adolpho III. syluis ac pratis, nec non insignibus, ac iure municipali donati sunt. Gerhardus Comes Holsatiae, & filius Adolphi IV. anno reparatae salutis M. CC. V. transtulit caenobium virginum nobilium de Iuenstere, & id rursum extrui iussit ante oppidum Itzohoe, idque multis, ac amplis praediis ac fundis locupletauit, sepultusque est in ipsa caenobij Ecclesia, cum omnibus suis posteris. Deinde etiam anno M. CCC. XL. Gerhardus Magnus in Luria caesus, ibidem humatus est. Et Anno Christi M. CCC. L. xxxi. Comes Henricus ferreus, sic dictus, quod stipendia meruerat in Dania, Suecia, Anglia, & Italia. Nec non Elisabetha Comitris Nicolai coniunx, Anno M. CCC. L. xxxviii. Itē Comes Nicolaus, anno salutis M. CCCC. Annoque Domini M. CCCCIII. Albertus Comes, qui in Dithmarsiam irruptionem faciens, equo lapsus est, ex quo casu postmodum xxx. Septembris obiit. Post hos etiam Gerhardus Slesvicensis & Holsatiae Dux anno orbis redempti M. CCCC. IV. à Diethmaris caesus, Anno deinde Christi M. CD. xxi. Henricus Holsatiae Comes, electus Antistes Osnaburgensis: similiter Dux Henricus, filius Gerhardi in obsidione Flensburgensi lancea interemptus. Postremo sepultus est in eiuſdem caenobij Basilica, Anno M. CC. Lix. Dux Adolphus Lubecae mortuus. Extat ibidē & alia quaedam monumenta, tymbi, Epitaphia Holsatiae Procerū, & illustriū, nobiliumq; familiarum, imprimis verò ex heroica, & per celebri Ranzouiorum gente, Bredonis, Caij, qui Dominus & Haeres fuit Curui aggeris: Ioannis Henrici, Pauli, Nicolai, & Maurij, quorum plerūq; sepulturae ex candido marmore, praecellenti opere factae conspiciuntur, eruditorū epitaphijs, & carminibus illustratae. Ex multis quod Ioannis Ranzouij tumulo, marmori insculptū est, excerpere placuit.

Ioanni Ranzouio, nobili Holsato, qui post susceptum balthei militaris decus, & perlustratas remotissimarum gentium prouincias, quantum pacis, bellique artibus omnibusque corporis, atque animi eximij bonis, eniti potuit, id omne secundum pteratam in Deum, vni patriae, eiusque laudatissimis Principibus, Frederico primo, Christiano III. & Frederico II. Danorum ex ordine Regibus, huiusque patris, Ioanni & Adolpho Holsatiae Ducibus impendit, felicissimo euentu, vt pote summus cum iusto Imperio Dux, exortis subinde bellis destinatus, semper victor, qui praeter copias, deditaque vrbes atque arces, profligatos eiectosque pro Cimbricis & Holsatis finibus, hostes rebellium Dithmarforum contusam ac fractam armis contumaciam, oetnes, patentibus in campis, diuersis praелиis superatas hostiles acies, vel ab ipsius indulgentia, vel à fœda fuga, vitam coegerit impetrare, illustri & fidei erga patriam eiusque principes & clementia, erga victos gloria, quam ad fatalem maturae senectutis horam, sine fortunae ludibrio, perduxit, sicque domi suae ætatis veniam nactus, omnibus animi sensibus integris, in charissimae coniugis, filiorum & nepotum complexu, æterno numini spiritum, à quo acceperat, firma in Christum fide, & certa resurrectionis spe, confirmatus reddidit. Henricus & Paulus filij, praerenti charis. in ætate posuere. Obiit Anno Domini M. D. Lxv. die xii. mensis Decemb. cū vixisset annos lxxiii. & mens. i.

Sed, de elogijs & epitaphijs, quae in aliorum Ranzouiorum monumentis tam in ista Ecclesia, quam alibi passim leguntur. Item de generosis, claris, & fortibus Nobilibus Ranzouianae familiae viris, qui quadringentis huc vsque annis, pace & bello floruerunt liber extat, Antverpia, Plantinianis, ac proinde elegantissimis typis excusis, cum Historico Epigrammatum libro, continente encomia Heroum, Imperatorum & Ducum, superioribus, & nostro saeculo, virtute bellica maxime illustrium, quos Henricus Ranzouius, in Ducatibus Regis Daniae Vicarius, in Arce sua Bredenberga depingi, & versibus, partim à seipso compositis, partim hinc inde collectis, ornari curauit. Porro, in iam commemorato Itzohoenſi Caenobio, monastico habitu, etiamnum degunt, xxxi. diuinis officijs nuncupatae nobiles virgines. Haud ita procul ab isto virgineo Caenobio, misericordiae, pietatisq; officina est sita, Xenodochium D. Georgio factum. Oppidani Fridericum IJ. Daniae Regem, haereditarium Dominum agnoscunt.

De oppido hoc nobilissimum & doctissimum Henricus Ranzouius nobis sequentia è Musæo suo suppeditauit:

An. 1000. *Bellingo Duce Saxoniae munita Ludero,*

Sum, quando Caesar tertius Otto fuit.

Sub Hen- *Meque mei ciues defensauere potenter,*

ric. 2. *Vandalia Holsaticas, epopulante domos*

Ann. 1012. *AV Valdemaro, porro sum victa, secundo,*

Ann. 1201. *Qui tenuit foris, Danica scepra manu.*

Ann. 1233. *Prata mihi & syluis quartus donauit Adolphus,*

Et ius concessit municipale simul.

Quodque monasterium cernis cum laude Gerhardus.

Filius ipsius, condidit ere grati.

In quo cum reliquis post vltima fata quiescit,

Frideri- *Expectans reditum Christe benigne tuum.*

cus 2. *Stora est, qui fluitans hic me circumdedit humor,*

An. 1584. *Me regit est Danica quis modo scepra tenet.*

Non procul à ciuitate Itzohoenſi pagus est Nordoe, vbi mons

cōspicuis, in quo olim Nymphas habitasse, vetustas credidit, in

eo Pyramis ex candido lapide cum hac inscriptione erecta vi-

detur; Ad ortum.

DEO TRINO ET VNI SACRVM.

D. Friderico I. Christiano III. Friderico I. J. auo, patri, ac filio

Danorum Regibus pijs, victoriosis ac benè de se meritis,

Henricus Ranzouius duorum posteriorum in Holsatia Vica-

rius, necnon Ioanni Ranzouio, Ann. V. valltorpiae parentibus

gratitudinis ergò, tum sibi ac vxori suae Christianae ab Halle, filijq; ac filiabus Francitico, Bredoni, Frederico Gerharo, Theodorico, Caio, Ioanni, Magdalena, Catharina, Elisabetha, Oligarda, Margareta, & horum posteris posuit, anno Domini 1578.

Ad meridiem, horologium solare est, quod praeter horarum discrimina Zodiaci signum indicat, in quo sol annuatim versatur, eiusdemque ortum & occasum, additis his versibus:

Vmbra horas Phœbi designat climate nostro,

Nodus, quod signum Sol tenet, arte docet.

Num solitum mutet post plurima secula cursum,

Phœbus, posteritas serua notare potest.

Ad Septentrionem.

Construxit tribus ex ordine Danorum Regibus sibi ac suis Henricus Ranzouius, hoc monumentum, posteritas exoptatissima, & vt inuiolatum maneat, rogat, æternæque te diuinitati in omnia orbis ventura secula commendat.

Anno à principio mundi, 5540.

Anno à diluuiio inchoato, 3884.

Anno à Christo nato, 1578.

Anno à nato Pseudopropheta Mahomete, 985.

Ad Occidentem.

Henricus Ranzouius hoc latius memoriae fratris Pauli ac Mag-

dalena sororis dedicauit.

Spes salutis ipsam seuitiam doloris leuat.

FLENSBVRGVM.

CHLESVICENSIS Ducatus, olim Saxoniae Marchionatus, vnum ex tribus Iutiae episcopatus continet, Cimbrica Chersonesi pars, post praecipuam Schlesvicensem urbem FLENSBVRGVM oppidum, ad maris orientem respicientis litus cum portu multarum nauium capace, ostentat. Originem, nomenque à Flenone, praenobili, fortique milite habere Annales pehibent, qui prope litus maris Balthici habitans, eo ipso in loco, vbi nunc situm est Flensburgum, casus quasdam piscatorias, sibi tributarias habuit. Adhas postea tam vicini, quam exteri, loci commoditate adducti, non solum confluerunt ibique suam sedem collocarunt, verum etiam ex piscationis quaestu, & paulo post, navigationis commodis aduenarum congressu & frequentia adacti, formam & titulum oppidi acquisuerunt, vt sic Flensburgum, quasi Flenonis burgum, nomen obtinuerit, circa annum Christi 1200 Paulo post huic nouo oppido VValdemarus Dux Iutiae, ius municipale cum quibusdam priuilegijs concessit, & singulari diplomate confirmauit, post natalem Domini 1284. Quod ius, & quae priuilegia, progressu temporis partim à Daniae, partim Iutiae & Holfatiae Ducibus adacta & confirmata sunt. Oppidum hoc inter montes excelsos, littori maris orientalis adiacet, in quod eius portus se extendit, tanta commoditate, profunditate, & securitate, vt singuli ferè ciues ex domibus suis naues mercibus implere, & easdem rursus exonerare possint, vt non im merito Crantzius id oppidum terra marique rebus gerendis opportunum scribat. Amoenissimo, & saluberrimo in loco aedificatum est, nec non purissimis scaturientibus, abundantiaque omnium rerum affluit, quae ad omnes necessitates pertinent. Aedes habet magnificas & splendide exstructas. Ad haec Parochias aliquot magnificè aedificatas, quarum omnium D. Ioannis parochia est verustissima. Estque longitudo eius passuum 2341 sita subelevatione polari 55. grad. 30. min. Arcem habet satis pulchram in monte collocatam, eiusdem nominis, vrbi imminens, & omnium oculis expositam. Versus meridiem habet Gymnasium, à Ludolpho Naaman Minorita, fundatum. Sepulta est in hoc oppido VValdemari II. Regis Daniae filia, cuius sepulchrali lapidi haec etiam hodie inscripta leguntur: Sophia Marchionissa de Brandenburg, filia quondam Regis VValdemari I. hic sepulta est cum prole sua. Variam haec ciuitas experta est fortunam in bellis, quae gesta sunt inter Reges Daniae, & Comites Holfatiae; propter Ducatum Schlesvicensem, aliquoties tam à Regibus Daniae quam Comitibus Holfatiae obfessa, nonnunquam expugnata & spoliata est. Scribit in Saxonia Crantzius lib. 10. cap. 25. Ericus Rex Daniae Flensburg oppidum ab Henrico Comite, ob damna illata Danis, pignoris loco accepit, donec certa pecuniaria summa persolueretur. Rex accepto oppido, iussit profundissimo cingi fossato, quod hodie quoque cernitur, murum sustolli, & vicinum montem fossatis ambiari, vt facile appareret, quid in animo gestaret. Comes dictam pecuniarum summam circa finem anni depromere paratus, restitutionem oppidi poposcit; sed Rex auersatus, nullas aures praebuit, semper cautus texens ex causis, cur non oporteret. Facile enim tergiversatur, qui potentia antecellit.

Idem. lib. 10. cap. 30 Adolphus, Comes de Schouvenburch, Henrico Holfato mortuo, cum in praesidium impuberum Ducum cum alijs strenuis viris vocaretur ex Ducatu Lunenburgensi, è Diocesi Bremensi, ex VVestphalia, octingentis collectis militibus, aperto Marte fuis fugatisque Danis, noctu Flensburgh oppidum à mari ingressus, peruenit in conuentum Fratrum, & inde reliquum oppidum facile sui iuris effecit, & tum in Holfatiae minorum Ducum potestatem redijt. Deinde in obsidione quadam, vt Crantzius lib. 10. cap. 40. refert, Henricus Dux Slesvicensis, & Comes Holfatiae, lancea cuiusdam interemptus est, post cuius mortem ab Adolpho fratre Henrici, vna cum arce deinceps superata est. Et hoc modo cum postea Adolphus bello inter Regem Daniae ac proceres regni composito, Ducatum Slesvicensem ritu solenni in feudum accepisset, verus Dominus Ciuitatis ac Arcis factus: quo sine haec de mortuo, ad Christianum I. Oldenburgensem, Regem Daniae deuoluta est, qui erat natus ex sorore Adolphi. Et iam anno Christi 1584. oppidum, vna cum arce, sub dominio Serenissimi Regis Daniae Friderici II. Christiani abnepotis floret. Sed ortu nobilitauit Flensburgum praestantissimi nominis caelator, sculptor, & pictor, Melchior Lorichius, qui magnis remotissimarum nationum peregrinationibus cultus, Graeciam, Italiam, Galliam, Belgium peragravit, vt eius artis peritos excellentesque imitaretur, & videret artifices, ad quorum imitationem tam acurato iudicio se contulit. vt publicae ipsius opera, & elegantissima eclypa, magistris suis, Italis, exterisque nationibus nunc sint admirationi. In primis autem, Suleymanni Turcarum Imperatoris Selymi filij, & Ismaelis Persarum Regis Legati effigies, quas in aere Constantinopoli sculpsit. Quin & Flensburghensi huic patriae ornameto etiam existit Thomas ille Finchius, Geometricis artibus & scriptis clarus.

SLESVICVM.

SLESVICVM Cimbrica quondam totius Metropolis, amplissimum, & ex commercio-
rum frequentia opulentissimum oppidum: sed nunc pro fatali eius casu, non ea magnificen-
tia conspiciendum: situm in ipso isthmo Cimbricae Chersonesi, vbi inter duo maria, Ocea-
num scilicet Germanicum & mare Eoum, siue Balthicum, minima est terrae intercapedo,
quae etiam iusti milliarij Germanici longitudinem non excedit. Nam flumen Threna, aflu-
u Oceani, vsque ad Hallingstede pagum, refluit, à quo Slesvicum oppidum, ad Sliam sinum
Maris Balthici, haud plus vnico miliari distat. Germanicae originis nuncupationem habet,
ob situm quem ad Sliam in maris Balthici sinu, obrinet. **Wick** enim, & oppidum, & incur-
uum maris recessum, siue sinum; & Vicum, etiam praefcis Saxonibus sonat. Quemadmodum Goropius Becanus
in suis Gotodanicis obseruauit, vt, dum dicimus Brunsvicum, Ostervicum, VVesteruicum, & alia complura
loca, quibus nulli sinus sunt vicini. Eadem etiam ratione & ad mare, & ad terram refertur, cum vtrobiq; ille lo-
cus significetur, ad quem è periculis quisquam secedere possit. Quemadmodum enim in mari ad sinus incuruos
à procellis & fluctibus declinamus: ita in terrestri periculo vniciq; ad vicinos suos & cognatos est secedendū,
quorum iusta quaedam ad defendendum sua multitudo. Vicus vocatur, à **Wick** quo cedo, & secedo, à periculo,
Saxonibus vocatur. Ita Dantiscum, Danorum Slesvicum, Sliæ, siue vicum, siue sinum exprimit. Ex anonyma et-
iam historia, de vita Caroli Magni, videre est, Slesvicū, quodam **Schlesstorff** nuncupatum. Is quippe historicus
refert, inter Carolum Magnum, & Daniae Regem Gotfridum, quem alibi Gotricum nominant, controuersias
fuisse, de finibus inter Daniae Regnum atque Saxoniam, quam sibi Carolus vendicabat, conuentumque fuisse,
vt vterque alteri ad colloquium sese obuium daret. Venisse itaque Carolum in Hodingstede, Regem verò in
Eigdorff. Dissuasum Regem à suis, detrectasse colloquium, remque per Consiliarios actam, & conuenisse, vt
Eigdora regni Danici, & Saxoniae limes esset. Praefectura etiam rustica, antiquae Angliae, in qua oppidum Slesvi-
cum situm est. **Slessherde** nomen retinet. Est enim, **Herde**, districtus, siue Territorium vnus iurisdictionis. Inde
Slessherde, praefectura territorij ad Sliam, Negotiatione quondam celebre Slesvicum fuit, quemadmodum
& mercatus erat frequens in peninsula qua Stapelholmii nomen habet. Stapel enim Saxonibus est emporium,
quod mercimonijs & negotiationibus frequentatur, Holm vero peninsulam designat. Inde duo pagi ad Eigdo-
ram, in illa peninsula sui, Suderstap, & Norderstapel, Extant adhuc eorum commerciorum vestigia in Holding-
stadio, Templum nimirum, quod ex Britannico cemento extructum, Mercatoria domus ab initio fuit, postea
verò mercatura deficiente, & incolis ad Christi fidem conuersis, Deo dicatum fuit. Simile templum ante pau-
cos annos videri poterat Slesuici, in oppidi peninsula (Holm) nūcupata. Condiderunt & Angli mercatores Sles-
uici ad forum templum S. Spiritus, cuius amœna turris adhuc superest, visunturque circum vestigia tabernarum
extructurum in vsum mercatus, quem Angli exercebant. Sed quando Dani Cimbrico Chersoneso vastitatem
affiduis incursionibus & populationibus induxerunt, & ostium etiam Sliæ in grauisimis superiorum temporum
bellis obstructum fuit. Transitus etiam freti, quod Kragessund dicitur; inter Scandiam, Selandiam, Iutiam, ac
Noruegiam comperto, frequentiores istae negotiationes perierunt.

Crantzius, & qui Saxonum conscripsere historias, aliam Slesuico appellationem attribuunt, quam etiam
num apud Danos & Frisios vsus retinere videtur. Hi enim sua lingua hoc oppidum Hedebui vel vt alij, Heideba
nuncupant, eò quod à quadam Daniae Regina, cui Hethæ nomen, dicant primitus esse conditum. Appellationis
Hedebui vestigium in occidentali litore ad Sliam etiam num superest, Ecclesia nimirum, quae verus Hedebui
nomen retinet. Quod si etiam Danum, vel Phrysicum Colonum, germanicae linguae ignarum, iturum Slesu-
icum, aut inde redeuntem interrogas, quonam se conferat, aut vnde veniat, non Slesuicum, sed Hedebui, re-
spondebit. Inuenio etiam in annalibus Caroli Magni, à quodam anonymo Monacho conscriptis, Slesuicum
praefcis temporibus, Slesstorff nuncupatum fuisse. Moderna autem oppidi nuncupatio, ex Saxonici idiomatis
proprietas originem habet. Saxonibus enim & Cimbris, **Wic** oppidum dicitur, positum ad sinum aliquem
vel maris, vel fluij. Cum autem hoc oppidum in sinu maris Balthici positum sit, isque antiquus Sliæ tractus fue-
rit, quod alueus è regione oppidi, se sinistrorsum flectendo, sinum effecerit (qui etiam num **Die Wick** ab inco-
lis nominatur) hinc **Schleswick**, & Slesuici est orta nuncupatio. Est autem peropportuno ad negotiationem
fitu, portum habens ad exercenda commercia, commodissimum. Olim enim ex Belgio, Britannia, Gallijs, & Hi-
spanijs, ad ostia Eydoræ fluij nauibus merces transportabantur, quae, per Threnam fluium, Hallingstadium
subiectæ, facili negotio Slesuicum, ac inde, per mare Eoum, in Daniae, Noruegiae, Sueciaeque regna, necnon
Liouiam, Russiam, Borussiae, aliasque Germaniae Prouincias, quas mare Balthicum alluit, importari pote-
rant. Ambitus Slesuici, dum Vrbs amplior fuit, idque hodie adhuc intercisæ & interrupta vallorum & agge-
rum rudera monstrant, si principium ab occidentali latere Sliæ sumatur, apud superstitem Ecclesiam, cui Hed-
ebui nomen manet, vbi Sliæ sinum, occidentalem plagam versus, efficit, quem vulgò (**die Wick**) vocant. Vi-
dentur ibi vallum, fossæque vrbs superstitis, atque adhuc satis integræ. Quaedam pilæ etiam lignei pontis, per
quem transitus supra sinum fuit, compendiosa via, qua Ecklenfordiam, Chiloniumque itur, ante paucos annos
apparebant. Huic loco mons altus imminet, Oldenburgi nomen habens, arboribus, fruticibus, & spinis vnde-
quaque confitus, vt propter densitatem, ascensus sit difficilis, in cuius summitate Arx posita fuit munitissima,
clausi Isthmi Cimbrici. Ea etsi omnino nunc diruta sit, vt nihil reliquiarum super sit, manent tamen tres fossæ
profundæ, quibus olim fortalitiū illud circumdatum fuit. Eam arcem, cum vrbe subiecta, cum Henricus pri-
mus Imperator Marchionis Saxoniae sedem constituisset, illo mortuo, Dani obsederunt, expugnaueruntque.
Visuntur etiam adhuc loca, & castrorum vestigia. Ingressum quoque sinus istius obstruxerunt Dani, vt nulla
iustæ magnitudinis nauis ingredi queat, sed armentis, equis, curribusque vtendum sit. Ab ea Vrbs parte, quae

GOTTORPIA

Adolphus Rex Sueviae

Oppidi Gottenburgensis

GOTTORPIA

SEA FLV.

GOTTORPIA
 Fortibus à Suetis habet arcem Gottenburgis nomen.
 Mafficeo dicitur quae non tantum dicitur.
 Jam fidei hanc nec non munitur laboribus Adolphus.
 Saepè de quod Princeps inclinat esse fides.
 Mafficeo dicitur.
 Quae licet exiguè sit, tamen hanc fides.
 Et defensus Limborum dicitur et fides.
 Non parat à Suetis fides.

Exiguè sit hanc fides, tamen hanc fides.
 Mafficeo dicitur, tamen hanc fides.
 Exiguè sit hanc fides, tamen hanc fides.
 Mafficeo dicitur, tamen hanc fides.

1. Dico Gottenburg
 2. Castellum D. Georgii, vulgo D. Suetis dicitur
 3. Vetus dicitur Dico, Dico Michaeli dicitur
 4. Ecclesia Cathedralis, E. Episcopi dicitur
 5. Curia D. Suetis, dicitur à Suetis dicitur
 6. Curia H. Remensis, dicitur à Suetis dicitur
 7. Monasterium dicitur, dicitur à Suetis dicitur
 8. Mafficeo dicitur, tamen hanc fides.
 9. Mafficeo dicitur, tamen hanc fides.
 10. Mafficeo dicitur, tamen hanc fides.

Aquilonem respicit, agger fuit, in orientale littus Sliæ, vbi nunc Slesvvicum oppidum est. Tum temporis enim Sliæ tam altè, vt nunc Gottorpium, Arcem versus, non ascendit. Neque Gottorpium adhuc ijs temporibus conditum erat. Neque etiam hi, qui nunc Gottorpium ducunt, aggeres erant: sed erat pars illa Aquilonaris tota palustris & salustri & saltuosa, vti adhuc lacus Bustorpianus, & qui Castellum alluit *der Borchsche* dictus, nemusque & saltus (*Pöten* nuncupati) demonstrant, ita, vt transitus Slesvvicum, per illum aggerem saltem pateret, essentque natura loci is tractus munissimus. In eius aggeris medio, loco editiore, propugnaculum erat, castrum D. Georgij. Quo in loco, Dux Adolphus denuo, nostro tempore domum ædificauit, cuius fundamenta, superiori anno, sub terris inuenta, fuerunt, satis operosè muris exstructa. Aggeris etiam vna pars sub aquis manet, quæ Favonio Zephyroque ventis aquas abigentibus, adhuc cernitur, & ab eis loci gnaris, tamen non sine periculo ceu vallum aliquando transitur. Cinxit deinde aliud vallum urbem Slesvvicum, à Sliæ orientali ripa incipiens. Vallum illud continuatum fuit septentrionem versus, atque colli munimentum impositum, quod adhuc extat, & in delubrum versus S. Michaeli dicatum est, prope forum vrbis equinum. Videtur & valli aliqua pars, quæ in tercisia, in orientem porrigebatur versus fontem, è quo canalibus aquæ in oppidum deriuantur, vulgo, (*der Pispöborn*) inde que haud longe, in lacum Sliæ, qui *Noer* dicitur, vallum illud desijt.

Antiquus hic Slesvvicus ambitus fuit partim arte, partim natura loci munitus. Sed vt & præsentis eius oppidi situ & conditione agamus, Danicis docemur historijs, primum Templum Deo vero & æterno conditum & dedicatum fuisse Slesvvicum, ab Erico Rege Daniæ fratre Heraldici, quem S. Anscarius ad Christi fidem verbi diuini sedula, & fidei prædicatione conuertit, anno Christi D. CC. C. XLVIII. Quo numero annorum, ab hoc nostro tempore, anni M. D. LXXXIII. subducto relinquuntur D. CC. XXXV. anni, ante quos hæc patria Christo Saluatori nostro nomen dedit. Verum sequentes reges non diu in ea fide perseverarunt.

Circa annum, à nato Christo M. LXIV. Slavi, ciuitatem Slesvvicum capiunt, expugnant, depopulantur, funditus extingunt, & Religionem Christianam pessundant. Cessante autem iam Slauica persecutione, auctus est Slesvvicus cultus diuinus, pleraque monasteria & templa ædificata. Restaurata est imprimis Cathedralis Ecclesia, atque opibus & redditibus aucta. Exstructum est etiam ab Anglis, prope forum Ecclesia S. Spiritus, quod adiunctum habuit eiusdem nominis Xenodochium. Erat etiam Ecclesia D. Nicolai, ex australi Cathedralis Ecclesie latere, quæ adiunctum habuit monasterium ordines D. Augustini, orientem versus. Ea ædificia funditus diruta, & solo æquata sunt, vt nulla eorum vestigia super sint. Extat & Xenodochium & Sacellum S. Georgij ad pagum eius nominis supra montem, Aquilonem versus, sed & illud totum in nihilum est redactum, vnà cum sacello, extantibus paucissimis rudibus. Supra eundem montem penes viam qua Flensburgum itur, Sacellum est D. Michaelis Archangeli, forma rotunda, vbi plerisque in locis, antiqua infidelium delubra cernuntur. Superest autem integrum monasterium nobilium virginum monialium in peninsula Slesvvicum (*Holm*) dicta. Templum in eadem peninsula, primum pro mercatoria domo ab Anglis exstructum, & sequenti tempore in Ecclesiam factum, planè dirutum iacet.

Ea Nunc est huius olim opulentissimæ & amplissimæ Vrbis deploranda facies, si ad illam pristinam magnificentiam diuini cultus, & opulentissimorum commerciorum referatur. Sed nihil mirum. Vt enim hominibus vitæ suæ, sic imperijs, regnis, atque Rebus pub. sui sunt fatales termini. Durat tamen adhuc, & mediocri statu conseruatur Cathedralis Ecclesia Slesvvicensis. Fundatus est Episcopus Slesvvicus ab Ottone primo, anno Domini D. CCCC. XVI. ac postea à Daniæ Regibus varijs redditibus auctus. Episcopus habuit vsque ad hunc annum Christi M. D. LXXXIV. quadraginta quatuor, qui ibidem magna ex parte humati quiescunt.

Non procul à Slesvvicensi oppido, GOTTORPIA Arx sita est, nomen à Gothis obtinens, qui hic olim castra habuerunt, veterum Ducum Slesvvicensium sedes; nunc Adolphi, ex Oldenburgensi familia primi eius nominis dominio, vnà cum oppidulo subiecta est, qui arcem firmissimis propugnaculis ac muris munit, ædificijsque nouis ac ponte lapideo ornare cœpit. Telonium hic celebre, vbi compertum, fertilibus annis ex Dania 5000. bouum, in Germaniam abacta, vestigal soluisse.

Inter alias Holstatæ ciuitates Slesvvicum proximo bello quod inter Augustissimum Imperatorem Ferdinandum II. & Christianum V. Daniæ regem anno M. DC. XXVII. gestum est, maximas sensit calamitates, dum ab Imperatorijs occupatum, expulso Danico præsidio, ab iisdem vsque ad generalem pacificationem, non sine magnis ciuium molestijs & damnis detentum fuit.

SEGE BERGA

HOLSATIÆ Ducatum à nemoribus syluisque appellationem sortitum, & nuncupatum, quasi in lignis nemoribusque satum, loci conditionem, & admirabilem lignorum abundantiam consideranti, nouum non erit. Regio est plana, quæ raris extollitur, montibus, & quem inter duos præcipuum exhibet, is minimè rarus, situs est periuucundo, & belli togæque ornamentis, quibus à nobilissimo viro, Henrico Ranzouio decoratur, admodum celebris. inter Lubecam & Hamburgum, famosas Hanſæatici foederis vrbes, ita vt Hamburgo septem, Lubeca verò quatuor miliaribus distet. Arcem tam antiquitate, quam primo fundatore illustrem, sibi impositam, & ad eius radices opidum adiunctū habet. Quod quidem castrum præcis temporibus Aelberch, nunc verò Segebergum nuncupatum, Lotharij eius nominis secundi, Augusti opera, inclarescere cœpit. Is enim V Vagriam, Sclauorum Cymbricæ Chersoneſi regionem, Canuto, Slesuicentium Duci in feudum concessit, eumque V Vandalorum, & Obotritorum Regem creauit, qui paulo post à Magno, Nicolai Regis Daniæ patris sui filio, interemptus est, eximulante impiissimam matrem, ambitione inflammata, ad parricidium filium. Hic Canutus, in Regia Lotharii Imperatoris aula, enutritus, & iam Obotritorum Rex appellatus, peropportuna situs commoditate illectus, tumultuario opere, montem Aelberch, in quo postmodum Arx Segeberga collocata est, munire cœpit. Cuius quidem instituti munitionisq; præfectus, nocturno tempore à Latrone caprus est, Adolpho I. Holsatiæ Comite, vt multorum suspicio est, conuiuente, eo, quod crescentem Canuti potentiam, inuisam suspectamque haberet. Canuto autem paulo post trucidato, V Vandalorum, Obotritorum, & V Vagrinentium dominium, Pribislaus cum fratre Nicloto, ex Regum Obotritorum familia, hæreditatis titulo, per vim obtinuerunt. Lotharius interim Imperator, Canuti mortem grauius ferens à S. Vicelino presbytero, & in Bardvich, celebri olim Saxonie vrbe, verbi diuini præcone, religionis ergo, admonitus, traiecto flumine Albi, & conscriptis eo loci Nordalbingis (Holsati & Dietmars) sunt qui Nordalbingi dicuntur quia ad Albis fluij ripã, in Borea siti sunt) montem Aelberch, iam secundo occupatum, Anno salutis M. C. XXXIV. præsidio firmavit, qui vt securam huic loco tutelã, magisq; certam defensionem præberet, Religionis etiam studium firmissimum politiarum vinculum instituto suo coniunxit. Hinc monasterium ad montis radicem excitari curauit. Quemadmodum expriuilegio, eidem Monasterio à Lothario Imperatore concessio, percipi potest, cuius quidem verba sic habent:

In nomine Domini Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, Lotharius, diuina ordinationis clementia, Romanorū Imperator Augustus, notum esse volumus omnibus fidelibus, tã presentibus quàm futuris, quod Nos pro persecutione paganorum in Christianos, Castrum in Slauia cõstruximus, quod à modernis vocatur Segeburg, ab antiquis Aelberch, & ante castrum fecimus Ecclesiam, ad honorem Dei, & virginis Mariæ, & B. Ioannis Euangelistæ, pro fide Catholica ibi propaganda, ordinationem verò supradictæ Ecclesiæ commisimus fidei nostro fratri Vicelino, viro religioso & bonæ conuersationis, cuius vitam in bonis operibus probatã cognouimus, suisq; successoribus, quos sanior pars elegerit fratrum. Ad promotionem vero ipsius Ecclesiæ & sustentationem fratrum Deo ibi seruientium concedimus, pro remedio animæ nostræ, & dilectæ coniugis nostræ Righzem, omnem terrã quæ est in occidentali parte castris, videlicet, à Castro vsque ad fluuium Trauenæ, ex vtraq; parte via, cum sylua in meridionali plaga adiacente, cum sex pagis, &c. Et, vt hæc omnia rata & inconuulsa permaneant, impressione Sigilli nostri signari præcepimus. Data anno incarnationis Dominicæ 1137. 16 Kal. April. Anno verò regni nostri 12. Imperij V. Actum Bardevich in Christi nomine feliciter. Amen.

Pribislaus autem, qui post Canuti mortem in Obotritorum dominium sese ingesserat, acerrimus Christianæ religionis hostis, mortuo Cæsare & Henrico Bauaria Duce, Imperatoris genero, cū Alberto Marchione Brandeburgensi, de Saxonie Ducatu contendente, principibusq; Germaniæ alijs bellis occupatis, tali occasione vtens castrum Segebergense in potestatem suam redigere tentauit. Sed cum esset valde munitum, & militari præsidio, rebusque necessarijs instructum, ex pugnare non potuit, quare, re infecta, discedere coactus fuit, Monasterium autem cum suburbio, & ceteris proximè adiacentibus pagis, incendio vastauit, & Holsatiam depopularus est. Tandem hoc Pribislaus etiã defuncto, Adolphus secundus Holsatiæ Comes, Wagriam ob damnum, clademque perpeſsam, sibi subiecit, Holsatiæque Comitatus, quem Lotharius, Belingorum extincta familia, Schavvenburgensibus concesserat, coniunxit, monasteriumque alio in loco restaurari curauit. Sub quorum iurisdictione, arx vnã cum opido tantisper permansit, donec Adolphus V. ex hac familia vltimis, sine hærede discederet, & Schavvenburgenses, ius suum, Comitatum Holsatiæ Christiano primo Daniæ Regi, ex sorore Adolphi V. & vltimo nato venderent, & proceres ac status huius Comitatus illum in suum Principem eligerent, cuius posterius adhuc Holsatiam, Steormariam, & Wagriã possident. Eaqr; ratione, hoc castrum, vna cum opido ex hæreditate ab aui, aui, & patris deuolutum est ad Fridericū II. Daniæ Regem, qui eius hoc tempore possessor est, & dominus. Postquam autem Arx Segeberga iã munita, monasteriumq; ædificatum esset, opidum Segebergense crescere quidem cœpit, aliquoties tamen, cum Arx obsideretur, concrematum & penitus euersum fuit. Quemadmodum etiam anno M. D. XXXIV. à Lubecensibus Christiano III. bellum inferentibus, ac arcem hanc obsidione cingentibus, cū re infecta discedere cogentur hoc opidum incendio deformatum est. Donatum autem primū fuit

ARX SEGEBERGA, quondam Aelherga, Wagrian, nobiliss. Holsaticae Regionem, ex
 omni. Curia tunc, Sicut et aliq. totius Symbriae Chersifensi urbem, qua mox ante facta
 edita. Nobiliss. vir. D. HENRICVS RANZOVIVS, Regis Poloniae et Ducis Silesiae,
 Holsaticae, et Dithmarsiae Virorum, Magni, et ad D. Ruffum, Vnicum Vobis Dicit, qui haec nobis abiecit.

Stagnum Segesbergense

33
 32
 33